

Τεχνολογικό
Πανεπιστήμιο
Κύπρου

Σχολή Καλών και
Εφαρμοσμένων
Τεχνών

Πτυχιακή εργασία

**Η ΠΑΙΔΙΚΗ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ ΚΑΙ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ ΚΑΙ
Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗΝ
ΓΡΑΦΙΣΤΙΚΗ ΤΕΧΝΗ**

Αχιλλέως Νικόδημος

Λεμεσός, Μάιος 2017

Αριθμός λέξεων: 8600

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΥΠΡΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΚΑΛΩΝ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΩΝ ΤΕΧΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΓΡΑΦΙΚΩΝ ΤΕΧΝΩΝ

Πτυχιακή εργασία

**Η ΠΑΙΔΙΚΗ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ ΚΑΙ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ ΚΑΙ
Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗΝ
ΓΡΑΦΙΣΤΙΚΗ ΤΕΧΝΗ**

του

Νικόδημου Αχιλλέως

Επιβλέποντες Καθηγητές

Δρ. Παναγιώτης Ζαφείρης

Δρ. Όμηρος Παναγίδης

Λεμεσός, Μάιος 2017

Πνευματικά δικαιώματα

Copyright © Νικόδημος Αχιλλέως, 2017

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Η έγκριση της πτυχιακής εργασίας από το Τμήμα Γραφικών Τεχνών του Τεχνολογικού Πανεπιστημίου Κύπρου δεν υποδηλώνει απαραίτητως και αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα εκ μέρους του Τμήματος.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω ιδιαίτερα τον επιβλέποντα καθηγητή, Δρ. Παναγιώτη Ζαφείρη, για την συμπαράσταση και την επικοινωνιακή συνεργασία. Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον δεύτερο επιβλέποντα καθηγητή, Δρ. Όμηρο Παναγιδη, για τα βοηθητικά σχόλια κατά την προετοιμασία του εικονογραφημένου παραμυθιού. Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω την Δρ. Ασπασία Παπαδήμα, ακαδημαϊκό μου σύμβουλο, η οποία με βοήθησε ιδιαίτερα κατά την διάρκεια των σπουδών μου.

Αφιερώνω την πτυχιακή μου μελέτη στον Άδωνη Στυλιανού, ο οποίος πίστεψε στις ικανότητες μου ακόμη κι όταν εγώ αμφέβαλλα. Η συστηματική βοήθεια, η επιμελής καθοδήγηση αλλά και η απεριόριστη υποστήριξη που μου προσέφερε, τόσο σε ακαδημαϊκό όσο και σε συναισθηματικό επίπεδο, αποτέλεσαν σημαντικούς παράγοντες για την ολοκλήρωση των σπουδών μου.

Επίσης, θα ήθελα να αφιερώσω την μελέτη αυτή στον πατέρα μου, Αχιλλέα Αχιλλέως και την μητέρα μου, Στέλλα Αχιλλέως, οι οποίοι με στήριξαν με τρόπο ουσιαστικό και αποφασιστικό, τόσο σε ψυχολογικό όσο και οικονομικό επίπεδο, για να μπορέσω να ολοκληρώσω τις σπουδές μου. Τους χρωστάω ιδιαίτερη ευγνωμοσύνη για τις απρόσκοπτες προσπάθειες τους.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Για τους επαγγελματίες γραφιστικής τέχνης στην Κύπρο, η δημιουργικότητα θεωρείται ένας υποκειμενικός και πρωτότυπος τρόπος προσέγγισης στην κατανόηση διαφόρων θεμάτων και συνδέεται όχι τόσο με μια ριζοσπαστική ιδέα αλλά με ένα καινοτόμο, αυθεντικό και ευφάνταστο τρόπο συνδυασμού υπάρχουσων ιδεών. Η έρευνα προσδιόρισε 8 παράγοντες επηρεασμού της δημιουργικότητας, οι οποίοι συνδέθηκαν με την παιδική εικονογράφηση και ζωγραφική. Οι παράγοντες αυτοί ιεραρχήθηκαν με βάση την σημαντικότητα τους, ως εξής: *φαντασία, χρώμα, συμβολισμός, δημιουργική σκέψη, ισορροπημένος συνδυασμός εικόνας-κειμένου, ιδιότυπες ανθρώπινες φιγούρες, σύνθεση-θεματολογία και δημιουργικό περιβάλλον*. Η φαντασία θεωρήθηκε ως απαραίτητη συνθήκη για την εξέλιξη της δημιουργικότητας και το *χρώμα*, ο *συμβολισμός* και η *δημιουργική σκέψη* συνδέθηκαν άμεσα με έναν πρωτότυπο τρόπο συνδυασμού υπάρχουσων ιδεών. Ο *ισορροπημένος συνδυασμός εικόνας-κειμένου* θεωρήθηκε σημαντικός μόνο αν το κείμενο είναι τέτοιο ώστε να μπορεί να αναδείξει τις πιο σημαντικές διαστάσεις της εικόνας. Η χρήση *ιδιότυπων ανθρώπινων φιγούρων* και η *σύνθεση/θεματολογία* συνδέθηκαν με την συναισθηματική νοημοσύνη. Τέλος, το δημιουργικό περιβάλλον μόνο έμμεσα μπορεί να επηρεάσει την δημιουργικότητα, δηλ. μέσα από την καλλιέργεια της δημιουργικής σκέψης.

Η έρευνα ανέδειξε 6 *μηχανισμούς εξέλιξης της δημιουργικότητας*, ως εξής: *καλλιέργεια φαντασίας, καλλιέργεια συναισθηματικής νοημοσύνης, εξέλιξη καινοτόμας αντίληψης στα πράγματα, καλλιέργεια κριτικής αντίληψης, συνέχιση τεχνικής εκπαίδευσης και εξειδίκευσης και επιδίωξη διαμόρφωσης κατάλληλου περιβάλλοντος δημιουργίας*. Οι μηχανισμοί οδήγησαν στην εξαγωγή 6 εισηγήσεων για σχεδιασμό πολιτικής για τον γραφιστικό τομέα στην Κύπρο, ως εξής: εισαγωγή μαθημάτων με δημιουργικό περιεχόμενο στην δημοτική και μέση εκπαίδευση, κρατική υποστήριξη για συνεχιζόμενη τεχνική εκπαίδευση των επαγγελματιών γραφιστικής τέχνης, οργανωμένη ενημέρωση του κοινού για τον ρόλο της γραφιστικής τέχνης στην σύγχρονη κοινωνία, οργανωμένη ενημέρωση των επαγγελματιών που συνεργάζονται με τους επαγγελματίες γραφίστες για την φύση και λειτουργία της γραφιστικής τέχνης, καλλιέργεια μιας πιο εξωστρεφούς κουλτούρας στον Κυπριακό γραφιστικό τομέα μέσα από την δημιουργία ενός οργανωμένου φορέα αντιπροσώπευσης των επαγγελματιών γραφιστών, οργανωμένη πολιτική ανάδειξης της γραφιστικής τέχνης ως ένα δημιουργικό επιστημονικό τομέα που στοχεύει στην αποτελεσματική επίλυση προβλημάτων χρησιμοποιώντας πρωτότυπους τρόπους σκέψης και επικοινωνίας.

Λέξεις-κλειδιά: δημιουργικότητα, φαντασία, πρωτοτυπία, αυθεντικότητα, καινοτομία, γραφιστική τέχνη, παιδική ζωγραφική, εικονογράφηση, Κύπρος.

ABSTRACT

For the professional graphic designers in Cyprus, creativity is considered to be a subjective, and original approach to the understanding of different topics and it is associated with an innovative, authentic and imaginative way of combining existing ideas. This research piece found 8 factors of influencing creativity, which were related to children painting and illustration. These factors were prioritised according to the degree of importance, as follows: *imagination, colour, symbolism, creative thinking, balanced combination of picture and text, idiosyncratic human figures, composition and painting topics and creative environment.*

Imagination was found to be a necessary, but not a sufficient condition, for the development of creativity and *colour* and *creative thinking* were directly linked with an original way of combining existing ideas. The *balanced combination of picture and text* was found to be important, only if the text may bring to light the most important dimensions of the picture. The use of *individualistic human figures* and the *composition-painting topics* factor were linked with emotional intelligence. Finally, the *creative environment* may only indirectly influence creativity, i.e. through cultivation of creative thinking.

The research in this dissertation found 6 *mechanisms of creativity development*, as follows: *cultivation of imagination, development of emotional intelligence, development of an innovative perception into how we look at things, development of critical thinking, continuing professional development of graphic designers and the development of a suitable working environment.*

The above mechanisms allowed the identification of 6 policy recommendations for the graphic design sector in Cyprus, as follows: the introduction of new creative courses in primary and secondary education, the state support of the continuing professional development of the graphic designers, an organised effort to inform the public about the role of graphic design in modern society, an organised effort to inform professionals who collaborate with graphic designers about the nature and function of graphic design, the cultivation of a more extroverted culture within the Cyprus graphic design sector through the creation of an organised professional body and the organised effort to demonstrate the importance of the graphic design sector in using innovative ways of creation and communication in order to effectively solve problems.

Keywords: creativity, imagination, originality, authenticity, innovation, graphic design, children painting, illustration, Cyprus.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	vii
ABSTRACT.....	vii
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ	viii-x
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ	xi
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ	xii
ΑΠΟΔΟΣΗ ΟΡΩΝ	xiii
Κεφάλαιο 1 Εισαγωγή	Error! Bookmark not defined. -5
Κεφάλαιο 2 Βιβλιογραφική ανασκόπηση	6-14
2.1 Ορισμός της δημιουργικότητας	7-8
2.2 Παράγοντες που επηρεάζουν την εξέλιξη της δημιουργικότητας στην γραφιστική τέχνη.....	8-13
2.3 Πρωταρχικός ερευνητικός στόχος.....	13
2.4 Επιμέρους ερευνητικοί στόχοι.....	14
Κεφάλαιο 3 Μεθοδολογία έρευνας.....	15-24
3.1 Εισαγωγή.....	16
3.2 Είδος δειγματοληψίας.....	16
3.3 Δειγματοληπτικό πλαίσιο.....	16
3.4 Συλλογή ποιοτικών δεδομένων.....	16-18
3.5 Αναζήτηση συμμετεχόντων.....	18-19
3.6 Κριτήρια συμμετοχής.....	19
3.7 Ερευνητική δεοντολογία και ηθική.....	19
3.8 Ποιοτική ανάλυση.....	19-24

Κεφάλαιο 4 Αποτελέσματα και συζήτηση αποτελεσμάτων.....	25-44
4.1 Εισαγωγή.....	26
4.2 Θεμελιωμένη θεωρία.....	26-34
4.3 Ερωτηματολόγιο.....	35-38
4.3.1 Αποτελέσματα.....	35-36
4.3.2 Συζήτηση αποτελεσμάτων ερωτηματολογίου.....	37-38
4.4 Επιπρόσθετα αποτελέσματα (συνδυασμός ποιοτικών δεδομένων).....	39-40
4.4.1 Συζήτηση επιπρόσθετων αποτελεσμάτων.....	41-44
Κεφάλαιο 5 Συμπεράσματα και θέματα μελλοντικής έρευνας.....	45-50
5.1 Συμπεράσματα έρευνας.....	46-47
5.2 Εισηγήσεις για σχεδιασμό πολιτικής υποστήριξης της δημιουργικότητας στον Κυπριακό γραφιστικού τομέα.....	47-49
5.3 Περιορισμοί και αδυναμίες στην μεθοδολογία έρευνας.....	49
5.4 Θέματα μελλοντικής έρευνας.....	50
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	51-57
Ελληνόγλωσση.....	52
Ξενόγλωσση.....	52-57
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ	58-141
Παράρτημα 7.1.....	59-63
Παράρτημα 7.2.....	64-76
Παράρτημα 7.3.....	77-88
Παράρτημα 7.4.....	89-91
Παράρτημα 7.5.....	92-97
Παράρτημα 7.6.....	98-100
Παράρτημα 7.7.....	101-110
Παράρτημα 7.8.....	111-113
Παράρτημα 7.9.....	114
Παράρτημα 7.10.....	115-119
Παράρτημα 7.11.....	120-121
Παράρτημα 7.12.....	122

Παράρτημα 7.13.....	123-126
Παράρτημα 7.14.....	127-128
Παράρτημα 7.15.....	129-132
Παράρτημα 7.16.....	133
Παράρτημα 7.17.....	134-139
Παράρτημα 7.18.....	140-141

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 2.1: Παράγοντες πιθανού επηρεασμού της δημιουργικότητας οι οποίοι σχετίζονται με την παιδική ζωγραφική και εικονογράφηση.....	13
Πίνακας 4.2.1 Τελικές κατηγορίες: Ορισμός δημιουργικότητας στην γραφιστική τέχνη.....	29
Πίνακας Error! Bookmark not defined. στοιχεία συμμετεχόντων στο ερωτηματολόγιο.....	35
Πίνακας 4.3.2 Ιεράρχηση παραγόντων επηρεασμού της δημιουργικότητας με βάση την σημαντικότητα τους.....	38
Πίνακας 4.4.1 Μηχανισμοί εξέλιξης της δημιουργικότητας στην Κυπριακή γραφιστική τέχνη.....	40
Πίνακας 7.5 Αντιπροσωπευτικά σχόλια συνεντευξιαζομένων.....	92-97
Πίνακας 7.6 Αρχικοί κωδικοί: Ορισμός δημιουργικότητας στην γραφιστική τέχνη.....	98-100
Πίνακας 7.7 Αρχικοί κωδικοί: Παράγοντες επηρεασμού της δημιουργικότητας στην γραφιστική τέχνη.....	101-110
Πίνακας 7.8 Αρχικοί κωδικοί: Μηχανισμοί εξέλιξης της δημιουργικότητας στην γραφιστική τέχνη.....	111-113
Πίνακας 7.9 Εστιασμένοι Κωδικοί: Ορισμός της δημιουργικότητας στην γραφιστική τέχνη.....	114
Πίνακας 7.10 Εστιασμένοι κωδικοί: Παράγοντες επηρεασμού της δημιουργικότητας στην γραφιστική τέχνη.....	115-119
Πίνακας 7.11 Εστιασμένοι κωδικοί: Μηχανισμοί εξέλιξης της δημιουργικότητας στην γραφιστική τέχνη.....	120-121
Πίνακας 7.12 Έννοιες: Ορισμός της δημιουργικότητας στην γραφιστική τέχνη.....	122
Πίνακας 7.13 Έννοιες: Παράγοντες επηρεασμού της δημιουργικότητας στην γραφιστική τέχνη.....	123-126
Πίνακας 7.14 Μηχανισμοί εξέλιξης της δημιουργικότητας στην γραφιστική τέχνη.....	127-128
Πίνακας 7.15 Τελικές κατηγορίες: Παράγοντες επηρεασμού της δημιουργικότητας στην γραφιστική τέχνη.....	129-132
Πίνακας 7.16 Τελικές κατηγορίες: Μηχανισμοί εξέλιξης της δημιουργικότητας στην γραφιστική τέχνη.....	133
Πίνακας 7.17 Ποσοστά απαντήσεων στις ερωτήσεις διαβάθμισης για παράγοντες επηρεασμού δημιουργικότητας.....	134-139
Πίνακας 7.18 Θέματα υπο-ερωτημάτων στο ερωτηματολόγιο με πλειονότητα απαντήσεων άλλων από την απάντηση “συμφωνώ απόλυτα”.....	140-141

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Εικόνα 1: Συγκλίνουσα σκέψη	9
Εικόνα 2: Αποκλίνουσα σκέψη.....	10
Διάγραμμα ροής: Θεμελιωμένη θεωρία.....	24
Γραφήματα περιγραφικής στατιστικής (δημογραφικά στοιχεία: φύλο, ηλικιακό εύρος, επίπεδο εκπαίδευσης).....	35-36

ΑΠΟΔΟΣΗ ΟΡΩΝ

Brainstorming

Ιδεοκαταιγισμός

Κεφάλαιο 1

Εισαγωγή

Όταν ο Telmo Pieper, Ολλανδός τοιχογράφος, χρησιμοποίησε τις παιδικές του ζωγραφιές για να σχεδιάσει στο photoshop παιδικά παιχνίδια, δεν είχε ποτέ φανταστεί πόσο η ψηφιακή αναπαραγωγή του γραφιστικού σχεδιασμού θα προσέδιδε μια ιδιαίτερη συναισθηματική αξία στα αντικείμενα της παιδικής του φαντασίας. Δεν ήταν μόνο η ρεαλιστική απεικόνιση και ο ιδιαίτερος χρωματισμός που εντυπωσίασαν τον Ολλανδό καλλιτέχνη. Περισσότερο, ήταν η έντονη εσωτερική του ανάγκη να στραφεί πίσω στην παιδική του ηλικία με σκοπό να επικοινωνήσει με τον παιδικό του κόσμο χρησιμοποιώντας την ψηφιακή γραφιστική τεχνολογία. Το συμπέρασμα του Pieper ήταν ότι η παιδική εικονογράφηση έχει μια ιδιαίτερη δύναμη στην ψυχολογία των ανθρώπων, ίσως γιατί μέσα από τις παιδικές ζωγραφιές οι περισσότεροι άνθρωποι αναζητούν απαντήσεις στην μετέπειτα εξέλιξη της ζωής τους. Το παράδειγμα αυτό είναι συνεπές με την επιστημονική παραδοχή ότι είναι πολύ πιθανόν η παιδική εικονογράφηση και ζωγραφική να επηρεάζει την δημιουργικότητα.

Ωστόσο, η δημιουργικότητα παραμένει ένας ασαφής όρος ακόμη και στην ψυχολογική βιβλιογραφία και, αν και υπάρχουν επιστημονικά στοιχεία που να αποδεικνύουν τον συσχετισμό της με την παιδική εικονογράφηση και ζωγραφική, δεν γνωρίζουμε πως ακριβώς πραγματοποιούνται οι όποιες επιδράσεις (Kelley & Kelley, 2013). Σημαντικά επιστημονικά στοιχεία φαίνεται να συνδέουν παράγοντες που πιθανόν να καθορίζουν τον τρόπο με τον οποίο η παιδική εικονογράφηση και ζωγραφική μπορεί να επιδρά στην εξέλιξη της γραφιστικής δημιουργικότητας (Birren, 1976). Τέτοιοι παράγοντες έχουν, για παράδειγμα, αναφερθεί οι συσχετισμοί χρωμάτων, η θεματολογία που επιλέγουν τα παιδιά, ο συμβολισμός και η ερμηνεία των παιδικών ζωγραφιών, ακόμη και τα μέσα συναισθηματικής έκφρασης που χρησιμοποιούνται στην παιδική εικονογράφηση, όπως είναι η εντονότητα των χρωμάτων, η φωτοσκίαση, η πληρότητα της σύνθεσης, κ.α. (Nodelman, 1996).

Μέχρι πρόσφατα, η δημιουργικότητα εθεωρείτο η ανάγκη του ατόμου «να γεννά νέες ιδέες ή να εκφράζει τον εαυτό του με μοναδικό τρόπο» και συχνά συνδεόταν με τις τέχνες (Cheung, 2013, σ. 134). Η έμφαση δινόταν στα στοιχεία της φαντασίας, του εύρους της αυθεντικότητας του καινούργιου και της καταλληλότητας της ιδέας με βάση προϋπάρχοντα στοιχεία (Barron, 1988). Στις μέρες μας, ωστόσο, τείνει να επικρατήσει μια πιο σύνθετη αντίληψη που θέλει την δημιουργικότητα να περιλαμβάνει όχι μόνο την ικανότητα του

ατόμου για έκφραση, αλλά και μια πιο χρηστικής σημασίας αξία, δηλ. την ικανότητά του ατόμου να ανταποκρίνεται με ένα καινοτόμο τρόπο στις μεταβαλλόμενες καταστάσεις της πραγματικότητας και να εφαρμόζει τα όποια εκφραστικά του μέσα στην επίλυση προβλημάτων.

Πλέον, στον πυρήνα όλων των βαθμίδων της δημοτικής εκπαίδευσης φαίνεται να βρίσκεται η εξέλιξη της δημιουργικότητας «συνηθισμένων ανθρώπων» (Cheung, 2013, σ. 134), η οποία θεωρεί σημαντική την ικανότητα του παιδιού να εξελίσει εκφραστικά μέσα που να του επιτρέπουν να επιλύει τα καθημερινά προβλήματα της ενήλικης ζωής μέσα απο την δυνατότητα να χρησιμοποιεί την δημιουργική του αντίληψη και ερμηνεία ως τον πρωταρχικό τρόπο κατανόησης τέτοιων προβλημάτων (Craft, 2007).

Στα πλαίσια αυτής ακριβώς της αντίληψης έχουν αναφερθεί προβλήματα διαχείρισης της δημιουργικότητας στη Κύπρο. Η διέγερση της δημιουργικότητας αποδεδειγμένα εφαρμόζεται σε πολλά εταιρικά, κοινωνικά, πολιτικά και οικονομικά επίπεδα στην Κυπριακή πραγματικότητα εν αγνοία των συντελεστών τους (Nicolì, 2013). Πρακτικά αυτό μεταφράζεται σε μια ουσιαστική διάθεση της παλιότερης γενιάς να αποδεχθεί και εφαρμόσει καινοτόμες ιδέες απο την νεότερη γενιά. Ωστόσο, ένα σημαντικό ποσοστό των επαγγελματιών που βρίσκονται στα ανώτερα επίπεδα λήψης αποφάσεων χαρακτηρίζονται απο μια, ηθελημένη ή μη, επιφύλαξη απέναντι σε εποικοδομητικούς τρόπους αξιοποίησης νέων τεχνολογιών. Στην γραφιστική τέχνη, τέχνη εξ' ορισμού συνυφασμένη με την ανάπτυξη νέων τεχνολογιών, είναι αναμενόμενο αυτή η διάσταση να παρουσιάζεται με μια συντηρητική προσέγγιση προς συγκεκριμένες καινοτόμες ιδέες. Στην Κύπρο, τέτοιες ιδέες φαίνεται να είναι συνδεδεμένες με την αβεβαιότητα που αναπόφευκτα συνεπάγεται η εφαρμογή τους (Nicolì, 2013).

Σε γενικότερο επίπεδο, η επίδραση της παιδικής ζωγραφικής και εικονογράφησης στην εξέλιξη της δημιουργικότητας συνοδεύεται, συνήθως, με υποσυνείδητες μορφές έκφρασης και επικοινωνίας. Ψυχολογικές έρευνες ανέδειξαν σημαντικές συναισθηματικές διεργασίες που επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο τα παιδιά επιλέγουν να επικοινωνήσουν τα συναισθήματα τους μέσα απο το σχέδιο και την ζωγραφική. Για τα παιδιά, το σχέδιο, ακόμα και το πιο μπερδεμένο, αποτελεί έναν αυθόρμητο τρόπο να εκφράσουν τον εαυτό τους. Η

σύνθεση και η απεικόνιση μέσα από την ζωγραφική εκφράζει τα συναισθήματα και το συγκινησιακό τους κόσμο.

Ίσως βασισμένη σ' αυτές τις έρευνες, η επιστημονική κοινότητα φαίνεται να συμφωνεί με την δυνατότητα της παιδικής ζωγραφικής και εικονογράφησης να επηρεάζουν την εξέλιξη της ενήλικης δημιουργικότητας στην γραφιστική τέχνη (Wiltschnig, et al., 2013. Hunt, 1995). Παρ' όλα αυτά οι τρόποι με τους οποίους αυτές οι επιδράσεις πραγματοποιούνται παραμένει άγνωστος ή τουλάχιστον αδιευκρίνιστος.

Πάντως, πολλοί ερευνητές της γραφιστικής τέχνης συμφωνούν ως προς την αισθητική, καλλιτεχνική και συναισθηματική ιδιαιτερότητα της παιδικής εικονογράφησης και ζωγραφικής, όπως επίσης και την άμεση ή έμμεση επίδραση τους στην εξελικτική πορεία του γραφιστικού σχεδιασμού (Bippen, 1976). Επισημαίνουν ένα αριθμό συγκεκριμένων μέσων με τα οποία μια τέτοια επίδραση καταφέρνει να γίνεται ουσιαστική, π.χ η δύναμη των χρωμάτων, η θεματολογία, ο συμβολισμός και η ερμηνεία των παιδικών εικόνων, οι ιδιαίτερες ανθρώπινες φιγούρες, η ιδιαιτερότητα της φαντασία των παιδιών, κ.α. (Nodelman, 1996). Ωστόσο, παραμένει άγνωστο το κατά πόσο τέτοια εκφραστικά μέσα θα μπορούσαν να αποτελέσουν σαφείς παράγοντες επηρεασμού της εξέλιξης της δημιουργικότητας από την παιδική ηλικία μέχρι την ενηλικίωση και την επαγγελματική κατάρτιση.

Συνεπώς με τις παραπάνω πληροφορίες, είναι η διαπίστωση πως τόσο στην διεθνή όσο και στην Κυπριακή πραγματικότητα, αναγνωρίζεται μια συστηματική προτίμηση των παιδιών να επιλέγουν ζώα και πουλιά αντί για ανθρώπινες φιγούρες για να δημιουργήσουν μια σκηνή καθημερινότητας (Dweck, 2006. Κρότι & Μάνι, 2003). Αυτή η εμπειρική παρατήρηση σαφέστατα δεν μπορεί να μας αφήνει αδιάφορους. Όμως, στο κατά πόσο μια τέτοια επιλογή μπορεί να τεκμηριωθεί και επιβεβαιωθεί επιστημονικά παραμένει άγνωστο. Παρόμοια, στο κατά πόσο θα μπορούσε μια τέτοια διαπίστωση να δώσει ουσιαστικές πληροφορίες για την εξέλιξη της μετέπειτα δημιουργικότητας των παιδιών παραμένει, επίσης, άγνωστο.

Δεδομένου ότι η δημιουργικότητα έχει εξαιρετική σημασία στη ζωή των επαγγελματιών γραφιστικής τέχνης και λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι είναι δυνατόν να ενισχυθεί μέσα από την δια βίου μάθηση, γίνεται επιτακτική η ανάγκη να διερευνηθούν οι παράγοντες

εκείνοι με τους οποίους αποδεδειγμένα η δημιουργικότητα ενισχύεται και ενδυναμώνεται (Ketabi, Zabihi, & Ghadiri, 2012).

Η παρούσα εργασία ευελπιστεί να φέρει στο φώς στοιχεία αναφορικά με τις επιδράσεις των παραγόντων αυτών στην εξέλιξη της δημιουργικότητας αλλά και πιθανούς μηχανισμούς με τους οποίους ο επηρεασμός αυτός πραγματοποιείται, και σε ποιο βαθμό, στον τομέα της γραφιστικής τέχνης στην Κύπρο. Στην σύντομη ανασκόπηση των επιστημονικών στοιχείων που ακολουθεί θα γίνει μια προσπάθεια καλύτερης κατανόησης του θέματος της δημιουργικότητας αρχίζοντας με την αναζήτηση ενός ευρέως αποδεκτού ορισμού αυτής, καθώς επίσης και των άμεσων ή έμμεσων διεργασιών με τις οποίες η παιδική ζωγραφική και εικονογράφηση επηρεάζουν την εξέλιξη της με σκοπό την αναγνώριση του ερευνητικού προβλήματος και την εξαγωγή συγκεκριμένων ερευνητικών ερωτημάτων για την μελέτη αυτή.

Κεφαλαίο 2
Βιβλιογραφική Ανασκόπηση

2.1 Όρισμός της δημιουργικότητας

Η σημασία της δημιουργικότητας στις τέχνες και επιστήμες αλλά και γενικότερα στην παραγωγική διαδικασία είναι πολύ σημαντική. Υπάρχουν αρκετά επιστημονικά στοιχεία που αποδεικνύουν πως η αξία που αποδίδεται στην δημιουργικότητα είναι τόσο μεγάλη όπου εύκολα μπορεί κανείς να συμπεράνει πως η δημιουργικότητα αποτελεί ουσιαστικά τον υπέρτατο συντελεστή παραγωγής στην σύγχρονη κοινωνία και οικονομία (Toynbee, 1964). Με αυτή την έννοια, η δημιουργικότητα είναι αναγκαία για την παραγωγή καινοτομίας που θα συμβάλει αποτελεσματικά στην οικονομική ευημερία (Amabile & Khaire, 2008). Παρόμοια, η δημιουργικότητα έχει συνδυαστεί με την ικανότητα ενός καλλιτεχνικού έργου να επηρεάζει αντιλήψεις, σκέψεις, αισθήματα και συμπεριφορές (Kaufman & Beghetto, 2009). Η δημιουργικότητα, δηλαδή, χαρακτηρίζεται από μια δυναμική η οποία επηρεάζει όχι μόνο την ανθρώπινη συμπεριφορά και παραγωγή αλλά και τον τρόπο με τον οποίο ο καθένας από μας αντιλαμβάνεται τον εαυτό του και την κοινωνία. Παρ' όλα αυτά, δεν υπάρχει ένας ευρέως αποδεκτός ορισμός για την δημιουργικότητα (Batey & Furnham, 2006). Σ' αντίθεση με άλλες παρόμοιες έννοιες, όπως η ευφυΐα και η προσωπικότητα, η δημιουργικότητα δεν φαίνεται να έχει μελετηθεί επαρκώς (Batey & Furnham, 2006. Guilford, 1950. Sternberg & Lubart, 1999).

Η προσπάθεια για την αναζήτηση ενός περιεκτικού ορισμού της δημιουργικότητας ως οδηγός σ' αυτή την εργασία περιέλαβε επιστημονικές πηγές κοινωνικού, ψυχολογικού, γραφιστικού και ευρύτερα καλλιτεχνικού περιεχομένου. Ο βασικός γνώμονας της αναζήτησης αυτής ήταν να ανταποκρίνεται στην πολυδιάστατη φύση της γραφιστικής τέχνης και στην συνέχεια που χαρακτηρίζει την δημιουργικότητα από την παιδική ηλικία μέχρι και την ενηλικίωση και επαγγελματική κατάρτιση. Σύμφωνα με στοιχεία, υπάρχουν περισσότεροι από 120 ορισμοί για την δημιουργικότητα (Treffinger, Young, Selby, & Shepardson, 2002). Ως εκ τούτου, η αναζήτηση επικεντρώθηκε σε έναν ευρύτερο νοηματικό ορισμό τον οποίο εισηγήθηκε ο Vernon (1989), ως ακολούθως: “Ως ‘δημιουργικότητα’ ορίζεται η ικανότητα του ατόμου να παράγει νέες ή πρωτότυπες ιδέες, να έχει εννοήσεις, να μετασχηματίζει και να ανακαλύπτει, να κατασκευάζει αντικείμενα, τα οποία αναγνωρίζονται από τους ειδικούς ότι έχουν ξεχωριστή επιστημονική, αισθητική, κοινωνική ή τεχνολογική

αξία. Βασικό κριτήριο αξιολόγησης ενός πονήματος ως ‘δημιουργικού’ είναι η καινοτομία, αλλά απαιτείται, επίσης, να είναι χρήσιμο και αποδεκτό, ακόμη και αν η αξία του μεταβληθεί με την πάροδο του χρόνου” (Vernon, 1989, σελ.94).

2.2 Παράγοντες που επηρεάζουν την εξέλιξη της δημιουργικότητας στην γραφιστική τέχνη

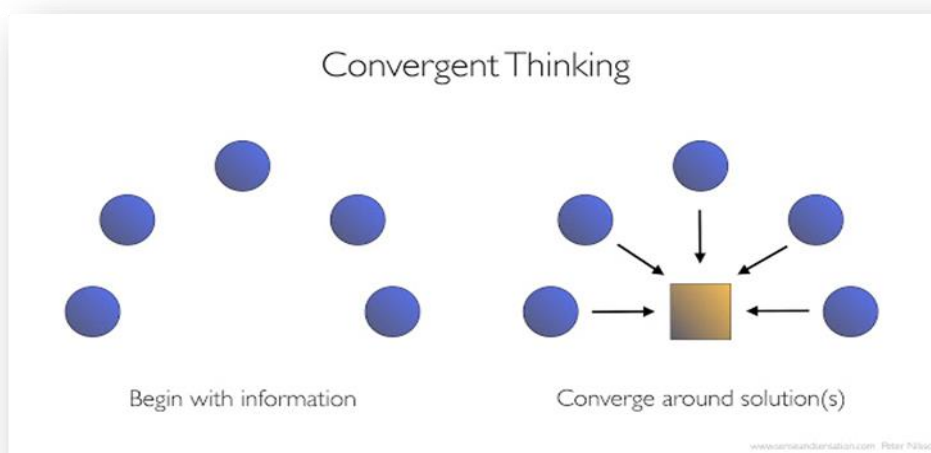
Δύσκολος και περίπλοκος φαίνεται να είναι ο ακριβής τρόπος με τον οποίο η παιδική εικονογράφηση και ζωγραφική μπορεί να επηρεάζει την εξέλιξη της δημιουργικότητας. Πολλοί συγγραφείς έχουν διατυπώσει σημαντικά θεωρητικά υποδείγματα που αναδεικνύουν συγκεκριμένους πιθανούς παράγοντες επηρεασμού. Στα πλαίσια αυτής της εργασίας, η προσπάθεια εντοπισμού παραγόντων που σχετίζονται με την παιδική εικονογράφηση και ζωγραφική και που, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, μπορεί να επηρεάζουν την εξέλιξη της δημιουργικότητας επικεντρώνεται αποκλειστικά σε θεωρητικά υποδείγματα που έχουν επιβεβαιωθεί εμπειρικά.

Για παράδειγμα, ο Dyson (1990) δημιούργησε ένα σύστημα *συμβόλων* παιδικής εικονογράφησης το οποίο προσέδιδε σημαντική αξία στον τρόπο με τον οποίο τα παιδιά επιτηδευμένα χρησιμοποιούν εικόνες και ιδέες με σκοπό την δημιουργία ενός δικού τους “σύμπαντος” μέσα στο οποίο καθορίζουν και ελέγχουν την παρουσία τους. Ο ερευνητής χρησιμοποιώντας εμπειρικά δεδομένα κατάφερε να αναδείξει την σημαντικότητα των *συμβόλων* που αναδύονται μέσα από την παιδική εικονογράφηση και ζωγραφική στην εξέλιξη της δημιουργικότητας των παιδιών.

Ο γραφιστικός σχεδιασμός επηρεάστηκε άμεσα από την παιδική προτίμηση σε συγκεκριμένα σύμβολα. Για παράδειγμα, τα περισσότερα εικονογραφημένα παραμύθια χρησιμοποιούν φιγούρες από ζώα και πουλιά για να μεταδώσουν συγκεκριμένα μηνύματα και να επικοινωνήσουν συναισθήματα. Ο Eliger (1976) προσπάθησε να εξηγήσει αυτή την γραφιστική τάση με το γεγονός ότι τα παιδιά προτιμούν θέματα με ζώα και πουλιά γιατί ταιριάζει με την εσωτερική τους ανάγκη να αποδίδουν ανθρώπινη διάσταση σε όντα τα οποία αισθάνονται πολύ κοντά στην συναισθηματική τους υποσυνείδητη αφαίρεση. Εφόσον ο συμβολισμός μπορεί να αποκαλύπτει την ψυχολογική ιδιομορφία ενός παιδιού, την νοητική

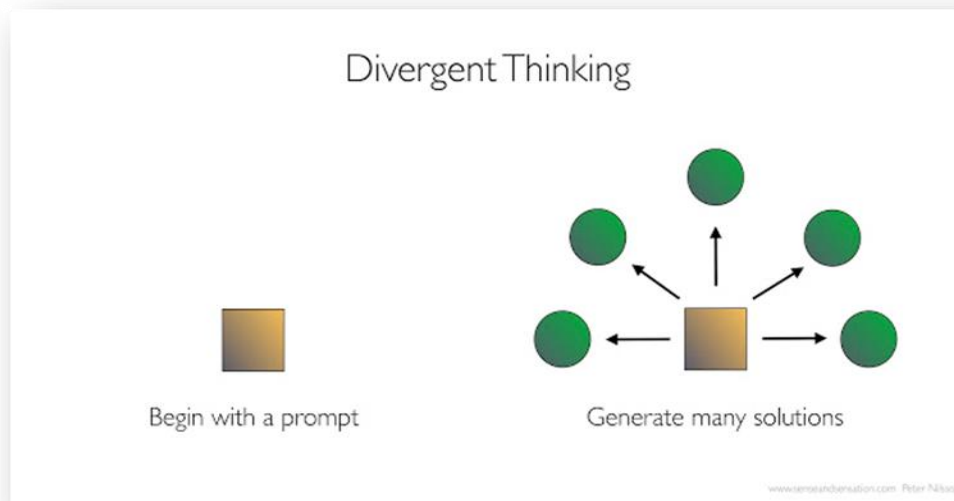
του εξέλιξη αλλά και την αντίληψη του για το περιβάλλον στο οποίο ζεί, είναι λογικό να αναμένει κανείς ότι θα επηρεάζει και την εξέλιξη της δημιουργικότητας του (Hunt, 1995).

Ο Guilford (1967) απέδειξε ότι η δημιουργικότητα καλύπτει τις πιο χαρακτηριστικές ικανότητες των παιδιών, οι οποίες εκδηλώνονται με την εφευρετικότητα, τη σύνθεση και το σχεδιασμό. Πράγματι, αρκετά επιστημονικά στοιχεία αποδεικνύουν πως η επιλογή συγκεκριμένης σύνθεσης, αλλά και η επιλογή συγκεκριμένων θεμάτων στην παιδική ζωγραφική συνδέεται με την δημιουργική σκέψη των παιδιών (Luckens, 1995). Ο Guilford αναγνωρίζει δυο υποδείγματα δημιουργικής σκέψης που συσχετίζονται με την παιδική ζωγραφική. Το πρώτο υποδειγμα αφορά στην συγκλίνουσα σκέψη (Εικόνα 1) και περιλαμβάνει τους στόχους του παιδιού για μια ενιαία και σωστή ζωγραφική σύνθεση, ενώ το δεύτερο υπόδειγμα αφορά στην αποκλίνουσα σκέψη (Εικόνα 2) και περιλαμβάνει ένα σύνολο από πολλαπλές πιθανές κατευθύνσεις για την δημιουργία μιας συγκεκριμένης σύνθεσης χωρίς ανησυχία για την συνέπεια ή την τεχνική αρτιότητα αυτής.

Εικόνα 1: Συγκλίνουσα σκέψη

[Αναπαραγωγή εικόνας από Guilford (1967)]

Εικόνα 2: Αποκλίνουσα σκέψη

[Αναπαγωγή εικόνας από Guilford (1967)]

Όπως υποστηρίζει ο Guilford η αποκλίνουσα σκέψη (Guilford, 1967) συχνά χρησιμοποιείται ως συνώνυμο της δημιουργικότητας στη λογοτεχνία, στην ψυχολογία και στις καλές τέχνες. Στην παιδική ζωγραφική, ένα παιδί που αναπτύσσει αποκλίνουσα δημιουργική σκέψη αναζητεί να επικοινωνήσει μέσα από την ζωγραφική του σύνθεση την συναισθηματική του αντίδραση σε ένα συγκεκριμένο συμβάν χρησιμοποιώντας, συνήθως, *ιδιότυπες ανθρώπινες φιγούρες*. Αν σκεφτούμε τα μικρότερα παιδιά τα οποία δεν έχουν ακόμα εκοικειωθεί με τη γλώσσα, «μιλούν» πολύ πιο ελεύθερα και αυθόρμητα με το σώμα τους, με τις χειρονομίες και επιβάλλουν την παρουσία τους με το μολύβι. Η προτίμησή τους σε συγκεκριμένα θέματα και συγκεκριμένες ανθρώπινες φιγούρες καταδεικνύει έναν ασυνείδητο τρόπο επικοινωνίας συναισθημάτων. Το σχέδιο εκφράζει με ουσιαστικό τρόπο τα συναισθήματα και το συγκινησιακό κόσμο τους. Έτσι λοιπόν, η συμπερίληψη μιας συγκεκριμένης ανθρώπινης φιγούρας, όπως για παράδειγμα έναν ιδιαίτερα ψηλό άντρα ή μια γυναίκα με ιδιαίτερα φαρδιά λεκάνη, μας βοηθάει να αντλήσουμε περισσότερες πληροφορίες για την δημιουργικότητα των παιδιών (Κρότι & Μάνι, 2003, p.33).

Επίσης, η *φαντασία* ενός μικρού παιδιού αλλά και ένα *δημιουργικό περιβάλλον* μπορεί να ενισχύσει την δημιουργικότητα του και να παρασύρει τον θεατή μιας ζωγραφιάς στον θαυμαστό εσωτερικό του κόσμο αβίαστα και ασυναίσθητα (Μερακλής, 1986, 2012).

Bettelheim, 1995). Τόσο σημαντικές ψυχογραφικές διαδικασίες που αποδεδειγμένα σχετίζονται με την εξέλιξη της προσωπικότητας αλλά και της δημιουργικότητας ενός παιδιού δεν μπορεί να αφήνουν αδιάφορη την γραφιστική τέχνη, η οποία στην εποχή αποσκοπεί στο να παράξει τον πιο ζωντανό τρόπο οπτικής επικοινωνίας (Nodelman, 1996). Το χιούμορ ενός μικρού παιδιού εύκολα χάνεται μέσα στις γραμμές ενός βιβλίου, αλλά πολύ δύσκολα μέσα απο την ψηφιακή επεξεργασία εικόνων cartoons.

Ως εκ τούτου, η επιβολή συγκεκριμένων συνθέσεων και θεμάτων ζωγραφικής στα παιδιά αλλά και η χρήση ζώων, πουλιών ως σύμβολα, δεν μπορεί παρά να επηρεάζει την δημιουργικότητα των παιδιών. Πράγματι, διάφορες έρευνες υποστηρίζουν ότι η ψυχοσωματική εξέλιξη της παιδικής αντίληψης και φαντασίας συνδέεται άμεσα με την ανάπτυξη της συναισθηματικής νοημοσύνης των παιδιών, η οποία με την σειρά της, επηρεάζει την δημιουργικότητα και την κριτική τους σκέψη (Αναγνωστόπουλος, 1994, 1997. Αυδίκος, 1999. Μαλαφάντης, 1996, 2006, 2011. Berk, 1994).

Ο γραφιστικός σχεδιασμός υιοθέτησε πλήρως τις ερμηνευτικές διαφοροποιήσεις των ανθρώπινων φιγούρων απο την παιδική φαντασία (Birren, 1978). Τα περισσότερα παιδικά εικονογραφημένα παραμύθια περιλαμβάνουν διάσημους ήρωες που αναπαριστώνται απο ιδιότυπες ανθρώπινες φιγούρες οι οποίες θυμίζουν παιδικές ζωγραφιές. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι τα παραμύθια με τους Flintstones.

Παρόμοια, η επίδραση των *χρωμάτων* στην παιδική ψυχοσύνθεση είναι πολύ μεγάλη γιατί τα χρώματα προσδίδουν στα παιδιά πληροφορίες για το περιβάλλον τους, πολύ πριν η ορθολογιστική τους ωριμότητα αρχίσει να παρεμβαίνει στην δυναμική της προσωπικότητας τους. Η έρευνα που έκανε ο Birren (1987) μας δίνει αξιόπιστα στοιχεία για την επίδραση του τρόπου με τον οποίο τα παιδιά χρησιμοποιούν τα χρώματα στον γραφιστικό σχεδιασμό όπως παρουσιάζεται μέσα απο τα εικονογραφημένα παραμύθια και τις παιδικές ταινίες. Σύμφωνα με τον Birren (1987) και τον Eliger (1976), η επιλογή συγκεκριμένων χρωμάτων σχετίζεται με την ψυχοσύνθεση ενός παιδιού αλλά και τον τρόπο σκεψης και δημιουργικότητας. Για παράδειγμα, τα χρώματα τής φωτιάς, δηλαδή τό κόκκινο, το κίτρινο και το πορτοκαλί συσχετίζονται με την αυθόρμητη δημιουργικότητα των παιδιών, η οποία χαρακτηρίζεται απο την ενεργητικότητα τους και την αύξηση αδρεναλίνης που την χαρακτηρίζει. Αντίθετα,

αποχρώσεις του πράσινου και του γαλάζιου συσχετίζονται με υποτονικούς τρόπους έκφρασης της δημιουργικότητας των παιδιών.

Ο γραφιστικός σχεδιασμός ακολούθησε μια λιτή προσέγγιση χωρίς υπερτονικά χρώματα και χρησιμοποίησε την παιδική ζωγραφική σύνθεση ως πηγή έμπνευσης και την επιλογή συγκεκριμένων συνδυασμών χρωμάτων και φωτοσκιάσεων ως ένα τρόπο συναισθηματικής επικοινωνίας με τα παιδιά (Ellinger, 1976. Nodelman, 1996. Walfgang, 1970). Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα ο παιδικός γραφιστικός σχεδιασμός να επικεντρώνεται στο να επιτύχει μια κατάλληλη σύνθεση και *συνδυασμό εικόνας-κειμένου* αντιπροσωπευτικά των πιθανών συναισθηματικών αντιδράσεων των παιδιών στα οποία απευθύνονται. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η εικονογράφηση των βιβλίων του Harry Potter ή η ταινία Finding Nemo.

Πολλές μελέτες έχουν θέσει ιδιαίτερους προβληματισμούς ως προς τους τρόπους με τους οποίους η παιδική εικονογράφηση και ζωγραφική μπορεί να επηρεάζει την εξελικτική πορεία του γραφιστικού σχεδιασμού και την δημιουργικότητα του επαγγελματία γραφικών τεχνών. Αν και πολλοί τέτοιοι προβληματισμοί παραμένουν αναπάντητοι, οι μελέτες αυτές κατάφεραν να φέρουν στο φώς καινούργια επιστημονικά στοιχεία τα οποία αναδεικνύουν πως η επίδραση της παιδικής εικονογράφησης και ζωγραφικής στην γραφιστική τέχνη και στον γραφιστικό σχεδιασμό είναι πολυδιάστατη. Τέτοιες μελέτες είναι για παράδειγμα αυτή του Nodelman (1996) και του Hunt (1995), οι οποίοι διερευνούν την ερμηνευτική αξία του εικονογραφημένου, η μελέτη της Luckens (1995), που εξετάζει δομικά στοιχεία, η μελέτη της Doonam (1991) που ασχολείται με την αλληλεπίδραση της εικόνας και του κειμένου κάτω από ένα σχήμα συμμετρίας, ενίσχυσης, αντίστιξης και αντιπαράθεσης, και η μελέτη της Agosto (1999) που εξετάζει την αλληλένδετη αφήγηση εικόνας-κειμένου.

Ωστόσο, καμία από τις παραπάνω μελέτες δεν ανέδειξε κάποιο νέο παράγοντα επίδρασης στην εξέλιξη της δημιουργικότητας, συγκριτικά με τις μελέτες στις οποίες αναφερθήκα λεπτομερώς στα πλαίσια αυτής της ανασκόπησης.

Οι παράγοντες που ανέδειξε η συγκεκριμένη βιβλιογραφική ανασκόπηση συνοψίζονται στον Πίνακα 2.1.

Παράγοντες Επηρεασμού Δημιουργικότητας
<ol style="list-style-type: none"> 1. Χρήση συμβόλων στην παιδική ζωγραφική και εικονογράφηση (συμβολισμός) 2. Ζωγραφική σύνθεση και επιλογή θεμάτων 3. Δημιουργική σκέψη 4. Χρήση ιδιότυπων ανθρώπινων φιγούρων 5. Παιδική φαντασία 6. Δημιουργικό περιβάλλον 7. Χρώματα, αποχρώσεις και χρωματικοί συνδυασμοί 8. Περίτεχνος συνδυασμός εικόνας-κειμένου

Πίνακας 2.1: Παράγοντες πιθανού επηρεασμού της δημιουργικότητας οι οποίοι σχετίζονται με την παιδική ζωγραφική και εικονογράφηση

2.3 Πρωταρχικός ερευνητικός στόχος

Πρωταρχικός ερευνητικός στόχος της μελέτης αυτής είναι η κατανόηση των παραγόντων που, σύμφωνα με την βιβλιογραφική ανασκόπηση μπορεί να επηρεάζουν την εξέλιξη της δημιουργικότητας των επαγγελματιών γραφίστων. Η έμφαση δόθηκε σε παράγοντες οι οποίοι σχετίζονται, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, με την παιδική ζωγραφική και εικονογράφηση και αφορούν στην εξέλιξη της δημιουργικότητας σε επαγγελματίες γραφίστες της Κύπρου από την παιδική τους ηλικία μέχρι σήμερα. Η ερευνητική διαδικασία πιθανόν να εντοπίσει και άλλους σχετικούς παράγοντες οι οποίοι, επίσης, θα μελετηθούν.

2.4 Επιμέρους ερευνητικοί στόχοι

(α) Προσπάθεια αναζήτησης ενός ευρέως αποδεκτού ορισμού της δημιουργικότητας στον τομέα της γραφιστικής τέχνης στην Κύπρο.

(β) Αναγνώριση της βαρύτητας (βαθμού σημαντικότητας) κάθε παράγοντα επηρεασμού της δημιουργικότητας όπως έχει ανακύψει από την βιβλιογραφική ανασκόπηση.

(γ) Προσδιορισμός συγκεκριμένων μηχανισμών εξέλιξης της δημιουργικότητας σε Κύπριους επαγγελματίες γραφιστικής τέχνης.

(δ) Εξαγωγή εισηγήσεων για πιθανές πολιτικές επηρεασμού της δημιουργικότητας στον τομέα της γραφιστικής τέχνης στην Κύπρο.

Κεφάλαιο 3

Μεθοδολογία Έρευνας

3.1 Εισαγωγή

Η συγκεκριμένη μελέτη θα κάνει χρήση μεθόδων συλλογής και ανάλυσης πρωτογενών, εμπειρικών ποιοτικών δεδομένων. Στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάζονται οι λεπτομέρειες που αφορούν σε όλα τα θέματα σχετικά με την μεθοδολογία που θα ακολουθηθεί.

3.2 Είδος δειγματοληψίας

Δεδομένου του γεγονότος ότι το επάγγελμα του γραφίστα στην Κύπρο δεν έχει ακόμη κορεστεί, η απλή τυχαία δειγματοληψία διαφάνηκε να είναι η πιο κατάλληλη μέθοδος δειγματοληψίας. Ο σκοπός ήταν να υπάρχει, έστω και σε θεωρητικό επίπεδο, ίση πιθανότητα συμμετοχής από κάθε επαγγελματία γραφικών τεχνών που πληρούσε τα κριτήρια συμμετοχής και που εξέφρασε ενδιαφέρον να συμμετάσχει. Επίσης, η τυχαία δειγματοληψία αποσκοπούσε στο να συμπεριλάβει επαγγελματίες γραφίστες με ένα ευρύ φάσμα απόψεων και εμπειριών.

3.3 Δειγματοληπτικό πλαίσιο

Στην Κύπρο δεν υπάρχει κάποια επαγγελματική ένωση/σωματείο που να εκπροσωπεί το ευρύ φάσμα των ειδικοτήτων της γραφιστικής τέχνης. Ως εκ τούτου, για την συγκρότηση του δειγματοληπτικού πλαισίου υιοθετήθηκε κατάλογος από επαγγελματίες που απασχολούνται στα δημόσια και ιδιωτικά ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και κατάλογος επαγγελματιών γραφίστων ο οποίος συγκροτήθηκε μετά από πολύωρη έρευνα στο google search engine. Ο κατάλογος αυτός συμπεριέλαβε κυρίως επαγγελματίες γραφίστες που παρευρέθηκαν στο εργαστήριο “Graphic Stories Cyprus” και την ημερίδα “World Design Cyprus” στην Λεμεσό. Στα πλαίσια της πτυχιακής αυτής εργασίας δεν ήταν εφικτό να αναζητηθεί ένας ευρύτερος κατάλογος με επαγγελματίες γραφίστες.

3.4 Συλλογή ποιοτικών δεδομένων

Ο στόχος ήταν να πραγματοποιηθούν 13 συνεντεύξεις για την συλλογή των ποιοτικών δεδομένων. Η απόφαση για τον συγκεκριμένο αριθμό λήφθηκε λαμβάνοντας υπόψη την μικρή κλίμακα και διάρκεια της πτυχιακής μελέτης. Άλλες μεγαλύτερες μελέτες

στηρίχθηκαν σε παρόμοιο ή και μικρότερο αριθμό συνεντεύξεων με ουσιαστικά αποτελέσματα.

Για την συλλογή των δεδομένων χρησιμοποιήθηκαν 10 ερωτήσεις ανοιχτού τύπου οι οποίες κάλυπταν όλους τους παράγοντες σχετικούς με την παιδική ζωγραφική και εικονογράφηση που αναγνωρίστηκαν από την βιβλιογραφική ανασκόπηση ότι μπορεί να επηρεάζουν την εξέλιξη της δημιουργικότητας. Οι ερωτήσεις ήταν ερωτήσεις γνώμης, άλλοτε περιγραφικές, άλλοτε υποθετικές και άλλοτε συμπερασματικές. Επιπρόσθετα, άλλες 6 ερωτήσεις ανοιχτού τύπου χρησιμοποιήθηκαν σε συνδυασμό με ένα έντυπο παιδικό εικονογραφημένο παραμύθι σχετικό με την δημιουργικότητα. Η κάθε συνέντευξη διήρκεσε 30-45 λεπτά ανάλογα των απαντήσεων και η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου διήρκεσε 15-20 λεπτά. Τα ερωτηματολόγια που απεστάλησαν μέσω email από άτομα που δεν χορήγησαν συνέντευξη αξιοποιήθηκαν με τον ίδιο ακριβώς τρόπο με τον οποίο αξιοποιήθηκαν τα υπόλοιπα. Η κάθε συνέντευξη ηχογραφήθηκε ψηφιακά με την έγκριση του κάθε συμμετέχοντα και το σύντομο ερωτηματολόγιο δόθηκε στο τέλος της κάθε συνέντευξης.

Το παιδικό παραμύθι δημιουργήθηκε λαμβάνοντας υπόψη τους πιθανούς παράγοντες επηρεασμού της δημιουργικότητας. Ο σκοπός ήταν να χρησιμοποιηθεί το παραμύθι αυτό ως ένα μέσο υποβοήθησης των συνεντευξιζομένων στην διαδικασία απαντησης των ερωτήσεων. Έχοντας εισαγάγει τον συνεντευξιζόμενο στα γενικά θέματα που αφορούσαν στην δημιουργικότητα, δηλ. με τις πρώτες 10 ερωτήσεις, το παραμύθι χρησιμοποιήθηκε στην συνέχεια ώστε να βοηθήσει την διαδικασία σκέψης του κάθε συνεντευξιζόμενου στην προσπάθεια του/της να επικεντρωθεί σε πιο ειδικά και εξειδικευμένα θέματα τα οποία, ωστόσο, έκαναν χρήση των γενικών θεμάτων που είχαν ήδη απαντηθεί. Με αυτό τον τρόπο υπήρξε μια προτροπή προς τον κάθε συνεντευξιζόμενο να εκφράσει περισσότερες πληροφορίες που αφορούσαν στην δική του/της πεποίθηση για τον τρόπο με τον οποίο η δημιουργικότητα εξελίσσεται, αντλώντας από γενικές αλλά και πιο προσωπικές εμπειρίες. Τέλος, η εισαγωγή του παραμυθιού προσέδωσε μια συνέχεια μεταξύ γενικών και ειδικών θεμάτων που δεν θα είχε επιτευχθεί διαφορετικά.

Το τελευταίο εργαλείο συλλογής δεδομένων ήταν ένα ερωτηματολόγιο με ερωτήσεις διαβάθμισης. 20 συμπληρωμένα ερωτηματολόγια θεωρήθηκε ένας ικανοποιητικός αριθμός

που θα εμπλούτιζε τα δεδομένα. Οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να βαθμολογήσουν συγκεκριμένες προτάσεις χρησιμοποιώντας μια συγκεκριμένη κλίμακα διαβάθμισης. Οι προτάσεις αυτές αφορούσαν παράγοντες που επηρεάζουν την δημιουργικότητα, όπως αναγνωρίστηκαν από την βιβλιογραφική ανασκόπηση, αλλά και τους πιθανούς τρόπους με τους οποίους ο επηρεασμός αυτός πραγματοποιείται. Με την προσθήκη ειδικών πληροφοριών για κάθε παράγοντα ήταν εφικτή η σύγκριση μεταξύ των παραγόντων ώστε να ανακύψει ο βαθμός σημαντικότητας των παραγόντων αυτών. Αν και το ερωτηματολόγιο θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ποσοτικής μορφής, η χρήση του αφορούσε αποκλειστικά και μόνο την υποβοήθηση της ποιοτικής έρευνας, δεδομένου του βαθμού δυσκολίας και την ανεπαρκή βιβλιογραφία για το θέμα της δημιουργικότητας στην γραφιστική τέχνη στην Κύπρο.

Η ανάλυση των ποιοτικών δεδομένων έγινε σε 2 προσπάθειες: η πρώτη αφορούσε τις απαντήσεις στις γενικές ερωτήσεις και τις σχετικές με το εικονογραφημένο παραμύθι απαντήσεις και η δεύτερη αφορούσε τις απαντήσεις στο ερωτηματολόγιο. Ο συνδυασμός δεδομένων που προέκυψαν από το ερωτηματολόγιο και το παιδικό παραμύθι αναμενόταν να βοηθήσει στον προσδιορισμό συγκεκριμένων πιθανών μηχανισμών επίδρασης των διαφόρων παραγόντων επηρεασμού της δημιουργικότητας σε Κύπριους επαγγελματίες γραφιστικής τέχνης. Επίσης οι απαντήσεις που δόθηκαν σχετικά με το εικονογραφημένο παραμύθι χρησιμοποιήθηκαν για επιβεβαίωση των ποιοτικών δεδομένων των συνεντεύξεων και οι απαντήσεις που δόθηκαν στο ερωτηματολόγιο χρησιμοποιήθηκαν για την ιεράρχηση των παραγόντων επηρεασμού της δημιουργικότητας ανάλογα με την σημαντικότητά τους.

Το Παράρτημα 7.1 παρουσιάζει τα δύο μέρη των ερωτήσεων για τις συνεντεύξεις, δηλ. τις γενικές ερωτήσεις και τις ερωτήσεις που αφορούν στο εικονογραφημένο παραμύθι. Στο Παράρτημα 7.2 παρουσιάζεται το ερωτηματολόγιο. Τέλος, στο Παράρτημα 7.3 παρουσιάζεται αντίγραφο από το εικονογραφημένο παιδικό παραμύθι το οποίο χρησιμοποιήθηκε στην έρευνα.

3.5 Αναζήτηση συμμετεχόντων

Η επικοινωνία έγινε αποκλειστικά και μόνο με ηλεκτρονικό ταχυδρομείο (email). Στην πρόσκληση συμπεριλήφθηκε μια σύντομη περίληψη της έρευνας και των στόχων της,

λεπτομέρειες για την διαδικασία διεξαγωγής της συνέντευξης, καθώς επίσης και πληροφορίες για το πως θα αξιοποιηθούν τα αποτελέσματα της. Η πρόσκληση συνοδεύτηκε από φόρμα συγκατάθεσης. Στο Παράρτημα 7.4 παρουσιάζονται τα έγγραφα αυτά.

Η πρόσκληση δόθηκε σε αρκετά μεγαλύτερο αριθμό ατόμων απο τον επιθυμητό, δηλ. 55 άτομα για συνέντευξη και 70 για το ερωτηματολόγιο, ώστε να υπάρχει μια ασφάλεια στο να εξασφαλιστεί ο ελάχιστος επιθυμητός αριθμός συμμετεχόντων.

3.6 Κριτήρια συμμετοχής

Η πρόσκληση απεστάλη μόνο σε επαγγελματίες γραφιστικής τέχνης που ικανοποιούσαν τα παρακάτω κριτήρια συμμετοχής:

- (i) Θεωρητική ή πρακτική εκπαίδευση στην γραφιστική τέχνη ή/και τις σχετικές εξειδικεύσεις της.
- (ii) Τρία χρόνια ουσιαστικής επαγγελματικής εμπειρίας στην Κύπρο

Για την αύξηση της αντιπροσωπευτικότητας του δείγματος έγινε προσπάθεια συμπερίληψης ατόμων διαφορετικού φύλου, διαφορετικού ηλικιακού εύρους και διαφορετικού επιπέδου εκπαίδευσης. Άλλα δημογραφικά χαρακτηριστικά δεν εξετάστηκαν.

3.7 Ερευνητική δεοντολογία και ηθική

Οι συμμετέχοντες ενημερώθηκαν ότι η ανάλυση δεδομένων θα πραγματοποιηθεί με ανώνυμο τρόπο και η τήρηση δεδομένων θα γίνει με εμπιστευτικό τρόπο. Επίσης, οι συμμετέχοντες ενημερώθηκαν ότι τα δεδομένα θα κρατηθούν για 6 μήνες μετά την παρουσίαση της έρευνας και μετά θα καταστραφούν με μόνιμη διαγραφή. Αξίζει να αναφερθεί ότι δεν υπήρχαν κάποια άλλα πιο ειδικά θέματα ηθικής που θα έπρεπε να ληφθούν υπόψη είτε στα θέματα της έρευνας είτε στην διαδικασία διεξαγωγής της.

3.8 Ποιοτική ανάλυση

Για την ανάλυση των ποιοτικών δεδομένων επιλέχθηκε η *θεμελιωμένη θεωρία* (Grounded theory) (Glaser & Strauss, 1967). Η αδυναμία της βιβλιογραφικής ανασκόπησης να αναγνωρίσει έναν ευρέως αποδεκτό ορισμό για την δημιουργικότητα και η ανεπαρκή

βιβλιογραφία σε πιθανά θεωρητικά υποδείγματα που να έχουν κάποια πρακτική εφαρμογή στην Κύπρο οδήγησαν στο συμπέρασμα ότι η ανάλυση των δεδομένων πρέπει να αξιοποιήσει όλα τα διαθέσιμα δεδομένα, να ακολουθήσει μια συνθετική προσέγγιση και, αν είναι δυνατόν, να οδηγήσει σε μια θεωρία που θα επιτρέψει την εξαγωγή αξιόπιστων συμπερασμάτων γιατί θα στηρίζεται και θα θεμελιώνεται στα εμπειρικά δεδομένα. Επίσης, μέσα από τα συμπεράσματα αυτά θα πρέπει να είναι σε θέση να ανακλύψουν πιθανά σχήματα (patterns) και συσχετισμοί δεδομένων που θα μπορούν να χρησιμοποιηθούν στη δευτεροβάθμια ποιοτική ανάλυση, όπως ο προσδιορισμός μηχανισμών εξέλιξης της δημιουργικότητας και προτεινόμενων πολιτικών για την ενίσχυση της δημιουργικότητας στην Κυπριακή γραφιστική τέχνη.

Η θεμελιωμένη θεωρία είναι μια επαγωγική μέθοδος ποιοτικής ανάλυσης δηλ. πραγματοποιείται σε διαφορετικά στάδια. Υπάρχουν αρκετές επιμέρους μέθοδοι αναφορικά με το πόσα και ποιά στάδια θα ακολουθηθούν. Στην συγκεκριμένη έρευνα ακολουθήθηκε η μέθοδος λεπτομερής ανάλυσης δεδομένων *ανά πρόταση* (line by line) με σκοπό την απόδοση νοήματος στα δεδομένα αυτά μέσα από την σταδιακή κατηγοριοποίηση τους. Τα επόμενα 4 στάδια ακολουθήθηκαν:

(α) Ανοιχτή κωδικοποίηση

Η ανοιχτή κωδικοποίηση αναφέρεται στην διαδικασία ορισμού των δεδομένων. Ονομάζεται έτσι γιατί τα ίδια τα δεδομένα κατεύθυναν την διαδικασία και δεν υπήρχε τρόπος να επιβληθούν προσωπικές πεποιθήσεις. Ο σκοπός ήταν η εξαγωγή ενός αριθμού ονομάτων (“κώδικων”) τα οποία αντιπροσώπευαν επαρκώς δραστηριότητες, γεγονότα και εμπειρίες που ανέφεραν οι συνεντευξιαζόμενοι.

1. Αρχική κωδικοποίηση

Στο πρώτο στάδιο της ανοιχτής κωδικοποίησης έγινε προσπάθεια να συσχετιστούν δεδομένα με σκοπό να αποδοθεί ένα όνομα σε κάθε πρόταση (“αρχικοί κωδικοί”). Ο κάθε *αρχικός κωδικός* προσπάθησε να ορίσει τις πράξεις, δραστηριότητες και γεγονότα που

αναφέρονταν σε κάθε πρόταση με συνόπτικο τρόπο αλλά και να εξάγει ένα αναλυτικό νόημα που μπορεί να μην ήταν συνεπές με τις πεποιθήσεις των συνεντευξιαζομένων.

2. Εστιασμένη κωδικοποίηση

Στο δεύτερο στάδιο της ανάλυσης οι *αρχικοί κώδικες* μελετήθηκαν ξανά και ακολούθησε το γράψιμο σημειώσεων (memo-writing) με σκοπό να αναγνωριστεί αν οι αρχικοί κώδικες αντιπροσώπευαν επαρκώς τα γεγονότα και τις εμπειρίες των συνεντευξιαζομένων. Στη συνέχεια, έγινε σύγκριση ή/και συνδυασμός μεταξύ των *αρχικών κωδικών* που αναφέρονταν σε παρόμοια θέματα, γεγονότα ή εμπειρίες ή που επαναλαμβάνονταν με σκοπό την αναζήτηση ευρύτερων κωδικών με μεγαλύτερη εννοιολογική αξία που να αντιπροσωπεύουν επαρκώς σχετικές ομάδες αρχικών κωδικών (*εστιασμένοι κωδικοί*). Με αυτή την έννοια ο αριθμός των εστιασμένων κωδικών κατέληγε να είναι μικρότερος από τον αριθμό των αρχικών κωδικών. Η κατηγοριοποίηση αυτή κάλυψε όλους τους αρχικούς κωδικούς.

(β) Θεωρητική κωδικοποίηση

Στο δεύτερο στάδιο της ανάλυσης οι *εστιασμένοι κωδικοί* εμπλουτίστηκαν με πιο προχωρημένες σημειώσεις (advanced memo-writing) ώστε να γίνει σύγκριση μεταξύ των σχετικών εμπειριών, γεγονότων και συμπεριφορών που είχαν περιγραφεί από τους συνεντευξιαζόμενους. Αν κάποια εμπειρία δεν μπορούσε να συνδυαστεί με έναν από τους εστιασμένους κωδικούς τότε γινόταν επανεξέταση των *αρχικών κωδικών* ώστε να είναι σίγουρο ότι όλοι οι εστιασμένοι κωδικοί κάλυπταν όλες τις εμπειρίες και γεγονότα που αναφέρθηκαν. Αυτή η διαδικασία έκανε τους *εστιασμένους κωδικούς* πιο ενεργούς και περιεκτικούς δηλ. αντανάκλυσαν πιο ουσιαστικά τις εμπειρίες των συνεντευξιαζομένων. Στη συνέχεια, έγινε εξέταση των *εστιασμένων κωδικών* με σκοπό να συνδυαστούν αυτοί οι οποίοι είχαν κοντινή ή όμοια εννοιολογική αξία. Η σύνθεση αυτή οδήγησε στην εξαγωγή ενός μικρότερου αριθμού κωδικών οι οποίοι όμως ήταν αρκετά ευρύτεροι και πιο περιεκτικοί εννοιολογικά (“έννοιες”).

(γ) Θεωρητική επεξεργασία

Το τελευταίο στάδιο της ανάλυσης επεξεργάστηκε με *κριτικό τρόπο* τις προχωρημένες σημειώσεις του προηγούμενου σταδίου με σκοπό την αναγνώριση των ιδιοτήτων που χαρακτηρίζουν κάθε “έννοια”, δηλ. τις διαφορετικές οπτικές ή διαστάσεις της κάθε έννοιας. Ακολούθως, έγινε μια προσπάθεια να μελετηθεί η ποικιλία αυτών των ιδιοτήτων μέσα απο μια συνεχόμενη σύγκριση με σκοπό να αναγνωριστούν και συνδυαστούν “έννοιες” με παρόμοιες ιδιότητες. Τέλος, ένας μικρότερος αριθμός εννοιών εξήχθηκε οι οποίες ήταν ακόμη πιο περιεκτικές και ευρύτερες (“τελικές κατηγορίες”).

(δ) Επανεξέταση αρχικής κωδικοποίησης

Στο τέταρτο στάδιο της ανάλυσης όλοι οι *αρχικοί κώδικες* επανεξετάστηκαν με σκοπό να διερευνηθεί αν όλοι, ανεξαιρέτως, περιλαμβάνονταν, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, στις “τελικές κατηγορίες”. Αν κάποιος κωδικός δεν περιελαμβάνονταν, γινόταν επανάληψη των τεσσάρων σταδίων της ανάλυσης ώστε να συμπεριληφθεί.

(ε) Θεωρητική αφήγηση και συζήτηση αποτελεσμάτων

Στο τελικό στάδιο της ανάλυσης, η κάθε “τελική κατηγορία” προσεγγίστηκε θεωρητικά δεδομένου ότι ο κάθε κωδικός ήταν στην ουσία ένα «αναλυτικό εργαλείο» τμηματοποίησης των ποιοτικών δεδομένων ανά θεματικές περιοχές, οι οποίες αντιστοιχούν σε συγκεκριμένες κατηγορίες (Glaser & Strauss, 1967). Με άλλα λόγια, χρησιμοποιώντας όλες τις προχωρημένες σημειώσεις, τις “έννοιες” και τις ιδιότητες τους έγινε προσπάθεια σύνθεσης δεδομένων μέσα απο μια περιγραφική κριτική ερμηνεία της κάθε “τελικής κατηγορίας”. Για την καλύτερη κατανόηση των αποτελεσμάτων, η θεωρία που προέκυψε απο την ανάλυση συζητήθηκε με βάση την υπάρχουσα βιβλιογραφία στα σχετικά θέματα.

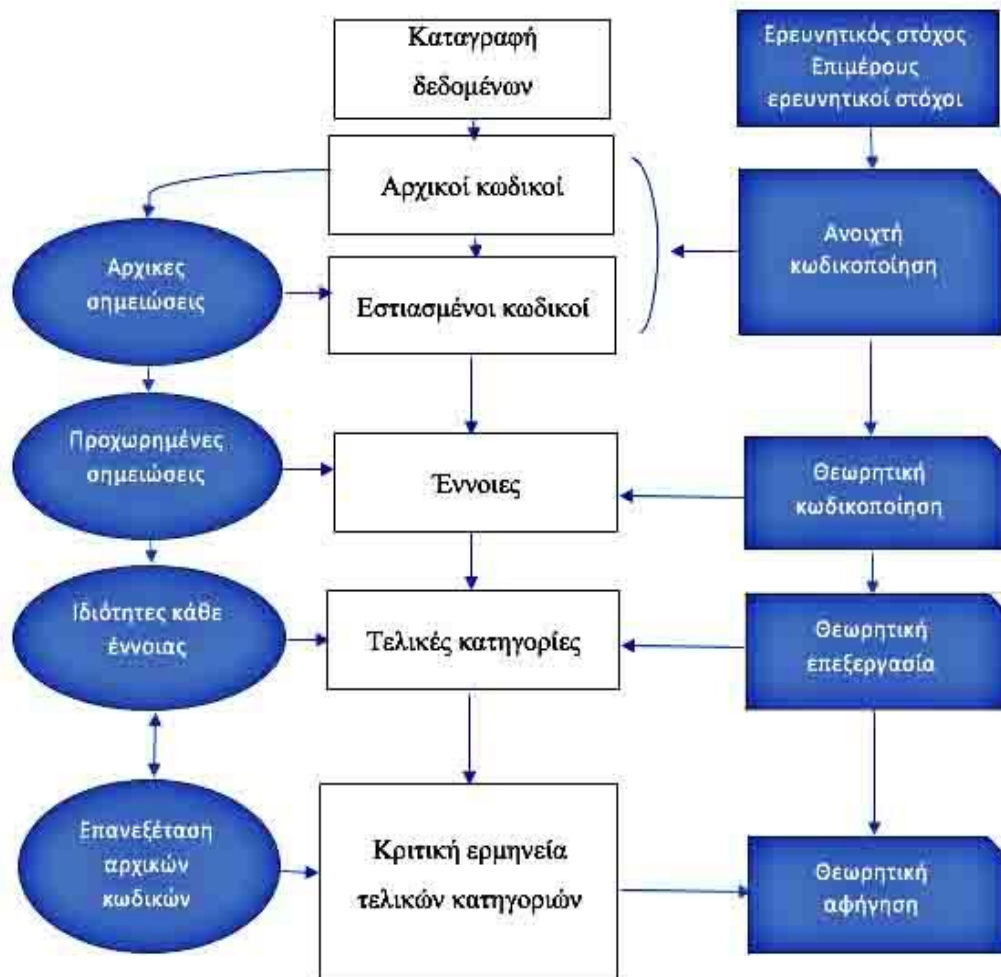
Το διάγραμμα ροής 3.1 παρουσιάζει σχηματικά τα στάδια της *Θεμελιωμένης θεωρίας*.

Η θεμελιωμένη θεωρία αποτέλεσε την *πρωτοβάθμια ποιοτική ανάλυση*, η οποία προσπάθησε να ικανοποιήσει τον πρωταρχικό ερευνητικό στόχο αλλά και τους επιμέρους ερευνητικούς στόχους (α) και (β). Η ανάλυση αυτή στηρίχτηκε στους βασικούς κανόνες της θεμελιωμένης θεωρίας των Glaser & Straus (1967) αλλά αρκετές διαφοροποιήσεις πραγματοποιήθηκαν με σκοπό την καλύτερη εξυπηρέτηση των ερευνητικών στόχων. Στην συνέχεια, η *δευτεροβάθμια ποιοτική ανάλυση* στόχευσε στην σύντομη ποιοτική ανάλυση των δεδομένων του ερωτηματολογίου χρησιμοποιώντας περιγραφική στατιστική, με σκοπό την επιβεβαίωση των πορισμάτων από την θεμελιωμένη θεωρία. Ακολούθως, ο συνδυασμός των πορισμάτων από την θεμελιωμένη θεωρία, με έμφαση στα δεδομένα που προέκυψαν από το εικονογραφημένο παραμύθι, και των πορισμάτων από το ερωτηματολόγιο χρησιμοποιήθηκαν για την επίτευξη των επιμέρους ερευνητικών στόχων (γ) και (δ).

Ερευνητικές δραστηριότητες

Αποτελέσματα

Στάδια Θεμελιωμένης θεωρίας

Διάγραμμα ροής 3.1: Θεμελιωμένη θεωρία

Κεφάλαιο 4

Αποτελέσματα

και

Συζήτηση Αποτελεσμάτων

4.1 Εισαγωγή

Οι 13 επιθυμητές συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν και 20 ερωτηματολόγια συμπληρώθηκαν (7 ερωτηματολόγια είχαν αποσταλεί μέσω email και 13 συμπληρώθηκαν στο τέλος της συνέντευξης). Στον Πίνακα 7.5 (Παράρτημα 7.5) παρουσιάζονται κάποια αντιπροσωπευτικά ποιοτικά δεδομένα που προέκυψαν από τις συνεντεύξεις.

4.2 Θεμελιωμένη θεωρία

(α) Ανοιχτή κωδικοποίηση

(i) Αρχική κωδικοποίηση

Στον Πίνακα 7.6 (Παράρτημα 7.6) παρουσιάζονται όλοι οι αρχικοί κωδικοί όπως προέκυψαν από την αρχική κωδικοποίηση για τον ορισμό της δημιουργικότητας. Στους Πίνακες 7.7 και 7.8 παρουσιάζονται οι αρχικοί κωδικοί για τους παράγοντες επηρεασμού της δημιουργικότητας και τους μηχανισμούς εξέλιξης της δημιουργικότητας (Παράρτημα 7.7 και Παράρτημα 7.8, αντίστοιχα).

(ii) Εστιασμένη κωδικοποίηση

Οι αρχικοί κωδικοί μελετήθηκαν και ένας αριθμός αρχικών σημειώσεων ακολούθησαν. Δυο παραδείγματα τέτοιων σημειώσεων για τον ορισμό της δημιουργικότητας παρουσιάζονται πιο κάτω:

“Η φαντασία φαίνεται να παίζει σημαντικό ρόλο στην δημιουργικότητα όμως η πρωτοτυπία και η καινοτομία δεν ταυτίζονται αναγκαστικά με την φαντασία. Οι επαγγελματίες γραφίστες συμφωνούν, ωστόσο, στο γεγονός ότι η δημιουργικότητα είναι συνδεδεμένη με την συναισθηματική έκφραση.”

“Η δημιουργικότητα έχει σιγουρα να κάνει με έναν εναλλακτικό τρόπο αντίληψης στα πράγματα. Όμως δεν είναι ξεκάθαρο αν αυτός ο τρόπος έχει να κάνει με την αποτελεσματική προσέγγιση ενός γραφιστικού προβλήματος ή την διαφορετική διαδρομή που ακολουθείται για την επίλυση του προβλήματος αυτού.»

Η ίδια διαδικασία ακολουθήθηκε για όλους τους αρχικούς κωδικούς. Οι εστιασμένοι κωδικοί για τον ορισμό της δημιουργικότητας παρουσιάζονται στον Πίνακα 7.9 (Παράρτημα 7.9). Οι εστιασμένοι κωδικοί για τους παράγοντες επηρεασμού και τους μηχανισμούς εξέλιξης της δημιουργικότητας παρουσιάζονται στους Πίνακες 7.10 και 7.11 (Παράρτηματα 7.10 και 7.11, αντίστοιχα).

(β) Θεωρητική κωδικοποίηση

Στο στάδιο αυτό ένας αριθμός προχωρημένων σημειώσεων δημιουργήθηκαν με βάση τις αρχικές σημειώσεις και τους εστιασμένους κωδικούς. Παρακάτω, παρουσιάζονται 2 παραδείγματα προχωρημένων σημειώσεων που αφορούν στον ορισμό της δημιουργικότητας. Η ίδια διαδικασία πραγματοποιήθηκε για όλους τους εστιασμένους κωδικούς¹.

“Η φαντασία σχετίζεται άμεσα με την πρωτοτυπία, την καινοτομία και την συναισθηματική νοημοσύνη στην προσέγγιση γραφιστικών θεμάτων. Ως αποτέλεσμα, η δημιουργικότητα δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς αυτές τις έννοιες.”

“Οι επαγγελματίες γραφίστες πιστεύουν πως η δημιουργικότητα ενεργοποιείται με αυθόρμητο τρόπο στην παιδική ηλικία ενώ στην ενηλικίωση παρεμβαίνει ο ορθολογισμός. Ως εκ τούτου, η δημιουργικότητα συνδέεται περισσότερο με τον εναλλακτικό τρόπο προσέγγισης και όχι τόσο με το πόσο αποτελεσματικός και αποδεκτός μπορεί να είναι αυτός ο τρόπος με τεχνικά κριτήρια.”

---

¹ Οι αρχικές και προσωρινές σημειώσεις βοήθησαν στην ανάπτυξη των αρχικών και εστιασμένων κωδικών, αντίστοιχα, με ένα αφηγηματικό τρόπο. Ωστόσο, δεν προσέφεραν επιπλέον πληροφορίες και απλά βοήθησαν στην σταδιακή εξαγωγή των εστιασμένων κωδικών και των “έννοιών”. Γι’ αυτό τον λόγο δεν κρήθηκε απαραίτητη η παρουσίαση ολόκληρου του αριθμού σημειώσεων. Τα παραδείγματα που παρουσιάστηκαν μπορεί να βοηθήσουν στην καλύτερη κατανόηση της σταδιακής διαδικασίας της θεμελιωμένης θεωρίας που ακολουθήθηκε.

Η διαδικασία αυτή οδήγησε στην εξαγωγή των “εννοιών” από τους εστιασμένους κωδικούς. Οι “έννοιες” για τον ορισμό της δημιουργικότητας παρουσιάζονται στον Πίνακα 7.12 (Παράρτημα 7.12). Οι “έννοιες” για τους παράγοντες επηρεασμού και τους μηχανισμούς εξέλιξης της δημιουργικότητας παρουσιάζονται στους Πίνακες 7.13 και 7.14 (Παράρτηματα 7.13 και 7.14, αντίστοιχα).

(γ) Θεωρητική επεξεργασία

Η θεωρητική επεξεργασία αναγνώρισε συγκεκριμένες ιδιότητες της κάθε “έννοιας”. Οι ιδιότητες αυτές αφορούσαν στην ουσία την διαίρεση της κάθε “έννοιας” σε μικρότερα εννοιολογικά μέρη με σκοπό η “τελική κατηγορία” να περιλαμβάνει όλα τα πιθανά μέρη της κάθε “έννοιας”. Για παράδειγμα, για την “έννοια” που αφορά στον ορισμό της δημιουργικότητας “Ελευθερία στον τρόπο σκέψης, καλλιέργεια φαντασίας και επηρεασμό συνειδήσεων”, οι ιδιότητες είναι οι εξής:

- (1) Ιδιαιτερότητα στον τρόπο σκέψης
- (2) Ευφάνταστος τρόπος λειτουργίας
- (3) Δυνατότητα επηρεασμού συνειδήσεων

Παρόμοια, για την έννοια “Καινοτόμος τρόπος επικοινωνίας συναισθημάτων και επίλυσης προβλημάτων”, οι ιδιότητες είναι οι εξής:

- (1) Επικοινωνία συναισθημάτων
- (2) Καινοτομία στον τρόπο επικοινωνίας συναισθημάτων
- (3) Δυνατότητα επίλυσης προβλημάτων
- (4) Καινοτομία στην δυνατότητα επίλυσης προβλημάτων

Η εξαγωγή των ιδιοτήτων για κάθε “έννοια” έγινε για όλες τις “έννοιες” που προέκυψαν από την ανάλυση. Ωστόσο, δεν υπήρξε ανάγκη καταγραφής τους σε ξεχωριστό πίνακα γιατί, όπως φάνηκε και από τα παραπάνω παραδείγματα, οι ιδιότητες των “εννοιών” δεν έφεραν στο φώς εννοιολογικά μέρη που να μην μπορούν εύκολα να περιληφθούν στις αντίστοιχες τελικές κατηγορίες. Ως εκ τούτου, ο συνδυασμός των “εννοιών” και των ιδιοτήτων τους εύκολα οδήγησε στην εξαγωγή των “τελικών κατηγοριών” με τις οποίες έκλεισε η θεμελιωμένη θεωρία. Στον Πίνακα 4.2.1 παρουσιάζονται οι “τελικές κατηγορίες” για τον ορισμό της δημιουργικότητας. Στον Πίνακα 7.15 (Παράρτημα 7.15) παρουσιάζονται

οι “τελικές κατηγορίες” για τους παράγοντες επηρεασμού της δημιουργικότητας. Οι “έννοιες” για τους μηχανισμούς εξέλιξης ήταν ήδη αρκετά σαφείς και περιεκτικοί όποτε δεν υπήρξε ανάγκη για εξαγωγή “τελικών κατηγοριών”, δηλ. οι “έννοιες”, σε αυτή την περίπτωση, ήταν και οι “τελικές κατηγορίες”. Για διευκόλυνση, στον Πίνακα 7.16 (Παράρτημα 7.16) παρουσιάζονται ξανά οι “έννοιες” για τους μηχανισμούς εξέλιξης αλλά με την ένδειξη “τελικές κατηγορίες”.

- Εφευρετικότητα, πολυπλοκότητα και αυθεντικότητα
- Ευφάνταστη χρήση υφιστάμενων ιδεών και ευφάνταστη μετατροπή κοινότυπων υλικών σε πρωτότυπο αποτέλεσμα
- Συνθετικός, πρωτότυπος, ελεύθερος και καινοτόμος τρόπος σκέψης, αντίληψης, παραγωγής ιδεών, επικοινωνίας συναισθημάτων, επηρεασμού συνειδήσεων και επίλυσης προβλημάτων.

Πίνακας 4.2.1 Τελικές κατηγορίες: Ορισμός δημιουργικότητας στην γραφιστική τέχνη

(δ) Επανεξέταση αρχικής κωδικοποίησης

Η επανεξέταση των αρχικών κωδικών έδειξε ότι όλες οι “τελικές κατηγορίες” περιελάμβαναν, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, όλους τους αρχικούς κωδικούς. Ως εκ τούτου, δεν υπήρξε ανάγκη για επανάληψη της διαδικασίας.

(ε) Θεωρητική αφήγηση και συζήτηση αποτελεσμάτων

Οι τελικές κατηγορίες, όπως παρουσιάστηκαν πιο πάνω μπορούν πια να αναδείξουν την σχετική θεωρία για τα βασικά ζητήματα, όπως αυτά καθορίστηκαν απο τον πρωταρχικό ερευνητικό στόχο και τους επιμέρους ερευνητικούς στόχους (α) και (β).

(i) Ορισμός της δημιουργικότητας στην γραφιστική τέχνη

Με βάση την ανάλυση στα πλαίσια της θεμελιωμένης θεωρίας, η δημιουργικότητα αφορά στον πρωτότυπο και ευφάνταστο τρόπο με τον οποίο ο κάθε επαγγελματίας γραφιστικής τέχνης προσεγγίζει ένα συγκεκριμένο γραφιστικό θέμα. Για τα δεδομένα της Κυπριακής γραφιστικής τέχνης, η φαντασία, ο συναισθηματισμός, η αυθεντικότητα αλλά και η πολυπλοκότητα στην προσέγγιση αυτή αποτελούν προϋποθέσεις για την ύπαρξη αλλά και την εξέλιξη της δημιουργικότητας. Για τους επαγγελματίες γραφιστικής τέχνης στην Κύπρο, η δημιουργικότητα είναι ουσιαστικής σημασίας όταν υπάρχει ένας σύνθετος, καινοτόμος τρόπος εφαρμογής υπάρχουσων ιδεών και χρήση υφιστάμενων εργαλείων/υλικών με σκοπό την παραγωγή μιας καινούργιας ιδέας ή ενός πρωτότυπου αποτελέσματος. Είναι σημαντικό το γεγονός ότι οι επαγγελματίες που συμμετείχαν στην έρευνα θεωρούν μια τέτοια δημιουργικότητα πολύ μεγαλύτερης αξίας από την αξία μιας εντελώς πρωτότυπης ιδέας η οποία μπορεί να μην γίνεται ευρέως κατανοητή.

Ο ορισμός, όπως παρουσιάστηκε πιο πάνω, συμφωνεί στα περισσότερα σημεία με τον γενικότερο ορισμό περί δημιουργικότητας που δόθηκε από τους Runco & Jaeger (2012) και τους Kaufman & Sternberg (2010). Παρ'όλα αυτά, οι συμμετέχοντες στην έρευνα θεωρούν ότι η χρηστική αξία της δημιουργικότητας είναι σημαντική και, ίσως, σημαντικότερη από την απόλυτη πρωτοτυπία όταν αυτή αφορά την γραφιστική τέχνη. Με άλλα λόγια, ο ορισμός δεν συμφωνεί με άλλους συγγραφείς όπως οι Diedrich, Benedek, Jauk, & Neubauer (2015), οι οποίοι πιστεύουν πως η πρωτοτυπία είναι πιο σημαντική από την χρησιμότητα ενός έργου.

(ii) Παράγοντες επηρεασμού της δημιουργικότητας στην γραφιστική τέχνη

Η θεμελιωμένη θεωρία ανέδειξε την *φαντασία* ως τον πιο σημαντικό παράγοντα επηρεασμού της δημιουργικότητας στην Κυπριακή γραφιστική τέχνη. Οι επαγγελματίες γραφιστικής τέχνης θεωρούν πως η φαντασία είναι άμεσα συνδεδεμένη με την καινοτομία, την πρωτοτυπία, την αυθόρμητη έκφραση, την ελεύθερη υποκειμενική αντίληψη, την αποτελεσματική επικοινωνιακή τακτική και την συναισθηματική νοημοσύνη. Όλοι αυτοί οι

όροι είχαν αναφερθεί και στον ορισμό της δημιουργικότητας και, ίσως γι αυτό τον λόγο ο συγκεκριμένος παράγοντας αξιολογήθηκε τόσο σημαντικός. Η φαντασία μπορεί, λοιπόν, να θεωρηθεί *απαραίτητη συνθήκη* για την δημιουργικότητα. Ωστόσο, η έρευνα έδειξε ότι η φαντασία δεν είναι *ικανή συνθήκη* για την δημιουργικότητα γιατί η φαντασία θεωρείται το μέσον με το οποίο η δημιουργικότητα εξελίσσεται και όχι η πηγή της δημιουργικότητας. Άλλοι παράγοντες, όπως είναι το *χρώμα*, ο *συμβολισμός* και η *δημιουργική σκέψη*, έχουν, επίσης, σημαντικό ρόλο στην δημιουργικότητα γιατί η αφετηρία της δημιουργικότητας θεωρείται ο καινοτόμος τρόπος συνδυασμού υφιστάμενων ιδεών και εργαλείων.

Το *χρώμα*, για παράδειγμα, συνδέθηκε στην έρευνα αυτή με την αυθόρμητη συναισθηματική έκφραση, την επικοινωνία πολιτικών ή κοινωνικών πεποιθήσεων και με την καλλιέργεια φαντασίας στην παιδική ηλικία αλλά και στην εξέλιξη της συναισθηματικής νοημοσύνης στην ενηλικίωση. Παρόμοια, ο *συμβολισμός*, μέσα από την χρήση ζώων, πουλιών, κτλ., καταφέρνει να προκαλέσει μια πιο φιλοσοφημένη οπτική αντίληψη και πνευματική αναζήτηση που με την σειρά τους καλλιεργούν περισσότερο την φαντασία. Επίσης, βοηθούν στην αποτελεσματική μεταφορά μηνυμάτων μέσα από γραφιστικά δημιουργήματα.

Ίσως γι' αυτό τον λόγο η έρευνα έδειξε, επίσης, πως υπάρχει ένας συνεχόμενος αλυσιδωτός κύκλος όπου η φαντασία επηρεάζει την δημιουργικότητα και η δημιουργικότητα, με την σειρά της, επηρεάζει την φαντασία, δηλ. φαντασία, δημιουργικότητα, φαντασία, δημιουργικότητα, κ.ο.κ. Τα αποτελέσματα αυτά συμφωνούν με τις θεωρήσεις του Novitz (2003), τον Boden (2004) και τον Beaney (2010) περί φαντασίας. Η έρευνα, ωστόσο, δεν βρήκε κοινό σημείο επαφής με μια πιο φιλοσοφική θεώρηση της φαντασίας στην γραφιστική τέχνη, όπως αυτή αναφέρεται στον Gaut & Livingston (2003), σύμφωνα με την οποία η φαντασία αναμένεται να είναι πάντοτε δημιουργική (creative imagination), ακριβώς γιατί χρησιμοποιεί ανώτερα εργαλεία αντίληψης.

Στο δεύτερο επίπεδο σημαντικότητας βρίσκονται παράγοντες όπως η *δημιουργική σκέψη*, ο *συνδυασμός εικόνας και κειμένου* και η χρήση *ιδιότυπων ανθρώπινων φιγούρων* στην παιδική ζωγραφική και εικονογράφηση. Η άποψη των επαγγελματιών γραφιστών που συμμετείχαν στην έρευνα ήταν σχεδόν ομόφωνη ως προς δύο ζητήματα αναφορικά με την δημιουργική σκέψη, ως εξής:

(α) Η πρωτοτυπία, η αυθεντικότητα, η φαντασία και, άρα, η δημιουργικότητα στην γραφιστική τέχνη είναι αποτέλεσμα *αποκλίνουσας σκέψης*, δηλ. αποτέλεσμα μιας αβέβαιης, αφηρημένης διαδρομής σκέψης, η οποία αποφασίζεται μέσα από διάφορες εναλλακτικές κατευθύνσεις, χωρίς να υπάρχει ιδιαίτερη ανησυχία για την τεχνική αρτιότητα ενός γραφιστικού δημιουργήματος.

(β) Το περιβάλλον, η διαδικασία διδασκαλίας και μάθησης στην δημοτική και μέση εκπαίδευση, αλλά και η ορθολογιστική προσέγγιση στα πράγματα, περιορίζουν και υπονομεύουν την εξέλιξη της δημιουργικότητας.

Τα πορίσματα αυτά ταυτίζονται με τις απόψεις του Robinson (2011), ενός ιδιαίτερα σημαντικού συγγραφέα και μελετητή της δημιουργικότητας.

Παρόμοια, η έρευνα ανέδειξε πως ένας αρμονικός και *ισορροπημένος συνδυασμός εικόνας-κειμένου* μπορεί να ενεργοποιήσει την δημιουργικότητα ακόμη και εκεί όπου δεν υπάρχει πρόθεση για δημιουργική σκέψη. Ο όρος “*ισορροπημένος συνδυασμός*” χρησιμοποιήθηκε αρκετά από τους συμμετέχοντες στην έρευνα στην προσπάθεια τους να εξηγήσουν πως το κείμενο στην γραφιστική τέχνη πρέπει να αναδεικνύει τις σημαντικότερες διαστάσεις της εικόνας χωρίς να την υπερτονίζει ή να την υπονομεύει. Με άλλα λόγια, ο συνδυασμός εικόνας-κειμένου μπορεί να επηρεάσει θετικά την δημιουργικότητα μόνο όταν το κείμενο έρχεται να υποδείξει ποιες πληροφορίες της εικόνας είναι σημαντικές χωρίς να περιορίζει την φαντασία του θεατή. Το πόρισμα αυτό συμφωνεί με τις απόψεις του Ketabi, et al (2012), οι οποίοι βρήκαν πως το κείμενο αυξάνει την ευχέρεια για δημιουργικότητα. Ωστόσο, η έρευνα δεν συμφωνεί με τα συμπεράσματα άλλων ερευνητών, όπως οι Chen, Bernard, & Hsu (2005), οι οποίοι θεωρούν πως η ανάγνωση κειμένου στα εικονογραφημένα παραμύθια εντείνει την δημιουργικότητα ανεξάρτητα από το κατά πόσο ο συνδυασμός μεταξύ εικόνας και κειμένου είναι ισορροπημένος.

Στο τρίτο επίπεδο σημαντικότητας βρίσκουμε τις *ιδιότυπες ανθρώπινες φιγούρες*, την *σύνθεση-θεματολογία* και το *δημιουργικό περιβάλλον*. Αυτοί οι παράγοντες μπορεί να μην επηρεάζουν σημαντικά την δημιουργικότητα αλλά οι συμμετέχοντες στην έρευνα πιστεύουν πως υπάρχουν περιπτώσεις που αν την επηρεάσουν μια τέτοια επίδραση μπορεί να είναι καθοριστική για την εξέλιξη της δημιουργικότητας. Για παράδειγμα, οι *ιδιότυπες ανθρώπινες φιγούρες* στην παιδική ζωγραφική μπορεί να έχουν σημασία ως προς την ερμηνευτική

διάσταση της ψυχосύνθεσης του παιδιού και την συναισθηματική νοημοσύνη του, αλλά δεν επηρεάζουν άμεσα την δημιουργικότητα του. Παρ' όλα αυτά, η συνέχεια στην αποτύπωση ανθρώπινων φιγούρων, δηλ. ο τρόπος με τον οποίο ένα παιδί-μελλοντικός γραφίστας εξελίσσει τις ανθρώπινες φιγούρες του στην ζωγραφική, του προσδίδει τέτοια αυτοπεποίθηση που μπορεί να επηρεάσει ουσιαστικά την εξέλιξη της δημιουργικότητας του στην ενήλικη και επαγγελματική του ζωή.

Σε αντίθεση με τις *ιδιότυπες ανθρώπινες φιγούρες*, η *σύνθεση-θεματολογία* πιστεύεται ότι μπορεί να επηρεάσει την δημιουργικότητα όχι μόνο με θετικό αλλά και με αρνητικό τρόπο. Παρά το γεγονός ότι είναι μικρής σημαντικότητας, οι συμμετέχοντες στην έρευνα θεωρούν πως μια προκαθορισμένη γραφιστική σύνθεση ή μια αναμενόμενη και επαναλαμβανόμενη θεματολογία μπορεί να επηρεάσει αρνητικά την καλλιέργεια φαντασίας και εξέλιξη δημιουργικότητας, τόσο στην παιδική ηλικία όσο και στην επαγγελματική ζωή ενός γραφίστα. Ωστόσο, αν η επανάληψη αυτή αφήνει περιθώρια εμβάθυνσης και εξέλιξης της συγκεκριμένης σύνθεσης ή θεματολογίας, υπάρχει περίπτωση να ενδυναμώσει την συναισθηματική νοημοσύνη του παιδιού/μελλοντικού επαγγελματία γραφίστα. Δεν εντοπίστηκε κάποια άλλη έρευνα η οποία να αναφέρεται στα πορίσματα σχετικά με τις *ιδιότυπες ανθρώπινες φιγούρες* και την *σύνθεση-θεματολογία*.

Στο τελευταίο σκαλοπάτι σημαντικότητας βρίσκεται το *δημιουργικό περιβάλλον*. Σε αντίθεση με την ευρεία αντίληψη ότι το περιβάλλον επηρεάζει ουσιαστικά και καθοριστικά την δημιουργικότητα ενός παιδιού, η έρευνα αυτή δεν βρήκε στοιχεία που να υποστηρίζουν αυτή την αντίληψη. Αντίθετα, οι συμμετέχοντες στην έρευνα αν και αναγνώρισαν πως τόσο το οικογενειακό, το σχολικό αλλά και το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον μπορεί να κατευθύνει την φαντασία ενός παιδιού, δεν θεωρούν ότι είναι εφικτό να παρέμβουν στην εξέλιξη της δημιουργικότητας του. Για παράδειγμα, πιστεύουν ότι οι προσλαμβάνουσες και η εμπειρική αντίληψη από το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον είναι σημαντικά, όπως και ο ρόλος των γονέων στον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνονται και συζητούν για την δημιουργικότητα του παιδιού τους. Από την άλλη όμως, δεν θεωρούν πως αυτές οι προσλαμβάνουσες είναι ικανές να αλλάξουν τον τρόπο με τον οποίο εξελίσσεται η δημιουργικότητα του παιδιού. Αυτές οι απόψεις συμφωνούν με την έρευνα των Davies et al. (2013), οι οποίοι αποδεικνύουν πως το δημιουργικό περιβάλλον δεν μπορεί να αλλάξει την

διαδικασία ανάπτυξης δημιουργικής αντίληψης, αλλά μπορεί να επηρεάσουν τον τρόπο και την ταχύτητα εκδήλωσης της δημιουργικότητας.

Παρόμοια, στην έρευνα αυτή η πλειονότητα των συμμετεχόντων ανέφερε πως η δημιουργικότητα των γονέων μπορεί να επηρεάσει την ταχύτητα έκφρασης της δημιουργικότητας, δηλ. αν οι γονείς είναι ευαίσθητοι στο θέμα δημιουργικότητας, το παιδί μπορεί να εκφράσει γρηγορότερα την δική του δημιουργικότητα, αλλά η ευαισθησία αυτή δεν μπορεί να προκαλέσει την δημιουργικότητα αυτή καθ' αυτήν. Τέλος, η έρευνα συμφωνεί με τους Banaji et al (2010) και Besancon & Lubart (2008) στο γεγονός ότι η δομή της σχολικής εκπαίδευσης μπορεί να λειτουργήσει αρνητικά ως προς την ταχύτητα έκφρασης της δημιουργικότητας απο ένα παιδί, και πιθανόν να περιορίσει και τις δημιουργικές του δυνατότητες στο μέλλον. Το τελευταίο πόρισμα θυμίζει και πάλι την έρευνα του Robinson (2011), αλλά όχι με τον αυστηρό τρόπο με τον οποίο εκφράστηκε προηγουμένως, αναφορικά με τον παράγοντα “δημιουργική σκέψη”.

4.3 Ερωτηματολόγιο

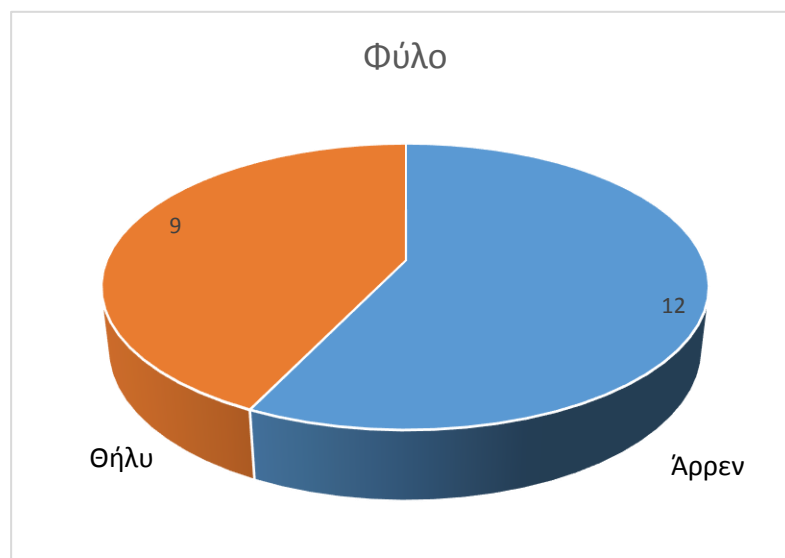
4.3.1 Αποτελέσματα

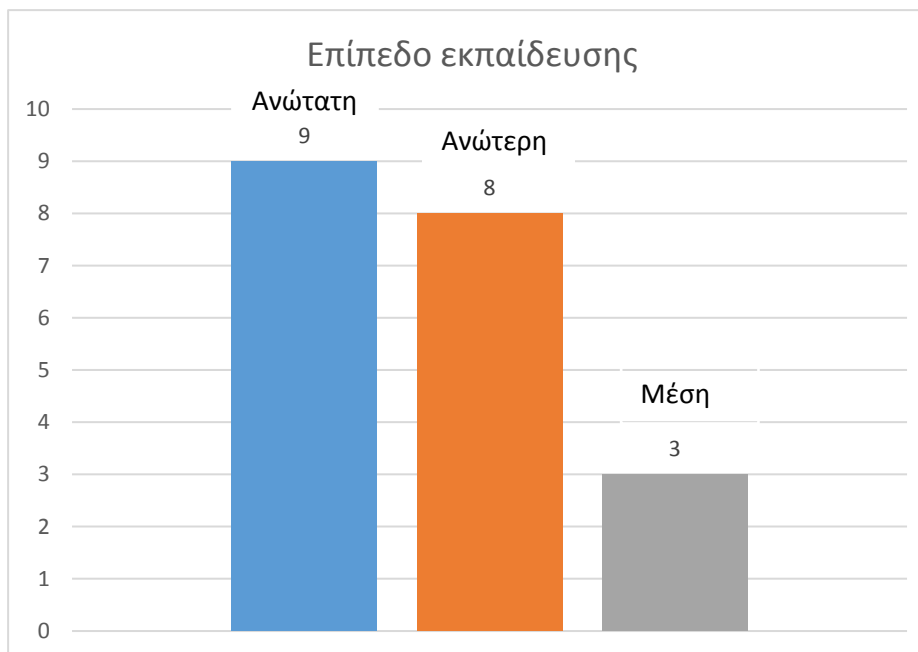
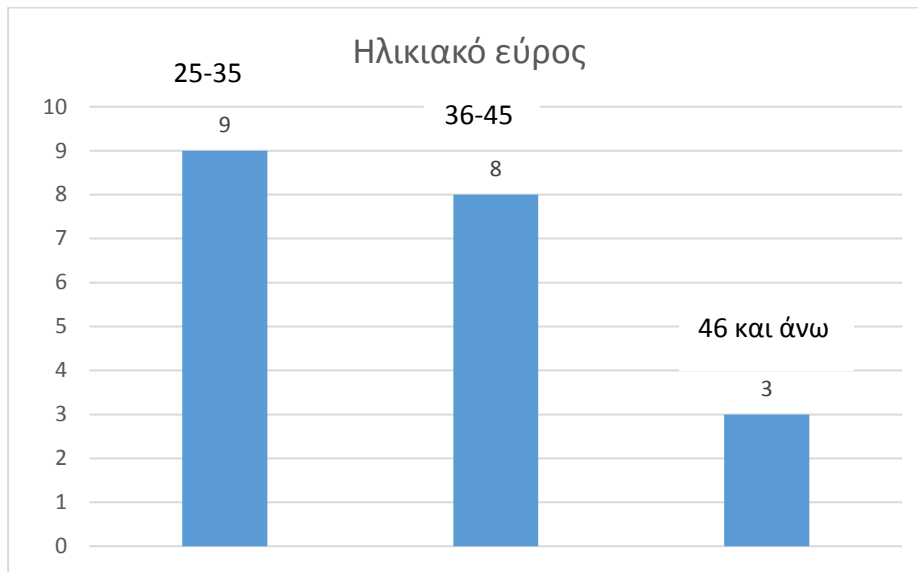
Τα αποτελέσματα των απλών δημογραφικών μεταβλητών των συμμετεχόντων στο ερωτηματολόγιο παρουσιάζονται στον Πίνακα 4.3.1 (συχνότητες). Το σύνολο των συμμετεχόντων ήταν 20 άτομα.

Απλή μεταβλητή	Αριθμός συμμετεχόντων
Φύλο	Άρρεν: 12, Θήλυ: 8
Ηλικιακό εύρος	25-35: 9, 36-45: 8, 46 και άνω: 3
Επίπεδο εκπαίδευσης	Ανώτατη: 9, Ανώτερη:8, Μέση: 3

Πίνακας 4.3.1. Δημογραφικά στοιχεία συμμετεχόντων στο ερωτηματολόγιο

Τα γραφήματα περιγραφικής στατιστικής που αφορούν στα 3 αυτά δημογραφικά στοιχεία παρουσιάζονται πιο κάτω:

Τα ποσοστιαία αποτελέσματα των πολυδιάστατων μεταβλητών του ερωτηματολογίου, δηλ. των ερωτήσεων με πολλαπλά υπο-ερωτήματα, παρουσιάζονται στον Πίνακα 7.17 (Παράρτημα 7.17). Τα ποσοστά προέκυψαν από υπολογισμό συχνοτήτων. Για παράδειγμα, στην μεταβλητή “Φαντασία-επίδραση στη δημιουργική σκέψη”, 16 στους 20 (80%) επαγγελματίες γραφίστες απάντησαν “συμφωνώ απόλυτα” ως προς την δυνατότητα επηρεασμού του παράγοντα “φαντασία” στην δημιουργικότητα μέσα από την καλλιέργεια δημιουργικής σκέψης. Οι υπόλοιποι 4 επαγγελματίες γραφίστες (20%) απάντησαν “τείνω να συμφωνήσω”.

4.3.2 Συζήτηση αποτελεσμάτων ερωτηματολογίου

Όπως φάνηκε απο τα γραφήματα περιγραφικής στατιστικής, τα δημογραφικά στοιχεία έδειξαν ένα αρκετά ισορροπημένο δείγμα συμμετεχόντων σ' ότι αφορά το “φύλο”, δηλ. 12 άντρες και 9 γυναίκες. Ωστόσο, σ' ότι αφορά το ηλικιακό εύρος το δείγμα έδωσε έμφαση σε νεαρότερες ηλικίες (25-45 χρονών) εις βάρος των μεγαλύτερων ηλικιών. Το επίπεδο εκπαίδευσης ήταν αναμενόμενο να κινείται μεταξύ “ανώτατης” και “ανώτερης” εκπαίδευσης, δεδομένου ότι για να γίνει κάποιος επαγγελματίας γραφιστικής τέχνης πρέπει να περάσει απο τριτοβάθμια εκπαίδευση. Τα 3 άτομα τα οποία έτυχαν μέσης εκπαίδευσης είχαν ακολουθήσει επαγγελματικά σεμινάρια κατάρτισης που, ωστόσο, δεν αναγνωρίζονται επίσημα ως “ανώτερη” εκπαίδευση. Παρ' όλα αυτά τα άτομα αυτά πληρούσαν και τα 2 κριτήρια επιλογής συμμετεχόντων.

Αξίζει να αναφερθεί ότι η γενική εικόνα των δημογραφικών στοιχείων των συμμετεχόντων στις συνεντεύξεις δεν διέφεραν απο την εικόνα που δόθηκε στα γραφήματα περιγραφικής στατιστικής για το ερωτηματολόγιο, δεδομένου ότι οι 13 συνεντευξιαζόμενοι συμπλήρωσαν και το ερωτηματολόγιο αλλά και το γεγονός ότι παρόμοια δημογραφικά χαρακτηριστικά παρουσίασαν και οι υπόλοιποι 7 συμμετέχοντες που συμπλήρωσαν το ερωτηματολόγιο.

Τα ποσοστά στον Πίνακα 7.17 (Παράρτημα 7.17) επιβεβαίωσαν τις βασικές ιδιότητες που αφορούσαν στις “έννοιες” και, άρα, τις “τελικες κατηγορίες” σχετικά με τον ορισμό της δημιουργικότητας στην γραφιστική τέχνη στην Κύπρο. Στην συνέχεια, τα ποσοστά αυτά μελετήθηκαν περισσότερο ώστε να προσδιοριστεί το υψηλότερο ποσοστό βαθμολογίας που δόθηκε σε κάθε υπο-ερώτημα. Στην πλειονότητα των υπο-ερωτημάτων, οι περισσότεροι συμμετέχοντες απάντησαν ότι συμφωνούν απόλυτα, δηλ. ότι όλοι οι παράγοντες επηρεασμού της δημιουργικότητας που εντοπίστηκαν στην βιβλιογραφική ανασκόπηση και συζητήθηκαν στις συνεντεύξεις είναι, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, σημαντικοί για την εξέλιξη της δημιουργικότητας στην Κυπριακή γραφιστική τέχνη. Ωστόσο, υπήρχαν κάποια υπο-ερωτήματα στα οποία η πλειονότητα των συμμετεχόντων απάντησε “τείνω να συμφωνήσω” και/ή “ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ”. Τα αποτελέσματα αυτά παρουσιάζονται στον Πίνακα 7.18 (Παράρτημα 7.18). Προσεκτική παρατήρηση αυτών των αποτελεσμάτων δεν φαίνεται να αλλάζει τα πορίσματα της θεμελιωμένης θεωρίας. Με

άλλα λόγια τα πορίσματα αυτά επιβεβαιώνονται στο σύνολο τους απο τα δεδομένα του ερωτηματολογίου.

Ακολούθως, η τελευταία ερώτηση στο ερωτηματολόγιο ήταν ερώτηση διαβάθμισης με σκοπό την ιεράρχηση των παραγόντων επηρεασμού ανάλογα με την βαρύτητα στον επηρεασμό, δηλ. την σημαντικότητα τους. Το υψηλότερο ποσοστό συμμετεχόντων που έδωσαν ένα συγκεκριμένο αριθμό βαθμολογίας στον κάθε παράγοντα παρουσιάζεται στον Πίνακα 4.3.2 (η σειρά εμφάνισης του κάθε παράγοντα ακολούθησε την σειρά του Πίνακα 2.1). Ο αριθμός βαθμολογίας που αντιστοιχεί στο υψηλότερο αυτό ποσοστό καθόρισε και την τελική θέση του κάθε παράγοντα στην ιεράρχηση. Για παράδειγμα, ο παράγοντας “παιδική φαντασία” πήρε την πρώτη θέση, ο παράγοντας “συμβολισμός” πήρε την έκτη θέση και ο παράγοντας “δημιουργικό περιβάλλον” πήρε την τελευταία θέση.

Παράγοντας επίδρασης δημιουργικότητας	Υψηλότερο ποσοστό βαθμολογίας	Αριθμός βαθμολογίας αντίστοιχος του υψηλότερου ποσοστού(1:πρώτη θέση έως 8:τελευταία θέση)
Συμβολισμός	62%	3
Σύνθεση και θεματολογία	23%	7
Δημιουργική σκέψη	53%	4
Ιδιότυπες ανθρώπινες φιγούρες	34%	6
Παιδική φαντασία	91%	1
Δημιουργικό περιβάλλον	8%	8
Χρώμα	83%	2
Συνδυασμός εικόνας-κειμένου	41%	5

Πίνακας 4.3.2 Ιεράρχηση παραγόντων επηρεασμού της δημιουργικότητας με βάση την σημαντικότητα τους

Τέλος, τα σχόλια που άφησαν οι συμμετέχοντες στην ανοιχτή ερώτηση στο τέλος του ερωτηματολογίου δεν ανέδειξαν κάποιο καινούργιο παράγοντα επηρεασμού, ούτε επηρέασαν τα άλλα αποτελέσματα.

4.4. Επιπρόσθετα αποτελέσματα (συνδυασμός ποιοτικών δεδομένων)

Στον Πίνακα 7.18 (Παράρτημα 7.18), όπως ήδη προαναφέρθηκε, απαντήσεις σε συγκεκριμένα υπο-ερωτήματα ερωτηματολογίου ανέδειξαν κάποια αδυναμία σε συγκεκριμένους τρόπους με τους οποίους κάθε παράγοντας θα μπορούσε να επηρεάσει την δημιουργικότητα. Λαμβάνοντας υπόψη τις “τελικές κατηγορίες” που προέκυψαν από την θεμελιωμένη θεωρία και αφορούσαν στους μηχανισμούς εξέλιξης της δημιουργικότητας (Πίνακας 7.16, Παράρτημα 7.16), αλλά και τις πληροφορίες από τους Πίνακες 7.17 και 7.18 που αφορούν στους ισχυρότερους και ασθενέστερους τρόπους με τους οποίους κάθε παράγοντας μπορεί να επηρεάσει την δημιουργικότητα, οι μηχανισμοί αυτοί παίρνουν την τελική τους μορφή, όπως παρουσιάζονται στον Πίνακα 4.4.1.

Πίνακας 4.4.1 Μηχανισμοί εξέλιξης της δημιουργικότητας στην Κυπριακή γραφιστική τέχνη

Εργαλείο επίτευξης	Περιγραφή
Καλλιέργεια φαντασίας	Η ενασχόληση στην παιδική ηλικία με ευφάνταστες κατασκευές και παιχνίδια μέσα από ελεύθερο πειραματισμό σε καλλιτεχνικά θέματα
Καλλιέργεια συναισθηματικής νοημοσύνης	Η αυθόρμητη εκτίμηση της αισθητικής και καλλιτεχνικής αξίας ενός έργου μέσα από την συναισθηματική έκφραση και επικοινωνία
Εξέλιξη καινοτόμας αντίληψης στα πράγματα	Προσπάθεια πρωτότυπης και ανοιχτόμυαλης προσέγγισης της καθημερινότητας με σκοπό την εξέλιξη μιας εναλλακτικής και καινοτόμας αντίληψης στα πράγματα χτίζοντας πάνω σε υφιστάμενες ιδέες
Καλλιέργεια κριτικής αντίληψης	Κριτική προσέγγιση στην αξιολόγηση υφιστάμενων ιδεών και μεθόδων με σκοπό τον πρωτότυπο συνδυασμό τους για την παραγωγή μιας καινούργιας και χρήσιμης ιδέας
Συνέχιση τεχνικής εκπαίδευσης και εξειδίκευσης	Εξέλιξη τεχνικής κατάρτισης και εξειδίκευσης μέσα από εγκυκλοπαιδική και διεπιστημονική προσέγγιση και κοινωνικοποίηση με άτομα παρόμοιας ιδιοσυγκρασίας, έστω κι αν είναι άλλης κουλτούρας, εκπαίδευσης ή άλλων επαγγελμάτων (brainstorming, κτλ.)
Επιδίωξη διαμόρφωσης κατάλληλου περιβάλλοντος δημιουργίας	Επιδίωξη δημιουργίας ενός περιβάλλοντος απαλλαγμένου από το στρες και αντιπροσωπευτικού της προσωπικότητας του παιδιού-μελλοντικού γραφίστα με σκοπό την ελεύθερη, αφηρημένη και ευφάνταστη σκέψη

4.4.1 Συζήτηση επιπρόσθετων αποτελεσμάτων

Οι 6 μηχανισμοί εξέλιξης της δημιουργικότητας, όπως παρουσιάστηκαν στον Πίνακα 4.4.1, αναδεικνύουν την πολυπλοκότητα της έννοιας της δημιουργικότητας στην γραφιστική τέχνη στην Κύπρο. Δεν είναι εύκολο να βγάλει κανείς ξεκάθαρα συμπεράσματα ως προς το πως θα μπορούσε η δημιουργικότητα να υποβοηθηθεί στα παιδιά με ταλέντο στην ζωγραφική ή σε άλλους τομείς συναφείς με την γραφιστική τέχνη. Παρόμοια, δεν διαφάνηκε να υπάρχουν προφανείς τρόποι ενίσχυσης της δημιουργικότητας των επαγγελματιών γραφιστικής τέχνης.

Ωστόσο, έχοντας ως γνώμονα τις πληροφορίες που προέκυψαν από την θεμελιωμένη θεωρία, και ειδικά σ' ότι αφορά στα πορίσματα της ανάλυσης από το εικονογραφημένο παραμύθι, και συνδυάζοντας αυτά με τις σχετικές πληροφορίες από το ερωτηματολόγιο (βλ. Τμήμα 4.3.2) μπορούμε να δούμε κάποιους πιθανούς τρόπους με τους οποίους η εξέλιξη της δημιουργικότητας θα μπορούσε να υποστηρικτεί. Οι τρόποι αυτοί είναι συνδεδεμένοι με τους πρώτους 4 παράγοντες επηρεασμού, όπως ιεραρχήθηκαν στον Πίνακα 4.3.2.

Ο πρώτος τρόπος είναι η ενθάρρυνση των παιδιών που εκδηλώνουν επιθυμία για καθετί καινούργιο και ασυνήθιστο για ενασχόληση με δημιουργικές κατασκευές και πειραματισμό με καλλιτεχνικά θέματα. Ο σκοπός δεν είναι η πρόκληση δημιουργικής σκέψης αλλά η καλλιέργεια *φαντασίας*, ούτως ώστε αν η δημιουργικότητα προϋπάρχει να μπορεί να βρει πρόσφορες συνθήκες εξέλιξης. Παρόμοια, η καλλιέργεια συναισθηματικής νοημοσύνης στα παιδιά είναι σημαντικός τρόπος για να μπορούν να εκφράζουν και να επικοινωνούν τα συναισθήματα τους μέσα από δημιουργικές δραστηριότητες, όπως η ζωγραφική και οι κατασκευές αγαπημένων αντικειμένων.

Στα πλαίσια αυτά η χρήση του *χρώματος* λειτουργεί καταλυτικά ακόμη και σε πολύ μικρές ηλικίες γιατί ακριβώς λειτουργεί ως εργαλείο έκφρασης συνειδητών αλλά και υποσυνείδητων συναισθημάτων. Μια τέτοια εκφραστική συνήθεια μπορεί να ακολουθήσει ένα παιδί στην διαδικασία απόκτησης τεχνικής εξειδίκευσης γραφιστικού σχεδιασμού στην ενηλικίωση του. Οι διαφορετικές αποχρώσεις, τόνοι, αλλά και η συμπληρωματικότητα των χρωμάτων μπορεί να αποτελέσουν το όχημα με το οποίο η δημιουργικότητα κάθε επαγγελματία γραφίστα αποκτάει προσωπική ταυτότητα και υποκειμενικότητα. Με τον ίδιο

τρόπο, η χρήση *συμβόλων* όπως είναι συγκεκριμένα ζώα και πουλιά δίνει, απο πολύ μικρή ηλικία, την δυνατότητα σε ένα παιδί με καλλιτεχνικές αναζητήσεις να κατανοήσει τις πληροφορίες για την ερμηνευτική και ψυχολογική σημασία της τέχνης. Επίσης, αυτή η διαδικασία μπορεί να του επιτρέψει να αποκτήσει τις απαραίτητες βάσεις ώστε αργότερα, στην ενηλικίωση του, να εξελίξει μια εναλλακτική, καινοτόμα, κριτική αντίληψη στα πράγματα χτίζοντας πάνω σε υφιστάμενες ιδέες και τεχνικές. Τα πορίσματα αυτά συμφωνούν με παρόμοια επιστημονικά πορίσματα του Adair (2007), ο οποίος επισήμανε την σημαντικότητα να εξοικειωθεί κανείς με αυτό που θεωρείται περίεργο και ασυνήθιστο αλλά και να φωτίσει πλευρές του συνηθισμένου και του κοινότυπου παρουσιάζοντας τες ως ιδιαίτερες και ασυνήθιστες.

Τέλος, η έρευνα κατέδειξε την σημασία της *δημιουργικής σκέψης* ως μηχανισμός εξέλιξης της δημιουργικότητας. Οι συμμετέχοντες στην έρευνα διέκριναν την δημιουργική σκέψη απο την δημιουργικότητα με ένα πολύ απλό τρόπο. Η δημιουργική σκέψη θεωρήθηκε μια *διαδικασία*, η ενεργοποίηση της οποίας είναι απαραίτητη για την παραγωγή μιας νέας ιδέας είτε μέσα απο συνδυασμό υπάρχουσων ιδεών είτε μέσα απο την γέννηση μιας εντελώς πρωτότυπης ιδέας. Η δημιουργικότητα, απο την άλλη, θεωρήθηκε ως μια ιδιότητα/ικανότητα η οποία έχει να κάνει με ένα πρωτότυπο τελικό αποτέλεσμα. Αυτό το πόρισμα έρχεται να αναδείξει δύο τρόπους με τους οποίους ένας επαγγελματίας γραφίστας μπορεί να εντείνει την δημιουργικότητα του, αν έχει πρώτα αναγνωρίσει και κατανοήσει βασικά στοιχεία για το πως εξελίχθηκε η δημιουργικότητα αυτή απο την παιδική ηλικία μέχρι και την ενηλικίωση του.

Ο πρώτος τρόπος είναι η συνειδητή συνέχιση στοχευμένης τεχνικής εκπαίδευσης και εξειδίκευσης, δηλ. η εκμάθηση νέων τεχνικών διεπιστημονικών μεθόδων γραφιστικού σχεδιασμού σχετικές με συγκεκριμένα εργαλεία στα οποία να αναγνωρίζεται ότι υπάρχει κάποια ιδιαίτερη ικανότητα ή πρωτότυπη προσέγγιση. Για παράδειγμα, κάποιοι απο τους συμμετέχοντες στην έρευνα αναφέρθηκαν στην προτίμησή τους για απόκτηση πιο ειδικής γνώσης σε αφαιρετικές προσεγγίσεις γραφιστικού σχεδιασμού και άλλοι σε πιο συμβατικές προσεγγίσεις με έντονη ερμηνευτική αξία ή προσεγγίσεις αλληλεπίδρασης χρησιμοποιώντας μόνο ηλεκτρονικά μέσα. Ο στόχος ήταν κοινός, δηλ.η απόκτηση υψηλότερων ικανοτήτων σε θέματα που τους ενδιαφέρουν. Στο ίδιο μήκος κύματος βρίσκεται και η κοινωνικοποίηση και συζήτηση δυνατοτήτων επίλυσης γραφιστικών προβλημάτων (brainstorming) με άτομα παρόμοιας ψυχοσύνθεσης, έστω κι αν έχουν διαφορετική κουλτούρα ή εκπαίδευση.

Οι απαντήσεις στο τελευταίο υπο-ερώτημα του ερωτηματολογίου, όπως φαίνεται στον Πίνακα 7.17 (Παράρτημα 7.17), δηλ. η αποτελεσματικότητα του γραφιστικού έργου έρχονται να επιβεβαιώσουν το πιο πάνω πόρισμα. Πράγματι, αν και οι συμμετέχοντες συμφώνησαν ότι όλοι οι παράγοντες αποτελεσματικότητας είναι σημαντικοί, περισσότεροι συμμετέχοντες αξιολόγησαν ως σημαντικότερη την τεχνική κατάρτιση (67%) συγκριτικά με τον χαρακτήρα (53%), τις αισθητικές προτιμήσεις (47%), τις ιδιαίτερες ευαισθησίες (47%) ή τα χρόνια εμπειρίας (47%) στην αποτελεσματικότητα του γραφιστικού τους έργου².

Ο δεύτερος τρόπος ενίσχυσης της δημιουργικής σκέψης είναι η δημιουργία κατάλληλου περιβάλλοντος. Αν και ο παράγοντας *δημιουργικό περιβάλλον* αξιολογήθηκε ως ο ελάχιστος σημαντικός για τον επηρεασμό της δημιουργικότητας, η έρευνα έδειξε ότι ένα περιβάλλον απαλλαγμένο από το στρές μπορεί να επιτρέψει σε ένα παιδί με καλλιτεχνικές αναζητήσεις να αναπτύξει την δημιουργική του σκέψη. Το πόρισμα αυτό συμφωνεί με τις απόψεις του Boden (1990), ο οποίος απέδειξε πως οι τυχαίοι παράγοντες στο περιβάλλον ενός παιδιού δεν είναι τόσο σημαντικοί όσο η προσπάθεια που κάνει ένα παιδί να αντιμετωπίσει τους πιθανούς περιορισμούς που θα του επιτρέψουν να αναπτύξει την δημιουργική του ικανότητα. Με άλλα λόγια, ένα παιδί με καλλιτεχνικές ανησυχίες θα επιδιώξει να δημιουργήσει τις συνθήκες εκείνες που θα του επιτρέψουν να αναπτύξει την δημιουργική του σκέψη, έστω κι αν οι συνθήκες αυτές είναι συνδυασμένες με αρνητικές εμπειρίες ζωής. Οι περισσότεροι από τους συμμετέχοντες στην έρευνα ανέφεραν πως αυτή η προσπάθεια γίνεται μάλλον ασυναίσθητα αλλά επηρεάζει τον τρόπο με τον οποίο η δημιουργική σκέψη εξελίσσεται. Άρα, η δημιουργικότητα θα μπορούσε να επηρεαστεί από το δημιουργικό περιβάλλον αλλά μόνο αν ένα παιδί μπορεί να βρει τρόπους εξέλιξης της δημιουργικής του σκέψης (έμμεσος επηρεασμός). Αυτό το πόρισμα βρέθηκε να είναι σημαντικό και στην επαγγελματική ανέλιξη του επαγγελματία γραφιστικής τέχνης, όπως συζητήθηκε από τους συμμετέχοντες στην έρευνα.

---

² Είναι σημαντικό να σημειωθεί πως η πλειονότητα των συμμετεχόντων στην έρευνα θεώρησε ότι η τεχνική κατάρτιση είναι πολύ λιγότερο σημαντική για την εξέλιξη της δημιουργικότητας σε σχέση με την καλλιέργεια φαντασίας. Αυτό φαίνεται από το γεγονός ότι οι παράγοντες “σύνθεση-θεματολογία” και “συνδυασμός εικόνων-κειμένου”, οι οποίοι συνδέονται με την τεχνική ικανότητα ενός γραφίστα, έχουν πάρει την πέμπτη και έβδομη θέση σημαντικότητας σε σχέση με την φαντασία η οποία βρίσκεται στην πρώτη θέση (Πίνακας 4.3.2).

Τα πορίσματα που σχετίζονται με τους μηχανισμούς εξέλιξης της δημιουργικότητας δεν συμφωνούν, βεβαίως, με άλλες σημαντικές τοποθετήσεις όπως αυτή του Brannigan (1981) και αυτή του Koestler (1964), οι οποίοι δεν δίνουν τον έλεγχο εξέλιξης της δημιουργικότητας στο ίδιο το παιδί ή τον δημιουργικό επαγγελματία αλλά στο κοινωνικό περιβάλλον, το οποίο, ούτε λίγο ούτε πολύ, αναμένεται να καθορίζει τον τρόπο με τον οποίο υπάρχουσες ιδέες μπορεί να συνδυαστούν για να παράξουν μια καινοτόμα και πρωτότυπη ιδέα.

Κεφάλαιο 5

Συμπεράσματα και θέματα μελλοντικής έρευνας

5.1 Συμπεράσματα έρευνας

Η ποιοτική έρευνα στην μελέτη αυτή ανέδειξε την δημιουργικότητα ως ένα υποκειμενικό πρωτότυπο τρόπο προσέγγισης στα πράγματα που ξεφεύγει από τα καθιερωμένα και τα τετριμμένα. Για τα δεδομένα της Κυπριακής γραφιστικής τέχνης, η φαντασία, ο συναισθηματισμός, η αυθεντικότητα αλλά και η πολυπλοκότητα στην προσέγγιση αυτή αποτελούν προϋποθέσεις για την εξέλιξη της δημιουργικότητας. Για τους επαγγελματίες γραφιστικής τέχνης στην Κύπρο, η δημιουργικότητα συνδέεται όχι τόσο με μια ριζοσπαστική ιδέα αλλά με ένα καινοτόμο τρόπο συνδυασμού ή παρουσίασης υπάρχουσων ιδεών ή χρήση υφιστάμενων εργαλείων και μεθόδων. Ο ορισμός αυτός φαίνεται να είναι αρκετά πιο συγκεκριμένος συγκριτικά με τον αρχικό ορισμό του Vernon (1989), ο οποίος υιοθετήθηκε ως οδηγός στα αρχικά στάδια της έρευνας.

Η έρευνα έφερε στο φώς 8 παράγοντες επηρεασμού της δημιουργικότητας στην γραφιστική τέχνη στην Κύπρο, οι οποίοι συνδέθηκαν με την παιδική εικονογράφηση και ζωγραφική. Οι παράγοντες αυτοί ιεραρχήθηκαν με βάση την σημαντικότητα τους ως εξής: *φαντασία, χρώμα, συμβολισμός, δημιουργική σκέψη, ισορροπημένος συνδυασμός εικόνας-κειμένου, ιδιότυπες ανθρώπινες φιγούρες, σύνθεση-θεματολογία και δημιουργικό περιβάλλον.* Η *φαντασία* θεωρήθηκε ως απαραίτητη αλλά όχι ικανή συνθήκη για την δημιουργικότητα και το *χρώμα*, ο *συμβολισμός* και η *δημιουργική σκέψη* συνδέθηκαν άμεσα με έναν πρωτότυπο και καινοτόμο τρόπο συνδυασμού υπάρχουσων ιδεών. Στην γραφιστική δημιουργία, το χρώμα συνδέθηκε με την αυθόρμητη συναισθηματική έκφραση, ο συμβολισμός με μια πιο φιλοσοφημένη οπτική αντίληψη και η δημιουργική σκέψη με την αποκλίνουσα σκέψη δηλ. με την αναζήτηση πολλαπλών διαφορετικών λύσεων σε ένα πρόβλημα γραφιστικού σχεδιασμού. Η αποκλίνουσα σκέψη βρέθηκε να είναι συμπληρωματική της συγκλίνουσας, δηλ. οι συμμετέχοντες στην έρευνα θεωρούν πως η ορθολογιστική προσέγγιση είναι πολλές φορές απαραίτητη σε συγκεκριμένα γραφιστικά δημιουργήματα αλλά το πρωτότυπο και το καινοτόμο απαιτεί την εφαρμογή της αποκλίνουσας σκέψης.

Στη συνέχεια, ένας ισορροπημένος *συνδυασμός εικόνας-κειμένου* θεωρήθηκε σημαντικός μόνο αν το κείμενο είναι τέτοιο ώστε να μπορεί να αναδείξει σημαντικές διαστάσεις της εικόνας. Παρόμοια, η συνέχεια που χαρακτηρίζει την δημιουργία *ιδιότυπων ανθρώπινων φιγούρων*, από την παιδική ηλικία μέχρι και την ενηλικίωση, αλλά και η

σύνθεση/θεματολογία θεωρήθηκαν λιγότερο σημαντικοί παράγοντες για την εξέλιξη της δημιουργικότητας. Παρ' όλα αυτά συνδέθηκαν με την συναισθηματική νοημοσύνη. Τέλος, το *δημιουργικό περιβάλλον* βρέθηκε να είναι ο λιγότερο σημαντικός παράγοντας άμεσου επηρεασμού της δημιουργικότητας, παρά το γεγονός ότι στα πλαίσια της δημιουργικής σκέψης αναγνωρίστηκε ως σημαντικός, δηλ. αναγνωρίστηκε ένας πιθανός έμμεσος τρόπος επηρεασμού της δημιουργικότητας μέσα από τον επηρεασμό της διαδικασίας δημιουργικής σκέψης.

5.2 Εισηγήσεις για σχεδιασμό πολιτικής υποστήριξης της δημιουργικότητας στον Κυπριακό γραφιστικού τομέα

Η έρευνα ανέδειξε 6 *μηχανισμούς εξέλιξης της δημιουργικότητας*, ως εξής: *καλλιέργεια φαντασίας, καλλιέργεια συναισθηματικής νοημοσύνης, εξέλιξη καινοτόμας αντίληψης στα πράγματα, καλλιέργεια κριτικής αντίληψης, συνέχιση τεχνικής εκπαίδευσης και εξειδίκευσης και επιδίωξη διαμόρφωσης κατάλληλου περιβάλλοντος δημιουργίας*. Οι μηχανισμοί αυτοί συνδέθηκαν με τους 4 πρώτους παράγοντες επηρεασμού της δημιουργικότητας (φαντασία, χρώμα, συμβολισμός και δημιουργική σκέψη) και μπορούν να οδηγήσουν στις εξής 6 εισηγήσεις για σχεδιασμό πολιτικής ανάδειξης, ενίσχυση και εξέλιξη της δημιουργικότητας στην γραφιστική τέχνη στην Κύπρο:

(α) Εισαγωγή μαθημάτων σχετικών με την ζωγραφική και την εικονογράφηση στην δημοτική και μέση εκπαίδευση με δημιουργικό περιεχόμενο και χρήση εργαλείων όπως το χρώμα και ο συμβολισμός, π.χ. δημιουργικές κατασκευές, πρακτική ενασχόληση με καλλιτεχνικά δημιουργήματα υψηλής αισθητικής και ιστορικής αξίας, όπως μεθόδοι μεσαιωνικής ζωγραφικής, κ.α. Επίσης, εισαγωγή μαθημάτων που αφορούν στην καλλιέργεια φαντασίας και συναισθηματικής νοημοσύνης σε πανεπιστημιακά τμήματα γραφιστικής τέχνης, όπως διεπιστημονικές προσεγγίσεις στις καλές τέχνες, ψυχολογία της τέχνης, κτλ.

(β) Κρατική υποστήριξη της συνεχιζόμενης τεχνικής εκπαίδευσης των επαγγελματιών γραφιστικής τέχνης με έμφαση στις υποκειμενικές μαθησιακές επιλογές και προτιμήσεις. Ο σκοπός είναι η προσωποποιημένη εξειδίκευση για περαιτέρω εξέλιξη της δημιουργικότητας.

(γ) Ανάπτυξη κοινωνικής ευαισθησίας προς τους επαγγελματίες γραφίστες στην Κύπρο μέσα από στοχευμένες πρωτοβουλίες σωστής ενημέρωσης του κοινού. Ο σκοπός είναι να ενημερωθεί ο μέσος Κύπριος για τον ουσιαστικό ρόλο της γραφιστικής τέχνης και

επικοινωνίας στην σύγχρονη κοινωνία μέσα από την ανάδειξη γραφιστικών έργων και μεθόδων οι οποίες, αν και γνωστές ως τελικό προϊόν μέσα από την διαφήμιση και την τεχνολογία, σπάνια συνδυάζονται με την δημιουργικότητα του κλάδου της γραφιστικής τέχνης.

(δ) Ενημέρωση και εκπαίδευση των επαγγελματιών σε κλάδους οι οποίοι ζητούν και αξιολογούν τα προϊόντα γραφιστικής τέχνης. Για παράδειγμα, διαφημιστικές εταιρείες, συμβατικά και ηλεκτρονικά μέσα μαζικής ενημέρωσης, εταιρείες δημοσίων σχέσεων και επικοινωνίας, κτλ. Ο σκοπός είναι να υπάρξει μια οργανωμένη αντιπροσώπηση των επαγγελματιών γραφιστών στην Κύπρο και κρατική υποστήριξη για συνέδρια και ημερίδες που ενισχύουν την δημιουργικότητα μέσα από την παρουσίαση γραφιστικών έργων στο ευρύ κοινό και την ανάπτυξη διαλόγου ανάμεσα σε επαγγελματίες και ανάμεσα σε επαγγελματίες και το κοινό. Για παράδειγμα, το “World Design Cyprus” από τον οργανισμό “Art + Design: elearning lab”, το οποίο αναδεικνύεται σε ετήσιο επαγγελματικό συνέδριο.

(ε) Ανάπτυξη μιας πιο εξωστρεφούς κουλτούρας του γραφιστικού τομέα στην Κύπρο. Μέχρι στιγμής, οι επαγγελματίες γραφίστες μπορεί σε κάποιο βαθμό και υποσυνείδητα να υπονομεύουν οι ίδιοι την δημιουργικότητα γιατί αναζητούν ακόμη ταυτότητα όσον αφορά στο που ανήκουν επιστημονικά. Με άλλα λόγια, πολλοί γραφίστες αισθάνονται καλλιτέχνες, άλλοι αισθάνονται περισσότερο επαγγελματίες της σύγχρονης επικοινωνίας ή απλά επαγγελματίες σχεδιασμού και δημιουργίας. Η ευρεία γκάμα επαγγελματικής κατάρτισης μπορεί να προκαλεί ερωτηματικά ως προς την ακριβή σχέση με την ζωγραφική, την εικονογράφηση ή τις καλές τέχνες, γενικότερα, και αυτό να υπονομεύει την δημιουργικότητα αλλά και την αξιοπιστία των επαγγελματιών γραφιστικής τέχνης. Ένας οργανωμένος φορέας των επαγγελματιών γραφιστών στην Κύπρο θα μπορούσε να υιοθετήσει κριτήρια εγγραφής στο επαγγελματικό μητρώο με σκοπό την ενίσχυση της αξιοπιστίας και της επιστημονικής επάρκειας των επαγγελματιών γραφιστών.

(στ) Η ανάδειξη της δημιουργικότητας που χαρακτηρίζει την γραφιστική τέχνη πρέπει να συνδυαστεί όχι τόσο με την παραγωγή ριζοσπαστικών νέων ιδεών, όσο με τον πρωτότυπο και καινοτόμο συνδυασμό υπάρχουσων ιδεών. Με άλλα λόγια, η γραφιστική τέχνη, ως νέος επιστημονικός τομέας, μπορεί να συνδυαστεί με δραστηριότητες οι οποίες αποσκοπούν στην εύρεση δημιουργικών, αποτελεσματικών λύσεων σε πρακτικά προβλήματα χρησιμοποιώντας

πρωτότυπους τρόπους σκέψης, δημιουργίας και επικοινωνίας. Ένας οργανωμένος φορέας επαγγελματιών γραφίστων υποβοηθούμενος από το κράτος θα μπορούσε να υιοθετήσει μια συστηματική πολιτική ενημέρωσης του κοινού γι' αυτόν ακριβώς τον χαρακτήρα και ιδιότητα της γραφιστικής τέχνης.

5.3 Περιορισμοί και αδυναμίες στην μεθοδολογία έρευνας

Η έρευνα ήταν περιοσμένης κλίμακας, στα πλαίσια της πτυχιακής εργασίας, και αφορούσε μόνο την Κύπρο. Αυτό σημαίνει πως ο αριθμός των συμμετεχόντων ήταν αρκετά μικρός και ίσως πιθανόν όχι τόσο αντιπροσωπευτικός για τον γενικότερο πληθυσμό των επαγγελματιών γραφιστικής τέχνης ώστε να μην επιτρέπεται η εύκολη γενίκευση των αποτελεσμάτων. Επιπρόσθετα, η πλειονότητα των συμμετεχόντων στην έρευνα αυτή ήταν ακαδημαϊκοί της γραφιστικής τέχνης παρά απλοί επαγγελματίες. Αυτό είναι αρκετά περιοριστικό με την έννοια ότι οι απλοί επαγγελματίες μπορεί να έχουν διαφορετικές απόψεις και δεν αντιπροσωπεύτηκαν επαρκώς στο δείγμα. Με την ίδια λογική, το δείγμα μπορεί να μην ήταν επαρκώς αντιπροσωπευτικό γενικότερα γιατί η πλειονότητα των συμμετεχόντων βρισκόταν στο εύρος ηλικίας 25-45 χρονών και κατείχε τίτλο ανώτατης εκπαίδευσης. Αυτό ίσως να οφείλεται στο γεγονός ότι οι συμμετέχοντες αναζητήθηκαν χρησιμοποιώντας μόνο ηλεκτρονικό ταχυδρομείο που ίσως να περιόρισε την πρόσβαση σε μεγαλύτερες ηλικίες. Παρ' όλα αυτά, οι συμμετέχοντες προέρχονταν από όλες τις πόλεις της Κύπρου και χρησιμοποιήθηκαν 3 μέσα συλλογής δεδομένων. Αυτές οι επιλογές ίσως αύξησαν την δυνατότητα άντλησης αξιόπιστων δεδομένων.

Τέλος, η ανάλυση των δεδομένων έδειξε ότι η ποιοτική έρευνα χρησιμοποιώντας διαφορετικά μέσα άντλησης δεδομένων ήταν μάλλον ο σωστός τρόπος έρευνας γιατί επέτρεψε την εμβάθυνση στο θέμα της δημιουργικότητας. Αυτό ήταν σημαντικό δεδομένου του γεγονότος ότι δεν υπήρχαν ομόφωνες απόψεις για το συγκεκριμένο ζήτημα ανάμεσα στους συμμετέχοντες. Παρά το γεγονός ότι η ανάλυση έγινε με βάση τα πιο αντιπροσωπευτικά σχόλια που επαναλήφθηκαν από την πλειονότητα των συμμετεχόντων, υπήρχαν αρκετές απόψεις οι οποίες ήταν αντίθετες μεταξύ τους.

5.4 Θέματα μελλοντικής έρευνας

Η μελλοντική έρευνα μπορεί να επικεντρωθεί στα εξής θέματα:

- Μεγαλύτερης κλίμακας έρευνα για τον αξιόπιστο καθορισμό του ορισμού της δημιουργικότητας στην γραφιστική τέχνη.
- Έρευνα για την αναζήτηση πιθανών κοινών χαρακτηριστικών της προσωπικότητας των επαγγελματιών γραφιστών στην Κύπρο ώστε να μπορεί να βρεθεί ένα αντιπροσωπευτικότερο δείγμα έρευνας για θέματα δημιουργικότητας στο μέλλον.
- Έρευνα που θα αφορά την ιστορία της γραφιστικής τέχνης στην Κύπρο και τους λόγους για τους οποίους το κράτος δείχνει να αδιαφορεί για τον συγκεκριμένο τομέα συγκριτικά με άλλους τομείς των θετικών ή κοινωνικών επιστημών.
- Ποσοτική ή μεικτή έρευνα η οποία θα αποσκοπεί στην στατιστική εξερεύνηση των παραγόντων που επηρεάζουν την δημιουργικότητα και την σημαντικότητας τους, όπως εντοπίστηκαν σ' αυτή την έρευνα.
- Έρευνα που να αποσκοπεί στο να προσδιορίσει αν οι εισηγήσεις πολιτικής που παρουσιάστηκαν σ' αυτή την έρευνα είναι εφικτές με βάση τα δεδομένα και την πολυπλοκότητα του κυβερνητικού έργου στην Κύπρο.
- Τέλος, έρευνα η οποία θα προσπαθήσει να εντοπίσει ψυχολογικά στοιχεία απο διεθνή βιβλιογραφία για να αποφασίσει ποιού από τους μηχανισμούς εξέλιξης της δημιουργικότητας, όπως αναφέρθηκαν πιο πάνω, μπορούν να επιβεβαιωθούν. Επιπρόσθετα, η ίδια έρευνα θα μπορούσε να αναζητήσει την επιβεβαίωση της πρακτικής σημασίας των μηχανισμών αυτών για τα Κυπριακά δεδομένα.

Βιβλιογραφία

A. Ελληνόγλωσση

Αναγνωστόπουλος, Β. Δ. (1994). *Γλωσσικό υλικό για το Νηπιαγωγείο: Από τη θεωρία στην πράξη*. Αθήνα: Καστανιώτη.

Αναγνωστόπουλος, Β. Δ. (1997). *Τέχνη και τεχνική του παραμυθιού*. Αθήνα: Καστανιώτη.

Αυδίκος, Ε. Γ. (1999). *Μια φορά κι έναν καιρό... Αλλά, μπορεί να γίνει και τώρα. Η εκπαίδευση ως χώρος διαμόρφωσης παραμυθιάδων*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Bettelheim, B. M. (1995). *Η γοητεία των παραμυθιών: Μια ψυχαναλυτική προσέγγιση* (μτφρ. Ε. Αστερίου). Αθήνα: Γλάρος.

Κακίση-Παναγοπούλου, Λ. (2006). *Και όμως ζωγραφίζουν: η ζωγραφική των παιδιών και ο κόσμος τους*. Αθήνα: Συμμετρία.

Κρότι Ε. & Μάνι Α. (2003). *Πώς να ερμηνεύουμε τα παιδικά σχέδια*. Αθήνα: Καστανιώτης.

Μαλαφάντης, Κ. Δ. (1996). Το παραμύθι στο Δημοτικό Σχολείο. *Διαβάζω*, 363, 107-109.

Μαλαφάντης, Κ. Δ. (2006). Παιδαγωγικές διαστάσεις της λογοτεχνίας. *Νέα Παιδεία*, 119, 64-78.

Μαλαφάντης, Κ. Δ. (2011). *Το παραμύθι στην εκπαίδευση: Ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*. Αθήνα: Διάδραση.

Μερακλής, Μ. Γ. (1986). Το παραμύθι και το παιδαγωγικό του περιεχόμενο. *Διαδρομές*, 2, 88-90.

Μερακλής, Μ. Γ. (2012). *Το λαϊκό παραμύθι, Διδακτικές προτάσεις για νηπιαγωγούς και δασκάλους*. Αθήνα: Διάδραση.

B. Ξενογλώσση

Amabile, T. M. (1996). *Creativity in context*. Boulder, CO: Westview Press.

Amabile, T. M., & Khaire, M. (2008). *Creativity and the role of the leader*. Harvard Business Review, 86, 100–109.

Banaji, S., Burn, A., & Buckingham, D. (2010). *The rhetorics of creativity: A literature review* (2nd ed.), Creativity, Culture and Education Series. London, UK: Department for Education, UK.

Barron, F. (1988). Putting creativity to work. In R. J. Sternberg (Ed.), *The nature of creativity* (pp. 76-98). Cambridge: Cambridge University Press.

Batey, M., & Furnham, A. (2006). Creativity, intelligence and personality: A critical review of the scattered literature. *Genetic, Social, and General Psychology Monographs*, 132, 355–429.

Beaney, M., (2010). *Imagination and Creativity* (p. 193). Milton Keynes, UK: The Open University.

Berk, L.E. (1994). Vygotsky's theory: the importance of make-believe play. *Young Children*, 50(1), 30–9.

Besancon M & Lubart T. (2008). Differences in the development of creative competencies in children schooled in diverse learning environments. *Learning & Individual Differences*, 18 (4), 381–389.

Bettelheim, B. M. (1995). *Η γοητεία των παραμυθιών: Μια ψυχαναλυτική προσέγγιση* (μτφρ. Ε. Αστερίου). Αθήνα: Γλάρος.

Birren F. (1976). *Color and Perception in Art*. NY, USA: Van Nostrand Reinhold (reprinted West Chester, PA:Schiffer Publishing, 1986).

Boden, M. A. (2004). *The Creative Mind: Myths and Mechanisms*. London, UK: Routledge. (2nd edn., revised/expanded).

Brannigan, A. (1981). *The Social Basis of Scientific Discoveries*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Cheung, R. H. P. (2013). Exploring the use of the pedagogical framework for creative practice in preschool settings: A phenomenological approach. *Thinking Skills and Creativity*, 10, 133-142.

Chen, C., Bernard, J., & Hsu, K. (2005). An empirical study of industrial engineering and management curriculum reform in fostering students' creativity. *European Journal of Engineering Education*, 30, 191-202

Craft, A., 2006. Creativity and wisdom? *Cambridge Journal of Education*, 36(3), 336-350.

Davies, D., Jindal-Snape, D., Collier, C., Digby, R., Hay, P., & Howe, A. (2013). Creative learning environments in education - A systematic literature review. *Thinking skills and creativity*, 8, 80-91.

Diedrich, J., Benedek, M., Jauk, E., & Neubauer, A. C. (2015). Are creative ideas novel and useful? *Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts*, 9, 35–40.

Dweck, C. (2006). *Mindset: The New Psychology of Success*. NY, USA: Random House.

Dyson, A.H. (1990). Symbol makers, symbol weavers: How children link play, pictures, and print. *Young Children* (January), 50-57.

Ellinger, R. G. (1976). *Color Structure and design*. International Textbook, New York, NY, USA: Van Nostrand Reinhold Co.

Gaut, B. & Livingston, P. (2003). Creativity and Imagination. In Gault, B. & Livingston, P. (eds) *The Creation of Art: New Essays in Philosophical Aesthetics* (p. 148). Cambridge, USA: Cambridge University Press.

Glaser, B. & Strauss, A. L. (1967) *The discovery of grounded theory: strategies for qualitative research*. Chicago, IL, USA: Aldine.

Guilford, J. P. (1967). Creativity: Yesterday, today and tomorrow. *The Journal of Creative Behavior*, 1, 3-14.

Hunt P. (1995). *Children's Literature: An Illustrated History* (ed). Oxford, UK: Oxford University Press.

Kelley, T. & Kelley, D. (2013). *Creative Confidence: Unleashing the creative potential within us all*. NY, USA: Crown Business.

Kaufman, J.C. & Beghetto, R.A. (2009) Beyond Big and Little: The Four C Model of Creativity. *Review of General Psychology*, 13(1), 1-12.

Kaufman, J. C., & Sternberg, R. J. (Eds). (2010). *Cambridge handbook of creativity*. NY, USA: Cambridge University Press. (reviewed in Canadian Psychology, Choice, Gifted Child Quarterly, Library Journal, PsycCritiques).

Ketabi, S., Zabihi, R., & Ghadiri, M. (2012). Bridging theory and practice: How creative ideas flourish through personal and academic literacy practices. *International Journal of Research Studies in Psychology*, 2, 61-70.

Koestler, A. (1964). *The Act of Creation* (pp. 96-100). London, UK: Hutchinson & Co.

Lukens, R. J. (1995). *A critical handbook of children's literature*. NY, USA: HarperCollins.

Nicoli, 2013. *University Engagement with Entrepreneurs and the Startup Community of Cyprus*. Nicosia: Internal article of the Department of Communications, University of Nicosia.

Nodelman, P. (1996). *Encyclopedia of children's literature* (pp. 110-111). NY, USA: Jonathan Cape and Henry Holt & Co.

Novitz, D. (2003). Explanations of Creativity. In Gault, B. & Livingston, P. (eds) *The Creation of Art: New Essays in Philosophical Aesthetics*. Cambridge, U. K.: Cambridge University Press.

Robinson, K. (2011). *Out of our minds: Learning to be creative* (Chapter 6). Chichester, UK: Capstone Publishing Ltd.

Runco, M. A. & Jaeger, G. J. (2012). The Standard Definition of Creativity. *Creativity Research Journal*, 24(1), P.92.

Sternberg, R. J., & Lubart, T. I. (1999). The concept of creativity: Prospects and paradigms. In R. J. Sternberg (Ed.), *Creativity research handbook* (pp. 3–15). Cambridge, USA: Cambridge University Press.

Toynbee, A. (1964). “Is America neglecting her creative minority?”. In C. W. Taylor (Ed.), *Widening Horizons in Creativity* (pp. 3-9). NY, USA: John Wiley & Sons.

Treffinger, D., Young, G., Selby, E., & Shepardson C. (2002). *Assessing Creativity: A guide for educators*. Washington, DC, USA: The National Research Center on the Gifted and Talented, US Government.

Vernon, PE. (1989). *The nature-nurture problem in creativity*. Handbook of Creativity (p.94), NY, USA: Plenum Publishing Corp.

Wiltschnig, S. Christensen, Bo T., Ball, L. J. (2013). *Collaborative Problem-solution Co-evolution in Creative Design*. Design Studies, 34(5), 515-542.

Παράρτημα

Παράρτημα 7.1

ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ

A. Γενικές ερωτήσεις

1. Βασιζόμενος/η στην πείρα που απέκτησες μέσα από την δουλειά σου, πως θα όριζες την έννοια της δημιουργικότητας στις γραφικές τέχνες;
2. Γενικά μιλώντας, πιστεύεις πως η καλλιτεχνική σου δραστηριότητα στην παιδική ηλικία μπορεί να έπαιξε κάποιο ρόλο στην επιλογή του επαγγέλματος του γραφίστα αλλά και στην εξέλιξη της δημιουργικότητας σου; Απάντησε έχοντας στο μυαλό την παιδική ζωγραφική και την εικονογράφιση.
3. Πιστεύεις πως η χρήση συμβόλων στην παιδική ζωγραφική και εικονογράφιση, όπως για παράδειγμα συγκεκριμένα αντικείμενα, φυτά, ζώα και πουλιά, μπορεί να επηρέασαν την δημιουργικότητα σου, δηλ. στον τρόπο με τον οποίο λειτουργείς ως επαγγελματίας γραφίστας; Παρακαλώ δικαιολόγησε την απάντηση σου.
4. Η επιλογή ενός συγκεκριμένου θέματος και μιας συγκεκριμένης σύνθεσης σε μια παιδική ζωγραφιά πιστεύεις πως μας δίνει στοιχεία για την δημιουργικότητα ενός παιδιού ή για την εξέλιξη αυτής στο μέλλον; Προσπάθησε να δικαιολογήσεις την απάντηση σου με βάση την δική σου παιδική εμπειρία.
5. Η δημιουργική σκέψη έχει προ πολλού συσχετιστεί με τον τρόπο με τον οποίο ένα παιδί εκφράζεται μέσα από την παιδική ζωγραφική. Πιστεύεις πως ο τρόπος που σκέφτεται ένα παιδί επηρεάζει την δημιουργικότητα του; Δικαιολόγησε την απάντηση σου έχοντας υπόψη τους εξής δύο τύπους δημιουργικής σκέψης: συγκλίνουσα σκέψη και αποκλίνουσα σκέψη.

Ορισμοί: Η συγκλίνουσα σκέψη περιλαμβάνει τους στόχους του παιδιού για μια ενιαία και σωστή ζωγραφική σύνθεση, ενώ η αποκλίνουσα σκέψη περιλαμβάνει ένα σύνολο από πολλαπλές πιθανές κατευθύνσεις για την δημιουργία μιας συγκεκριμένης σύνθεσης χωρίς ανησυχία για την συνέπεια ή την τεχνική αρτιότητα αυτής.

6. Στην ψυχολογία υπάρχουν αρκετά επιστημονικά στοιχεία που δηλώνουν πως η επιλογή ιδιότυπων ανθρώπινων φιγούρων στην παιδική ζωγραφική, όπως ένας πολύ ψηλός άντρας ή μια γυναίκα με πολύ φαρδιά λεκάνη, έχουν ιδιαίτερο συμβολισμό γιατί εκφράζουν στοιχεία της προσωπικότητας και του εσωτερικού κόσμου ενός παιδιού. Με βάση αυτή την παραδοχή, απάντησε στις πιο κάτω ερωτήσεις:

(α) Πιστεύεις πως η επιλογή τέτοιων φιγούρων μπορεί να επηρεάζει την εξέλιξη δημιουργικότητας ενός παιδιού; Τεκμηρίωσε την απάντησή σου με βάση την δική σου προσωπική εμπειρία που αφορά στον τρόπο με τον οποίο συγκεκριμένες ανθρώπινες φιγούρες απεικονίζονταν στις παιδικές σου ζωγραφιές αλλά και στο τωρινό γραφιστικό σου έργο.

(β) Πιστεύεις μπορεί να υπάρχει κάποια συνέχεια και εξέλιξη σ' αυτή την διαδικασία δηλ. στον τρόπο που χρησιμοποιείς συγκεκριμένες ανθρώπινες φιγούρες στο γραφιστικό σου έργο;

7. Πιστεύεις πως η φαντασία είναι απαραίτητο συστατικό για την δημιουργικότητα; Μπορεί ένα παιδί να είναι δημιουργικό χωρίς φαντασία; Ποιος είναι ο ρόλος της παιδικής φαντασίας στην εξέλιξη της δημιουργικότητας ενός παιδιού-μελλοντικού γραφιστά κατά την γνώμη σου;
8. Επηρεάζει το δημιουργικό περιβάλλον (σπίτι, οικογένεια, σχολείο, κοινωνικός περίγυρος) την εξέλιξη της δημιουργικότητας ενός παιδιού; Απάντησε έχοντας υπόψη το κίνητρο για ζωγραφική και την γενικότερη καλλιτεχνική δημιουργία στην παιδική ηλικία.

9. Ο ρόλος του χρώματος παίζει πολύ σημαντικό ρόλο στην γραφιστική δημιουργία. Επιστημονικές μελέτες συσχετίζουν την επιλογή χρωμάτων, αποχρώσεων και χρωματικών συνδυασμών στην παιδική ζωγραφική και εικονογράφηση με την εξέλιξη της δημιουργικότητας ενός παιδιού. Ποια είναι η γνώμη σου για αυτό το θέμα; Τεκμηρίωσε την απάντησή σου σκεπτόμενος/η τον ρόλο του χρώματος στις παιδικές σου ζωγραφιές και στο μετέπειτα γραφιστικό σου έργο.
10. Ο κατάλληλος συνδυασμός εικόνας-κειμένου μπορεί να κάνει πιο αποτελεσματική την μεταφορά νοημάτων/μηνυμάτων μέσα από την παιδική εικονογράφηση; Αν ναι, απάντησε στα επιπρόσθετα ερωτήματα πιο κάτω:
- (α) Πως μπορεί ο κατάλληλος συνδυασμός εικόνας-κειμένου να επηρεάσει την δημιουργικότητα ενός παιδιού σε ηλικία όπου αρχίζει να διαβάζει μέχρι την αρχή της εφηβείας, δηλ. ηλικίας 6-13 χρονών;
- (γ) Πιστεύεις ο σωστός και ισορροπημένος συνδυασμός εικόνας-κειμένου έπαιξε κάποιο ρόλο στην εξέλιξη της δημιουργικότητας σου ως επαγγελματίας γραφίστας; Αν ναι, περιέγραψε τον ρόλο αυτό.

B. Ερωτήσεις που αφορούν στο εικονογραφημένο παραμύθι

Σας παρακαλώ διαβάστε το εικονογραφημένο παραμύθι που θα σας δοθεί κατά την διάρκεια της συνέντευξης. Το παραμύθι αυτό απευθύνεται σε παιδιά 6-13 χρονών.

Σας παρακαλώ απαντήστε με όσες πιο πολλές λεπτομέρειες μπορείτε στα παρακάτω ερωτήματα:

- (1) Το παραμύθι αυτό δημιουργήθηκε με σκοπό την κατανόηση της δημιουργικότητας στην γραφιστική τέχνη. Στο παραμύθι αυτό κυριαρχεί το στοιχείο της φαντασίας. Ως επαγγελματίας γραφίστας, πόσο αποτελεσματικό βρίσκεις αυτό το παραμύθι ως προς το να καλλιεργήσει την φαντασία του παιδιού και να εντείνει την δημιουργικότητα του; Δικαιολόγησε την απάντησή σου.
- (2) Παρακαλώ παρατήρησε προσεκτικά την επιλογή χρωμάτων, αποχρώσεων και χρωματικών συνδυασμών στο παραμύθι αυτό. Πιστεύεις πως τα χρώματα:
  - (α) Εντείνουν συναισθηματικές αντιδράσεις;
  - (β) Βοηθάνε ένα παιδί να ενεργοποιήσει την φαντασία του με ρεαλιστικό τρόπο;
  - (γ) Βοηθάνε ένα παιδί στην κατανόηση της υπόθεσης του παραμυθιού και των νοημάτων που μεταφέρονται;

Δικαιολόγησε τις απαντήσεις σου σε κάθε ερώτημα.

- (3) Στο παραμύθι, ο Kenzo (το ψάρι) είναι ο κεντρικός ήρωας. Παρακαλώ απάντησε στα πιο κάτω ερωτήματα:

- (α) Πιστεύεις ότι ο συμβολισμός που επιτυγχάνεται μέσα από το ψάρι είναι πετυχημένος; Θα μπορούσε το ίδιο μήνυμα να περάσει στο παιδί με απεικόνιση κάποιου φυτού ή άλλου ζώου ή πουλιού;
- (β) Θα μπορούσε να περαστεί το ίδιο μήνυμα μόνο μέσα από ανθρώπινες φιγούρες;
- (γ) Τι θα μπορούσε να συμβολίζει ο Kenzo και ο τρόπος με τον οποίο δημιουργήθηκε από την Kiyoko;
- (δ) Κατά την γνώμη σου, ποιό είναι το κεντρικό νόημα/μήνυμα του παραμυθιού; Καταφέρνει ο συνδυασμός εικονογράφησης και κειμένου να μεταδώσει αυτό το μήνυμα και να αφυπνίσει συγκεκριμένα συναισθήματα στο παιδί-αναγνώστη; Πόσο σημαντική είναι η εικονογράφηση σ' αυτό το θέμα;
- (4) Με αφορμή το παραμύθι, πιστεύεις πως τα συναισθήματα που αφυπνίζονται μέσα από την παιδική ζωγραφική και την παιδική εικονογράφηση μπορεί να επηρεάσουν την εξέλιξη της δημιουργικότητας ενός παιδιού;
- (5) Πιστεύεις ότι η επιλογή του θέματος αλλά και η σύνθεση στην κάθε εικόνα που εμφανίζεται στο συγκεκριμένο παραμύθι έπαιξε κάποιο ρόλο στο να εντείνει την δημιουργική σκέψη του παιδιού; Παρακαλώ τεκμηρίωσε την απάντησή σου.
- (6) Η επιλογή της Γιαπωνέζας, Kiyoko, που της αρέσει να φτιάχνει έργα τέχνης από χαρτί (origami art) δεν ήταν τυχαία στο συγκεκριμένο παραμύθι. Γιατί νομίζεις; Παρακαλώ δικαιολόγησε την απάντησή σου με βάση τον ρόλο που παίζει η επιλογή συγκεκριμένων ανθρώπινων φιγούρων στην δημιουργικότητα που χαρακτηρίζει το γραφιστικό σου έργο.

Παράρτημα 7.2

Ερωτηματολόγιο για Επαγγελματίες Γραφικών Τεχνών

Η ΠΑΙΔΙΚΗ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ ΚΑΙ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ ΚΑΙ Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗΝ ΓΡΑΦΙΣΤΙΚΗ ΤΕΧΝΗ

Τμήμα Πολυμέσων και Γραφικών Τεχνών

Καλείστε να απαντήσετε αντλώντας από την επαγγελματική σας εμπειρία δηλ. από το πως πιστεύετε ότι μπορεί να επηρέασαν συγκεκριμένοι παράγοντες την δημιουργικότητα σας ως παιδί αλλά και την εξέλιξη της δημιουργικότητας αυτής αργότερα, στην επαγγελματική σας ζωή ως ειδικού γραφικών τεχνών.

Α. Γενικές πληροφορίες

1. Φύλο: Άρρεν
- Θήλυ
2. Ηλικία:
- 25-35
- 36-45
- 46 και άνω
3. Επίπεδο εκπαίδευσης
- α) Δημοτική εκπαίδευση
- β) Μέση εκπαίδευση
- γ) Ανώτερη Εκπαίδευση
- δ) Ανώτατη Εκπαίδευση

Β. Ειδικές ερωτήσεις

Παρακαλώ απαντήστε σε όλες τις ειδικές ερωτήσεις. Χρησιμοποιήστε την παρακάτω κλίμακα βαθμολόγησης για να αξιολογήσετε τον βαθμό σημαντικότητας κάθε πρότασης η οποία εμφανίζεται κάτω απο κάθε ερώτηση:

1	2	3	4	5
Συμφωνώ απόλυτα	Τείνω να συμφωνήσω	Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	Τείνω να διαφωνήσω	Διαφωνώ απόλυτα

- (1) Ψυχολογικές έρευνες έχουν καταδείξει πως η δημιουργική σκέψη είναι απαραίτητη στην διαδικασία εξέλιξης της δημιουργικότητας. Επίσης, άλλες επιστημονικές έρευνες απέδειξαν πως η δημιουργικότητα του κάθε ανθρώπου ακολουθεί μια μοναδική διαδρομή. Παρακαλώ αξιολογήστε τους παρακάτω παράγοντες ανάλογα με τον βαθμό σημαντικότητας τους στην εξέλιξη της δημιουργικής σκέψης απο την παιδική σας ηλικία μέχρι σήμερα:

(α) Φαντασία

(β) Καινοτομία (πρωτοτυπία)

(γ) Παραγωγικότητα πολλών ιδεών (αποκλίνουσα σκέψη)

(δ) Ικανότητα εφαρμογής γνώσης στην επίλυση προβλημάτων

(ε) Ικανότητα για παραγωγή έργου με ευρέως αποδεκτή αξία

(2) Ο ρόλος του *δημιουργικού περιβάλλοντος* έχει επανειλημμένα αναφερθεί ως ιδιαίτερα σημαντικός στην εξέλιξη της δημιουργικότητας ενός παιδιού. Παρακαλώ αξιολογήστε τους παρακάτω παράγοντες ανάλογα με τον βαθμό επηρεασμού τους στην εξέλιξη της δημιουργικότητας σας στην παιδική ηλικία.

(α) Δημιουργικός τρόπος διδασκαλίας στο σχολείο

(β) Έμφαση καλλιτεχνικής δημιουργίας στο σπίτι

(γ) Δημιουργικό παιδικό παιχνίδι

(δ) Καλλιέργεια φαντασίας μέσα απο τις κοινωνικές σχέσεις της οικογένειας

(ε) Δημιουργικά ερείσματα απο το ευρύτερο φιλικό περιβάλλον

(στ) Ενίσχυση παιδικής αντίληψης μέσα απο συγκεκριμένες επιλογές στο διάβασμα, δημιουργικές ταινίες, games, κτλ.

(3) Η *παιδική φαντασία* αποδεδειγμένα επηρεάζει την εξέλιξη της δημιουργικότητας. Παρακαλώ αξιολογήστε τους παρακάτω παράγοντες ανάλογα με το πως επηρέασαν την παιδική σας φαντασία η οποία, με την σειρά της, μπορεί να έδωσε μια διαφορετική δυναμική στην εξέλιξη της δημιουργικότητας σας απο την παιδική ηλικία μέχρι σήμερα:

(α) Ανάγνωση παιδικών ιστοριών απο γονείς ή άλλα μέλη της οικογένειας

(β) Παιδική ζωγραφική

(γ) Η δημιουργία δικού σας προσωπικού χώρου “δημιουργίας”

- (δ) Επαφή με την φύση
- (ε) Πρόσβαση σε υψηλής τεχνολογικής στάθμης αντικείμενα απο πολύ νωρίς
- (στ) Πρόσβαση σε δημιουργικούς χώρους και αλληλεπίδραση με δημιουργικούς ανθρώπους απο πολυ μικρή ηλικία
- (ζ) Δημιουργική διάθεση ακόμη κι' όταν αυτή αντετίθετο σε συμβάσεις και ορθολογισμούς
- (4) Το *χρώμα* και ο τρόπος με τον οποίο συνδυάζουμε τα χρώματα έχει συνδεθεί με την δημιουργικότητα. Παρακαλώ αξιολογήστε τις παρακάτω προτάσεις ανάλογα με τον βαθμό σημαντικότητας τους στην εξέλιξη της δημιουργικότητας σας:
- (α) Το χρώμα επηρέαζε πάντοτε την ψυχολογική μου διάθεση
- (β) Απο πολύ μικρή ηλικία άρχισα να συνδέω συγκεκριμένα χρώματα με συγκεκριμένα συναισθήματα
- (γ) Νομίζω η επιλογή χρώματος στην παιδική μου ζωγραφική γινόταν αυθόρμητα
- (δ) Είχα, απο πολύ μικρή ηλικία προτίμηση σε συγκεκριμένα χρώματα
- (ε) Στο γραφιστικό μου έργο, η επιλογή των χρωμάτων εξυπηρετεί

τεχνικούς κανόνες μόνο

(στ) Στο γραφιστικό μου έργο, η επιλογή των χρωμάτων γίνεται
αυθόρμητα και αβίαστα και εξυπηρετεί την υπολοΐηση
μιας συγκεκριμένης ιδέας

(ζ) Οι χρωματικοί συνδυασμοί και οι αποχρώσεις είναι
σημαντικό εργαλείο της γραφιστικής μου δουλειάς

(η) Ως επαγγελματίας γραφικών τεχνών, συνδυάζω την επιλογή
των χρωμάτων με την πιθανή συναισθηματική αντίδραση των
ανθρώπων που θα έρθουν σε επαφή με το γραφιστικό μου έργο

5. Ο *συμβολισμός* στην παιδική ζωγραφική έχει συνδεθεί με την δημιουργικότητα και την εξέλιξη της. Παρακαλώ αξιολογήστε τις παρακάτω προτάσεις ανάλογα με τον βαθμό σημαντικότητας τους στην εξέλιξη της δημιουργικότητας:

(α) Η επιλογή συγκεκριμένων συμβόλων, όπως συγκεκριμένα
αντικείμενα, φυτά, ζώα ή πουλιά και συγκεκριμένες ανθρώπινες
φιγούρες, είχε πάντοτε ιδιαίτερη αξία στον τρόπο που εκδηλώνταν
η δημιουργικότητα μου ως παιδί

(β) Η προτίμηση και η επιλογή συγκεκριμένων συμβόλων αποτελεί
έναν ασυναίσθητο και αυθόρμητο τρόπο επικοινωνίας συναισθημάτων,
φόβων, ονείρων, επιθυμιών, κτλ., όχι μόνο στην παιδική ηλικία αλλά
και αργότερα στην ενηλικίωση

- (γ) Η προτίμηση και η επιλογή συγκεκριμένων συμβόλων
συνδεόταν πάντοτε με την καλλιτεχνική έκφραση μου
- (δ) Η προτίμηση μου σε συγκεκριμένα σύμβολα στην ζωγραφική σύνθεση,
όπως ένα συγκεκριμένο ζώο, είχε πάντοτε να κάνει με την διαθεση
και τα συναισθηματα μου
- (ε) Το περιβάλλον πάντα με επηρέαζε στην επιλογή συγκεκριμένων
συμβόλων. Για παράδειγμα, στην παιδική ηλικία επέλεγα άλλα
σύμβολα όταν ήταν παρών ο πατέρας μου συγκριτικά με την
επιλογή μου όταν ήταν παρούσα η μητέρα μου
- (στ) Ως επαγγελματίας γραφικών τεχνών, επιλέγω προσεκτικά
συγκεκριμένα ζώα, πουλιά και ανθρώπινες φιγούρες γιατί γνωρίζω
τους συνειρμούς που γίνονται και την αξία τέτοιων συμβόλων στο
γραφιστικό έργο
- (ζ) Ως επαγγελματίας γραφικών τεχνών, πιστεύω στην ερμηνευτική
και ψυχολογική αξία της γραφιστικής δημιουργίας

6. Η επιλογή συγκεκριμένων θεμάτων και σύνθεσης στην παιδική ζωγραφική έχει συνδεθεί με την δημιουργικότητα. Παρακαλώ αξιολογήστε τις παρακάτω προτάσεις ανάλογα με τον βαθμό σημαντικότητας τους στην εξέλιξη της δημιουργικότητας:

-
- (α) Η επιλογή του θέματος και της σύνθεσης στην παιδική ζωγραφική
πρέπει να είναι πάντοτε αυθόρμητη

- (β) Η επιλογή του θέματος και της σύνθεσης στην παιδική ζωγραφική και εικονογράφηση εξαρτάται από την προσωπικότητα και την δημιουργικότητα ενός παιδιού
- (γ) Η επιλογή ενός θέματος ή μιας σύνθεσης στην παιδική ζωγραφική μπορεί να γίνει από άλλο άτομο του περιβάλλοντος του, κι όμως να έχει το ίδιο δημιουργικό αποτέλεσμα
- (δ) Ως επαγγελματίας γραφικών τεχνών, όταν υπάρχει η δυνατότητα επιλογής, αφήνω την φαντασία μου ελεύθερη στην επιλογή τόσο του θέματος όσο και της σύνθεσης για ένα γραφιστικό έργο
- (ε) Ως επαγγελματίας γραφικών τεχνών, προσεγγίζω ένα γραφιστικό έργο με τεχνικό τρόπο και τόσο η επιλογή θέματος όσο και η επιλογή σύνθεσης βασίζονται σε συγκεκριμένα λειτουργικά, και όχι τόσο καλλιτεχνικά, κριτήρια, π.χ επίλυση πρακτικών προβλημάτων
- (στ) Ως επαγγελματίας γραφικών τεχνών, επιλέγω θέματα και συνθέσεις τα οποία να έχουν την δυνατότητα να προκαλέσουν άμεση κοινωνική αντίδραση
- (ζ) Ως επαγγελματίας γραφικών τεχνών, προσεγγίζω ένα γραφιστικό πρότζεκτ έχοντας υπόψη την δυνατότητα της καλλιτεχνικής του αξίας να αμφισβητεί κοινωνικές νόρμες και συμβάσεις και να γίνεται προπομπός κοινωνικής εξέλιξης

7. Η επιλογή συγκεκριμένων ανθρώπινων φιγούρων στην παιδική ζωγραφική και εικονογράφηση έχει συνδεθεί με την δημιουργικότητα. Παρακαλώ αξιολογήστε τις παρακάτω προτάσεις ανάλογα με τον βαθμό σημαντικότητας τους στην εξέλιξη της δημιουργικότητας σας απο την παιδική ηλικία μέχρι σήμερα.

(α) Η επιλογή συγκεκριμένων ανθρώπινων φιγούρων στις παιδικές μου ζωγραφιές μάλλον εξέφραζε συγκεκριμένες επιθυμίες και συναισθήματα

(β) Η επιλογή συγκεκριμένων ανθρώπινων φιγούρων στις παιδικές μου ζωγραφίες επηρεαζόταν απο το περιβάλλον μου

(γ) Ο συμβολισμός στην παιδική ζωγραφική που συνδέεται με τις ανθρώπινες φιγούρες είχε πάντοτε μια σημαντική αξία τόσο στην ψυχολογία μου όσο και στον τρόπο με τον οποίο η δημιουργικότητα μου εξελίχθηκε στην ενηλικίωση

(δ) Ως επαγγελματίας γραφικών τεχνών, δίνω ιδιαίτερη σημασία στην επιλογή και απεικόνιση ανθρώπινων φιγούρων γιατί θεωρώ ότι είναι ο πιο ισχυρός τρόπος επικοινωνίας μηνυμάτων

(ε) Ως επαγγελματίας γραφικών τεχνών, συμπεριλαμβάνω ανθρώπινες φιγούρες μόνο όταν είναι απαραίτητο και αυτό, συνήθως, αποφασίζεται με βάση τους στόχους του συγκεκριμένου γραφιστικού έργου

8. Ο κατάλληλος συνδυασμός εικόνας-κειμένου στην παιδική εικονογράφηση έχει συνδεθεί με την δυναμική εξέλιξη της παιδικής δημιουργικότητας. Παρακαλώ αξιολογήστε τις παρακάτω προτάσεις ανάλογα με τον βαθμό σημαντικότητας τους στην εξέλιξη της δημιουργικότητας σας απο την παιδική ηλικία μέχρι σήμερα.

(α) Απο την παιδική ηλικία μέχρι σήμερα, θεωρώ το κείμενο πολύ σημαντικό για την ανάδειξη μιας εικόνας

(β) Πιστεύω πως στην παιδική μου ηλικία με επηρέαζαν περισσότερο οι εικόνες σε ένα παραμύθι παρά οι λέξεις στο κείμενο που το συνόδευε

(γ) Όταν άρχισα να γράφω, στις παιδικές μου ζωγραφιές άρχισα να προσθέτω και λέξεις

(δ) Πιστεύω πως το κείμενο στα εικονογραφημένα παραμύθια επηρεάζει τον τρόπο που ένα παιδί αντιλαμβάνεται το παραμύθι

(ε) Πιστεύω πως οι εικόνες σε ένα παραμύθι δεν πρέπει να συνοδεύονται απο μεγάλο κείμενο γιατί έτσι δεν καλλιεργείται η φαντασία και η δημιουργικότητα του παιδιού

(στ) Αισθάνομαι ότι ένα γραφιστικό δημιούργημα πρέπει να συνδυάζει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο εικόνα και κείμενο για περισσότερη αποτελεσματικότητα στην μεταφορά μηνυμάτων

(ζ) Αισθάνομαι ότι σ' ένα γραφιστικό δημιούργημα, όπως για παράδειγμα μια διαφημιστική καμπάνια, δεν είναι πάντοτε απαραίτητη η χρήση λέξεων. Πολλές φορές η δύναμη της εικόνας είναι τόσο μεγάλη που η προσθήκη λέξεων μπορεί να μειώσει την αποτελεσματικότητα του έργου

(η) Ως επαγγελματίας γραφικών τεχνών, θεωρώ ότι μια ισορροπημένη επιλογή εικόνας-κειμένου είναι πιο αποτελεσματική απο την χρήση μόνο εικόνας ή μόνο κειμένου, όσο άρτια τεχνικά και αισθητικά κι αν είναι

9. Η αποτελεσματικότητα ενός γραφιστικού έργου που απευθύνεται σε παιδιά, όπως, για παράδειγμα, ένα εικονογραφημένο παραμύθι επηρεάζεται απο:

α) Την τεχνική κατάρτιση του επαγγελματία γραφικών τεχνών

β) Τον χαρακτήρα του επαγγελματία γραφικών τεχνών

γ) Τις ιδιαίτερες αισθητικές προτιμήσεις του επαγγελματία γραφικών τεχνών

δ) Τις ιδιαίτερες ευαισθησίες του επαγγελματία γραφίστα προς την παιδική ζωγραφική και εικονογράφηση

ε) Τα χρόνια εμπειρίας του επαγγελματία γραφικών τεχνών

(στ) Την δυνατότητα του επαγγελματία να χρησιμοποιεί τις γραφιστικές του ικανότητες για να επιλύει πρακτικά κοινωνικά προβλήματα

10. Ο πιο κάτω πίνακας παρουσιάζει παράγοντες που πιθανόν να επηρεάζουν την εξέλιξη της δημιουργικότητας ενός παιδιού-μελλοντικού γραφίστα. Οι παράγοντες αυτοί έχουν αναφερθεί σε μια σειρά επιστημονικών μελετών ότι σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με την παιδική ζωγραφική και την εικονογράφηση. Ωστόσο, όπως ήδη προαναφερθηκε, η δημιουργικότητα του καθενός από εμάς ακολουθεί μια μοναδική, υποκειμενική διαδρομή εξέλιξης. Σας ζητούνται τα εξής:

(α) Ιεραρχήστε τους παράγοντες αυτούς από το 1 μέχρι το 8 (1: ο μέγιστος σημαντικός παράγοντας, 8: ο ελάχιστος σημαντικός παράγοντας).

(β) Υπάρχουν άλλοι παράγοντες που σχετίζονται με την εμπειρία σας στην παιδική ζωγραφική και εικονογράφηση, οι οποίοι πιστεύετε ότι επηρέασαν άμεσα ή έμμεσα την δική σας δημιουργικότητα; Αν ναι, αναφερθείτε σ αυτούς και σύντομα περιγράψτε τους στον διαθέσιμο χώρο κάτω από τον πίνακα. Αν όχι, απλά αναφερθείτε σε πιθανούς επιπρόσθετους παράγοντες που, κατά την γνώμη σας, μπορεί να επηρεάζουν την δημιουργικότητα, σε γενικότερο επίπεδο.

Παράγοντες Επηρεασμού Δημιουργικότητας
<p>α. Χρήση συμβόλων στην παιδική ζωγραφική και εικονογράφηση</p> <p>β. Ζωγραφική σύνθεση και επιλογή θεμάτων</p> <p>γ. Δημιουργική σκέψη</p> <p>δ. Χρήση ιδιότυπων ανθρώπινων φιγούρων</p> <p>ε. Παιδική φαντασία</p> <p>στ. Δημιουργικό περιβάλλον</p> <p>ζ. Χρώματα, αποχρώσεις και χρωματικοί συνδυασμοί</p> <p>η. Περίτεχνος συνδυασμός εικόνας-κειμένου</p>

Τέλος Ερωτηματολογίου
Ευχαριστώ για τον χρόνο σας!

Παράρτημα 7.3

Εικονογραφημένο Παιδικό Παραμύθι

Η ΙΔΙΑΙΤΕΡΗ ΑΓΑΠΗ
ΤΗΣ ΚΙΥΟΚΟ

Τίτλος:	Ιδιαίτερη αγάπη της kiyoko
Συγγραφέας:	Νικόδημος Αχιλλέως
Σειρά:	παιδική λογοτεχνία
πρώτη εκδόση:	Κύπρος, Ιούνιο 2017
Εικονογραφηση:	Νικόδημος Αχιλλέως
Isbn:	978-3-16-1484 10-0

Η Kiyoko Yamatatsu ζει στην Kamakura της Ιαπωνίας μαζί με την μητέρα της. Έχει αδυναμία στην origami art (τέχνη με χαρτί). Κάθε μέρα στο εργαστήρι της φτιάχνει διαφορετικά ζώα και πουλιά από χαρτί και δίνει προσοχή στην κατασκευή τους ώστε να μην έχουν πολλές ατέλειες. Σήμερα είχε μια καταπληκτική ιδέα. Σκέφτηκε πως αυτό που έλειπε από την συλλογή της είναι ένα ψάρι KOI το οποίο έφτιαξε με περίσσια προσοχή γιατί πίστευε πως θα της φέρει τύχη και ευημερία. Το ονόμασε Kenzo.

Αφού τελείωσε την κατασκευή του Kenzo, σκέφτηκε να πάει στην λίμνη έξω από την πόλη της για να δει πως είναι τα πραγματικά ψάρια και έτσι να τελειώσει την κατασκευή του.

Έβαψε το σώμα του Kenzo με κίτρινο χρώμα και άρχισε να ζωγραφίζει με νερομπογιές μάτια, στόμα και λέπια στο σώμα του Kenzo με σκοπό να τον κάνει να μοιάζει με τα πραγματικά ψάρια.

2

Τον άφησε να στεγνώσει στον ήλιο για λίγη ώρα και αποφάσισε να ξαπλώσει για να ξεκουραστεί κάτω από ένα (bonsai) δέντρο δίπλα στην λίμνη. Λίγα λεπτά μετά την παίρνει ο ύπνος....

3

Ξαφνικά η Κιγoko ακούει μια φωνή να της λείει:

-“Μα γιατί δεν είμαι με τα άλλα τα ψάρια; Γιατί με άφησες έξω απο τη λίμνη; ”

Κοιτάζει και τι να δει. Ο Kenzo σαν πραγματικό ψάρι της μιλάει με ανθρώπινη φωνή.

Η Κιγoko έκπληκτη δεν πιστεύει στα μάτια της κι όμως ο Kenzo επιμένει: -“Γιατί δεν μου απαντάς; ”

-“Γιατί εγώ σε έφτιαξα με χαρτί και εσύ μιλάς με ανθρώπινη φωνή”, απαντάει απορημένη η Κιγoko.

-“Απο χαρτί είμαι ακόμη αλλιά η αγάπη σου για μένα μου έδωσε ζωή.

Όμως τώρα αισθάνομαι να είμαι ζωντανό ψάρι φυλακισμένο σε ένα χαρτί”,είπε ηυπνημένα ο Kenzo.

-“Πρέπει να με πάρεις στα ανοιχτά νερά για να γίνω πραγματικό ψάρι όπως τα άλλα”, συνέχισε ο Kenzo.

4

Η αγάπη της Κιγoko προς τον Kenzo ήταν τόσο μεγάλη που σκέφτηκε ότι ο Kenzo

άξιζε να ζήσει στο φυσικό του περιβάλλον.

Γι αυτό αποφασίζει να πάρει μια βάρκα

και να διασχίσει την λίμνη προς τα ανοιχτά νερά.

5

Ανοιξε το κουτί όπου είχε βάθει τον Kenzo
για να τον αποχαιρετήσει και ανήσυχη του είπε:

-“Και τι θα απογίνεις μέσα στο νερό αφού
είσαι απο χαρτί φτιαγμένος;”

-“Μην ανησυχείς για μένα.

Η αγάπη σου θα μου είναι αρκετή”.

Αποκρίθηκε με σιγουριά ο Kenzo.

Ξαφνικά η Κιγoko παρατήρησε ότι

ο Kenzo είχε αρχίσει να βγάξει λέπια

και τα μάτια του έσφυζαν απο ζωή σαν ένα πραγματικό ΚΟΙ ψάρι.

Η Κιγoko νόμιζε οτι την προδίδουν τα μάτια της.

-“Μα πως έγινε αυτό; Δεν καταλαβαίνω.

Μήπως ονειρεύομαι;” Αναρωτήθηκε.

6

-“Έχω μπερδευτεί για το αν είσαι αληθινός ή χάρτινος
όμως σ αγαπάω και θέλω να είσαι ευτυχισμένος”,
είπε η Κιγoko και ελευθέρωσε βιαστικά τον Kenzo
μέσα στο νερό.

Μόλις ο Kenzo έπεσε στο νερό

άρχισε να μεταμορφώνεται γρήγορα.

Σε λίγα δευτερόλεπτα το χάρτινο σώμα του άρχισε να αλλιάζει.

Ο Kenzo εβγαλε λέπια σ όλο του το σώμα

και το μουντό κίτρινο του χρώμα άρχισε να χρυσίζει,

να λάμπει και να αντανakλάει περήφανα τις ακτίνες του ήλιου.

7

Ο Kenzo πέρασε δύο μέρες στο νερό.
Του άρεσε να κοιμυπάει στα βαθιά και ένιωθε όμορφα
που ήταν πια ένα ζωντανό ψάρι.
Όμως πολύ γρήγορα άρχισε να αισθάνεται μόνος.
Δεν ένιωθε ότι μπορούσε να κάνει παρέα με τα άλλα ψάρια.

8

-“Μα τι γίνεται; Κανονικά θα έπρεπε να νιώθω πιο
ζωντανός απο ποτέ.
Όμως εγώ νιώθω μεγάλη λύπη γιατί μου λείπει η Kiyoko
και δεν νιώθω ότι ανήκω σ’ αυτή την λιμνη”,
ομολόγησε στον εαυτό του ο Kenzo.
Ο Kenzo απο εκείνη τη μέρα έπεσε σε βαθιά μελαγχολία.
Δεν μπορούσε να καταλάβει γιατί ήθελε να επιστρέψει
πίσω ενώ είχε αποκτήσει πια οτι επιθυμούσε.

9

Μια εβδομάδα μετά η Κιγoko αισθάνθηκε ότι της έλειπε πολύ ο Kenzo και αποφάσισε να πάει στην λιμνη για να τον επισκεφτεί. Μόλις έφθασε, ο Kenzo ανέβηκε με ορμή στην επιφάνεια του νερού και της φώναξε με τρομαγμένη φωνή:
-“Κιγoko, Κιγoko, Θέλω να γυρίσω σπίτι μαζί σου. Δεν ανήκω εδώ. Έκανα λάθος. Δεν είναι εδώ το σπίτι μου”.
Η Κιγoko έβλεπε τον kenzo με μεγάλη απορία. Δεν μπορούσε να καταλάβει τι ήταν καλό για την ευτυχία του Kenzo και τι ο ίδιος επιθυμούσε.

10

Η Κιγoko γύρισε στο σπίτι και αφού διηγήθηκε με κάθε λεπτομέρεια την περιπέτεια του Kenzo στην μητέρα της, ζήτησε την γνώμη της για το τι θα κάνει.
Η μητέρα της αφού σκέφτηκε για λίγο της είπε:
-“Νομίζω κόρη μου ότι γνωρίζεις την απάντηση. Στην ζωή αυτό που πάντα υπερέχει είναι η αγάπη. Άσε την αγάπη σου για τον Kenzo να αποφασίσει για σένα”.

11

Η Κιγoko μαζί με την μητέρα της επιστρέφουν στη λίμνη για να πάρουν μαζί τους τον Kenzo και να γυρίσουν στο σπίτι όπου ένα μικρό ενυδρείο τον περίμενε. Η Κιγoko πίστεψε πως έπρεπε να ικανοποιήσει την επιθυμία του Kenzo γιατί δεν ήταν ευτυχισμένος στην λίμνη όπως αρχικά νόμιζε και το ενυδρείο ήταν η μόνη λύση που μπορούσε να σκεφτεί.

-“Σας ευχαριστώ που ήρθατε. Θέλω να γυρίσω πίσω μαζί σας. Η ζωή μου δεν έχει νόημα χωρίς εσάς”.

Με αυτά τα λόγια ο Kenzo ανέβηκε μέσα στην βάρκα με μεγάλη βιασύνη και γύρισαν στο σπίτι όλοι μαζί.

12

Η Κιγoko ξαφνικά ξυπνάει από τον ύπνο της και μπερδεμένη προσπαθεί να καταλάβει που βρίσκεται.

-“Μα πως, με πήρε ο ύπνος; Που είναι ο Kenzo και η μητέρα μου και τι κάνω στην λίμνη τέτοια ώρα;”

Φώναξε με ανήσυχη φωνή η Κιγoko.

-“Τώρα κατάλαβα. Με είχε πάρει ο ύπνος και ονειρευόμουν”.

Η Κιγoko έτρεξε προς την λίμνη όπου βρήκε το κουτί άδειο και λίγο πιο πέρα ο Kenzo να έχει στεγνώσει από την νερομπογιά. Ο Kenzo ήταν και πάλι χάρτινος!

13

ΤΕΛΟΣ

Η Κιγoko, ελαφρώς μπερδεμένη, παίρνει τον Kenzo στα χέρια της, τον αγκαλιάζει και του λέει με μεγάλη αφοσίωση:

-“Μπορεί να μην είσαι πραγματικό ΚΟΙ ψάρι.

Μπορεί να μην έχεις ανθρώπινη φωνή.

Μπορεί το κίτρινο σου χρώμα να είναι μουντό και ψεύτικο.

Μπορεί το σώμα σου να είναι απο χαρτί φτιαγμένο, όμως για μένα είσαι πιο ζωντανό απο ποτέ.

Μια φωνή, μια ανάσα και μια κίνηση δεν δίνουν απο μόνα τους ζωή. Ζούμε γιατί αισθανόμαστε και αν η καρδιά μου σου έδωσε αγάπη, η ψυχή μου σου έδωσε ζωή”.

Την επόμενη μέρα η Κιγoko ευτυχισμένη τοποθέτησε τον Kenzo στο πιο ψηλό ράφι του εργαστηρίου της.

Πάντοτε τον κοιτάγε για να παίρνει έμπνευση τέτοια ώστε να δίνει ζωή στα χάρτινα δημιουργήματα της.

Παράρτημα 7.4

Έγγραφο πρόσκλησης για συμμετοχή στην έρευνα

A. Ηλεκτρονική πρόσκληση (email) για συμμετοχή στην έρευνα

Αγαπητέ κύριε/κυρία

Ονομάζομαι Νικόδημος Αχιλλέως και είμαι στο τελευταίο έτος σπουδών στο ΤΕΠΑΚ-Τμήμα Πολυμέσων και Γραφικών Τεχνών. Επικοινωνώ μαζί σας για μια συνέντευξη που θα ήθελα να μου παραχωρήσετε και αφορά στην έρευνα περι δημιουργικότητας για την πτυχιακή μου εργασία.

Ως επαγγελματίας γραφικών τεχνών με αρκετή πείρα στον τομέα σας, πιστεύω οι απόψεις σας είναι σημαντικές στην έρευνα αυτή. Συγκεκριμένα, η έρευνα μου αφορά στην αναγνώριση των σημαντικότερων παραγόντων με τους οποίους η έντυπη παιδική εικονογράφηση και παιδική ζωγραφική επηρεάζει την εξέλιξη της δημιουργικότητας σε επαγγελματίες γραφιστικής τέχνης στην Κύπρο.

Θα ήθελα 40 λεπτά έως 1 ώρα από τον χρόνο σας για να σας επισκεφτώ στον χώρο σας ώστε να πραγματοποιήσουμε την συνέντευξη. Η συνέντευξη θα περιλαμβάνει μικρές ερωτήσεις σχετικές με το θέμα που προανέφερα στις οποίες θα έχετε την ευκαιρία να απαντήσετε με τον δικό σας τρόπο. Η συνέντευξη θα ηχογραφηθεί ψηφιακά για να διευκολυνθεί η ανάλυση δεδομένων. Η ανάλυση θα πραγματοποιηθεί ανώνυμα και εμπιστευτικά χρησιμοποιώντας αριθμούς και όχι ονόματα. Στο τέλος της ανάλυσης δεδομένων, οι απομαγνητοφωνήσεις θα καταστραφούν μέσα σε χρονικό διάστημα 6 μηνών μετά την περάτωση της εργασίας. Στο τέλος της έρευνας θα σας κοινοποιηθούν τα αποτελέσματα και τα συμπεράσματα αυτής και, αν επιθυμείτε, θα μπορείτε να επικοινωνήσετε μαζί μου για περισσότερες πληροφορίες.

Αναμένεται οι ερωτήσεις να αναλώσουν μισή ώρα ή 40 λεπτά. Ορισμένες από τις ερωτήσεις θα συνδέονται με ένα παιδικό παραμύθι σχετικό με την δημιουργικότητα. Στο τέλος των ερωτήσεων θα σας δοθεί ένα μικρό ερωτηματολόγιο για συμπλήρωση το οποίο δεν αναμένεται να χρειαστεί πάνω από 10-15 λεπτά.

Αν επιθυμείτε να συμμετέχετε στην έρευνα αυτή παρακαλώ απαντήστε σ' αυτό το μήνυμα για να διευθετήσουμε την ημερομηνία και ώρα της συνέντευξης. Επίσης, θα ήθελα να συμπληρώσετε και υπογράψετε την φόρμα συγκατάθεσης που εσωκλείω για ηθικούς λόγους. Την συμπληρωμένη φόρμα μπορείτε να την παραδώσετε την μέρα της συνέντευξης.

Ελπίζω να ανταποκριθήτε θετικά στην πρόσκληση αυτή. Η επιστημονική έρευνα που αφορά στην γραφιστική τέχνη στην Κύπρο είναι ακόμη σε πολύ νηπιακή μορφή. Ο τομέας των γραφικών τεχνών παίζει ένα σημαντικό ρόλο στην Κυπριακή πραγματικότητα και κοινωνία αλλά δεν γνωρίζουμε αρκετές πληροφορίες για σημαντικά ζητήματα που αφορούν στην εξέλιξη του. Ως εκ τούτου, η συνεισφορά σας και οι απόψεις σας είναι πολύ σημαντικές.

Σας ευχαριστώ πολύ για τον χρόνο σας.

Νικόδημος Αχιλλέως

Σχολή Καλών και Εφαρμοσμένων Τεχνών

Τμήμα Πολυμέσων και Γραφικών Τεχνών

B. Φόρμα συγκατάθεσης για συμμετοχή στην έρευνα

Φόρμα Συγκατάθεσης για συμμετοχή σε ερευνητική εργασία

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΥΠΡΟΥ

Τμήμα Πολυμέσων και Γραφικών Τεχνών

Δηλώνω υπεύθυνα ότι έχω διαβάσει την πρόσκληση, πληροφορίες και σύνοψη της επιστημονικής έρευνας του φοιτητή, Νικόδημου Αχιλλέως, και θέλω να συμμετέχω σε αυτήν.

Γνωρίζω ότι η συμμετοχή μου θα περιλαμβάνει συνέντευξη και συμπλήρωση ερωτηματολογίου για τα οποία θα χρειαστούν 40 λεπτά περίπου. Γνωρίζω ότι η ανάλυση δεδομένων θα πραγματοποιηθεί με ανώνυμο και εμπιστευτικό τρόπο.

Υπογραφή .....

Όνομα (ολογράφως) .....

Παράρτημα 7.5

Πίνακας 7.5 Αντιπροσωπευτικά σχόλια συνεντευξιαζομένων

Θέμα συζήτησης	Σχόλια
<p>- Ορισμός δημιουργικότητας</p>	<p><i>“Η δημιουργικότητα στον τομέα μας είναι σίγουρα καινοτομία και συνδέεται με την φαντασία απο την παιδική ηλικία μέχρι σήμερα.”</i></p> <p><i>“Τρόπος σκέψης, τρόπος ζωής, τρόπος συμπεριφοράς, τρόπος αντίληψης ενός θέματος και απόδοση με καινοτόμο τρόπο.”</i></p> <p><i>“Η δημιουργικότητα στην γραφιστική τέχνη έχει να κάνει με τον πρωτότυπο σχεδιασμό ιδεών που ήδη υπάρχουν και όχι τόσο με την γένεση μιας εντελώς καινούργιας ιδέας.”</i></p>

<p>- Παράγοντες επηρεασμού: Φαντασία</p>	<p><i>“Η παιδική μου φαντασία, ίσως ασυνείδητα, με έσπρωχνε προς την καλλιτεχνική δημιουργία.”</i></p> <p><i>“Ναι! Είναι ο πρώτος και πιο σημαντικός, καθοριστικός παράγοντας που μπορεί να επηρεάσει την δημιουργικότητα. Βέβαια, πιστεύω πως η δημιουργικότητα ενός παιδιού που έχει καλλιτεχνικές ανησυχίες περιορίζεται όσο μεγαλώνει γιατί τόσο το σχολείο όσο και το οικογενειακό περιβάλλον το σπρώχνει προς πιο ορθολογιστικούς τρόπου σκέψης.”</i></p>
<p>- Παράγοντες επηρεασμού: Χρώμα</p>	<p><i>“Η επιλογή συγκεκριμένων χρωμάτων στην ζωγραφική δείχνει τα συναισθήματα του παιδιού και την ψυχοσύνθεση του. Όμως, ως επαγγελματίας μπορώ να πω πως τώρα πια χρησιμοποιώ το χρώμα και τις αποχρώσεις με πιο τεχνικό τρόπο.”</i></p> <p><i>“Τα έντονα ή υποτονικά χρώματα συνδέονται με τον τρόπο που η δημιουργικότητα εξελίσσεται γιατί έχουν να κάνουν με την ψυχολογική κατάσταση ενός παιδιού και με τον τρόπο που εκφράζεται συναισθηματικά.”</i></p>

<p>- Παράγοντες επηρεασμού: Χρήση συμβόλων</p>	<p><i>“Σύμβολα όπως ζώα και πουλιά ήταν πάντα σημαντικά στα παιδικά παραμύθια και άρα τα παιδιά είναι εξοικειωμένα με τέτοιους συμβολισμούς. Ο συμβολισμός καλλιεργεί μια πιο προχωρημένη οπτική αντίληψη που έχει ουσιαστική αξία.”</i></p> <p><i>“Ο συμβολισμός μέσα απο ζώα και πουλιά, ακόμη και φυτά, είναι πολύ σημαντικός γιατί τα παιδιά νιώθουν πιο άνετα να τα χρησιμοποιούν για να εκφράσουν μηνύματα με ένα αυθόρμητο τρόπο.”</i></p>
<p>- Παράγοντες επηρεασμού: Δημιουργική σκέψη</p>	<p><i>“Και οι δύο μορφές σκέψης (συγκίνουσα, αποκλίνουσα) είναι απαραίτητες στην γραφιστική τέχνη αλλά σίγουρα η δημιουργικότητα εξαρτάται απο την αποκλίνουσα σκέψη δηλ. να μπορεί κανείς να ξεφύγει απο την πεπατημένη.”</i></p> <p><i>“Όσο μεγαλώνει ένα παιδί περιορίζει τον αυθορμητισμό του και μέσα απο την σχολική εκπαίδευση αρχίζει να σκέφτεται χρησιμοποιώντας την συγκλίνουσα σκέψη εις βάρος της αποκλίνουσας σκέψης, δηλ. με ένα πρακτικό τρόπο επίλυσης προβλημάτων. Γι’ αυτό περιορίζεται και η φαντασία και η δημιουργικότητα.</i></p>

<p>- Παράγοντες επηρεασμού: Συνδυασμός εικόνας-κειμένου</p>	<p><i>“Ο κατάλληλος συνδυασμός εικόνας-κειμένου μπορεί να ανοίξει νέους διαδρόμους φαντασίας και να εντείνει την δημιουργικότητα.”</i></p> <p><i>“Αν το κείμενο μπορεί να αναδείξει την εικόνα τότε μπορεί να ενισχύσει την συναισθηματική έκφραση. Όμως αν το κείμενο υπερτονίσει την εικόνα τότε υπάρχει κίνδυνος να περιορίσει και την φαντασία και την δημιουργικότητα.”</i></p>
<p>- Παράγοντες επηρεασμού: Ιδιότυπες ανθρώπινες φιγούρες</p>	<p><i>“Στην παιδική ηλικία η χρήση ανθρώπινων φιγούρων είναι δύσκολη. Θυμάμαι έφτιαχνα πάντα πολύ ψηλόλιγνα σώματα και εξαφάνιζα το κεφάλι και τα πόδια όσο μπορούσα. Πιστεύω οι ανθρώπινες φιγούρες λειτουργούν διαφορετικά απ’ ότι τα ζώα ή τα πουλιά γιατί συνδέονται με ψυχολογικές καταστάσεις.”</i></p> <p><i>“Σίγουρα εξελίσσεται ο τρόπος κατασκευής ανθρώπινων φιγούρων καθώς μεγαλώνει ένα παιδί. Η εξέλιξη αυτή μπορεί να επηρεάσει την δημιουργικότητα αλλά όχι να την προκαλέσει. Επίσης μπορεί να του εμπλουτίσει τα οπτικά ερεθίσματα του ως επαγγελματία, αργότερα.”</i></p>

<p>- Παράγοντες επηρεασμού: Σύνθεση-Θεματολογία</p>	<p><i>“Συγκεκριμένες συνθέσεις και θεματολογία μπορεί να περιορίσει την φαντασία ενός παιδιού και επίσης να του περιορίσει τον αυθορμητισμό του. Είναι καλύτερο για την δημιουργικότητα να μην υπάρχουν προκαθορισμένες προσδοκίες ώστε να μπορείς να υπερβείς τα καθιερωμένα.”</i></p> <p><i>“Αν μια συγκεκριμένη σύνθεση και θεματολογία αποσκοπεί στο να δώσει κάποια δομή και πειθαρχία στον τρόπο που δουλεύει ένα παιδί αλλά αφήνει την επιλογή του τρόπου με τον οποίο θα τα επιτύχει αυτά στο ίδιο το παιδί, τότε μπορεί να βοηθήσει την εξέλιξη της δημιουργικότητας.”</i></p>
<p>- Παράγοντες επηρεασμού: Δημιουργικό περιβάλλον</p>	<p><i>“Παλιότερα με εκπαίδευσαν να πιστεύω πως το οικογενειακό και κοινωνικό περιβάλλον μπορεί να επηρεάσει την δημιουργικότητα μου τόσο ως παιδί αλλά και αργότερα όταν ήμουν ήδη επιτυχημένος γραφίστας. Δεν πιστεύω ότι αυτό είναι αλήθεια. Πιστεύω ότι μπορεί αν οι γονείς είναι δημιουργικοί μπορεί να ενεργοποιηθεί η δημιουργικότητα του παιδιού νωρίτερα αλλά μέχρι εκεί.”</i></p> <p><i>“Πιστεύω ότι το σχολείο λειτουργεί εναντίον της δημιουργικότητας ενός παιδιού. Η βαρύτητα δίνεται σε μαθήματα θετικών επιστημών και έτσι το παιδί μαθαίνει να προσπαθεί να σκεφτεί με πρακτικό τρόπο και όχι με δημιουργικό τρόπο.”</i></p>

- **Μηχανισμοί εξέλιξης της δημιουργικότητας**

“Θα έπρεπε να υπήρχαν στην εποχή μας περισσότερα μαθήματα στο σχολείο που να καλλιεργούσαν την φαντασία. Πιστεύω πως σήμερα θα είχα αναπτύξει πολύ διαφορετικό τρόπο δημιουργίας.”

“Είναι δύσκολο στην εποχή μας με τέτοιο κικεώνα πληροφοριών να μπορείς να σκέφτεσαι πρωτότυπα. Συνήθως πέφτουμε όλοι στην παγίδα του συνηθισμένου και του δεδομένου, όπως για παράδειγμα αντί να αφιερώσεις χρόνο να σκεφτείς μια πρωτότυπη σύνθεση μπαίνεις στο google και ψάχνεις ιδέες.”

Παράρτημα 7.6

Πίνακας 7.6 Αρχικοί κωδικοί: Ορισμός δημιουργικότητας στην γραφιστική τέχνη

- Φαντασία
- Καινοτομία
- Οργανωμένη μετατροπή ιδεών και στόχων σε κατευθύνσεις
- Τρόπος σκέψης
- Τρόπος ζωής
- Τρόπος συμπεριφοράς
- Τρόπος αντίληψης
- Απόδοση συνηθισμένων πραγμάτων με ασυνήθιστο τρόπο
- Ελευθερία
- Τρόπος να περνάς μηνύματα
- Τρόπος να επηρεάζεις συνειδήσεις
- Εναλλακτικός τρόπος έκφρασης συναισθήματος
- Καινοτομία στην προσφορά λύσεων σε προβλήματα
- Πρωτότυπη οπτική στα πράγματα
- Οπτική καλλιέργεια (visual literacy)
- Εξέλιξη οπτικών ερεθισμάτων μέσα απο συμβολισμούς και ασυνήθιστους συνδυασμούς
- Εναλλακτική γλώσσα απόδοσης εννοιών

- Εναλλακτικός τρόπος προσέγγισης θεμάτων
- Παραγωγή κάτι που είναι καινούργιο, ωραίο, όμορφο και καλαίσθητο
- Κατάθεση του καλύτερου κομματιού του εαυτού μας
- Μετατροπή μονοδιάστατου υλικού σε τρισδιάστατο δημιούργημα
- Να προσδίδεις ζωή σε καλλιτεχνικά υλικά
- Δημιουργία συναισθημάτων απο κάτι πρωτότυπα καλαίσθητο
- Αυθεντικότητα
- Αποτελεσματικότητα
- Κάτι που προκαλεί έκπληξη και περνάει αποτελεσματικά ένα μήνυμα
- Αφορά στο επιτηδευμένα καινότυπο
- Χρήσιμότητα και αξία που επιτυγχάνει με απρόβλεπτο και ανεπιτήδευτο τρόπο στόχους
- Μη προφανής επίδραση
- Συναισθηματική έκφραση
- Συμπεριφοριακή επικοινωνία
- Σύνθετος πειραματισμός του μυαλού
- Ορθολογιστική καταπίεση προς όφελος της συναισθηματικής νοημοσύνης
- Εφευρετικότητα
- Πνευματική διαδικασία παραγωγής του νέου και του αυθεντικού
- Πνευματικότητα

- Αυθεντικός και μοναδικός τρόπος μεταφοράς θεωρίας σε πράξη
- Αποτελεσματική σύνθεση και αναπαράσταση
- Ευφάνταστη και καινοτόμα μετατροπή του παλιού σε νέο (ίδια υλικά, νέο αποτέλεσμα)

Παράρτημα 7.7

Πίνακας 7.7 Αρχικοί κωδικοί: Παράγοντες επηρεασμού της δημιουργικότητας στην γραφιστική τέχνη

1. Χρήση συμβόλων:

- Ζωντανά εκφραστικά μέσα
- Εντείνουν φαντασία
- Αποφυγή στερεοτύπων και κοινότυπων προσεγγίσεων
- Προσδίδουν ουσία και αξία στην γραφιστική απεικόνιση
- Ασυναίσθητοι αλλά αποτελεσματικοί τρόποι επικοινωνίας με τον θεατή
- Αφηρημένη αντίληψη
- Εμπειρίες και οπτικές προσλαμβάνουσες
- Διαμόρφωση αντίληψης περι δημιουργικότητας (φυτα (patterns, μοτιβα), ζωα/πουλιά (προσωποποίηση, αντίληψη για δισδυάστατες και τρισδυάστατες απεικονίσεις)
- Ερεθίσματα για δημιουργία
- Καλλιέργεια οπτικής αντίληψης
- Έναυσμα για πειραματισμό με σημαντικές έννοιες όπως σύνθεση, βάθος, κτλ.

- Μικρόκοσμος συνθετικής αντίληψης
- Αυθόρμητη έκφραση
- Τα σύμβολα βοηθούν στο να περάσουν μηνύματα ενώ καλλιεργείται η φαντασία
- Υποκριτική δυνατότητα δηλ. ενσάρκωση ρόλων για διέγερση πνευματικού ορίζοντα και σφαιρική αντίληψη της πραγματικότητας
- Συμβολική αναπαράσταση ως εκφραστικό εργαλείο
- Σύμβολισμός στην παιδική ζωγραφική με σκοπό την καλύτερη μεταφορά μηνυμάτων
- Σύμβολισμός με σκοπό την καλλιέργεια φαντασίας
- Σύμβολισμός για να αποδοθεί το σύνθημα σε καινούργιο
- Σύμβολισμός για να υποστηριχτεί η αυθεντικότητα και η σημαντικότητα των μηνυμάτων
- Σύμβολισμός για να αποδοθούν μηνύματα από την πραγματικότητα με αφηρημένο και εκλυστικό στα παιδιά τρόπο
- Σύμβολισμός για μια καινοτόμα γραφιστική απεικόνιση και σύνθεση

2. Σύνθεση και θεματολογία:

- Προσδοκίες για συγκεκριμένη σύνθεση ή θέμα λειτουργεί εναντίον της δημιουργικότητας
- Προσδοκίες για σύνθεση και θεματολογία δεν αφήνουν την δημιουργικότητα να εκφράζει παιδικά συναισθήματα
- Υπονομεύει την φαντασία
- Βοήθησε στην εξέλιξη της δημιουργικότητας μόνο αν αυτή έχει ήδη δρομολογηθεί

- Αν ο δρόμος που θα ακολουθηθεί για να επιτευχθεί η ίδια σύνθεση ή να αποδοθεί το ίδιο θέμα διαφέρει τότε η δημιουργικότητα εξελίσσεται
- Εξαρτάται από τις προτιμήσεις κάθε παιδιού στην σύνθεση και θεματολογία
- Μπορεί να βοηθήσει στην συναισθηματική έκφραση αλλά όχι τόσο στην δημιουργικότητα
- Συγκεκριμένα στοιχεία για μια σύνθεση (σχήμα, χρώμα, μέγεθος φιγούρων κτλ.) παραμένουν επιλογές του παιδιού και άρα αναμένεται να εντείνουν την φαντασία και την δημιουργικότητα
- Μέσα από την διαδικασία επίτευξης μιας σύνθεσης ή απόδοσης ενός θέματος εκφράζεται η συναισθηματική νοημοσύνη και η ικανότητα επικοινωνίας

3. Δημιουργική σκέψη: συγκλίνουσα και αποκλίνουσα σκέψη

- Αποκλίνουσα γιατί είναι δύσκολο να ελέγξει ένα παιδί την φαντασία του
- Πρωτότυπη οπτική στα πράγματα συνδυάζεται μόνο με αποκλίνουσα σκέψη
- Οι δύο μορφές σκέψης συνυπάρχουν όμως η διαφορετικότητα ταυτίζεται με αποκλίνουσα σκέψη
- Μεγαλώνοντας η φαντασία ελέγχεται από την λογική και άρα η αποκλίνουσα σκέψη μειώνεται και αυξάνεται η συγκλίνουσα
- Ελεύθερη σκέψη
- Ελεύθερη φαντασία

- Η συγκλίνουσα απαιτείται όταν εργάζεσαι σε ένα συγκεκριμένο ρεαλιστικό concept. Η αποκλίνουσα όταν προσπαθείς να αποτυπώσεις κάτι με αφηρημένο, σουρεαλιστικό τρόπο
- Η συγκλίνουσα σκέψη έχει να κάνει με την λογική και όχι την φαντασία άρα όχι τόσο σημαντική στην δημιουργικότητα
- Το περιβάλλον αποφασίζει (εσωστρέφεια ταυτίζεται με αποκλίνουσα σκέψη και η εξωστρέφεια με την συγκλίνουσα)
- Η ψυχοσύνθεση του παιδιού καθορίζει ποια θα είναι η προεξέχουσα μορφή σκέψης
- Η δημιουργικότητα αναζητεί μια ξεχωριστή υποκειμενική αυθεντικότητα και άρα μόνο με την αποκλίνουσα σκέψη ταυτίζεται
- Παιδιά με ρεαλιστική προσέγγιση ενεργοποιούν την συγκλίνουσα σκέψη ενώ παιδιά με έντονη φαντασία την αποκλίνουσα
- Το σχολείο κατευθύνει ουσιαστικά το ποια θα είναι η προεξέχουσα μορφή σκέψης
- Οι ευρέως αποδεκτές κοινωνικές και πολιτιστικές νόρμες περιορίζουν την χρήση αποκλίνουσας σκέψης
- Η κοινωνική και συναισθηματική αξία της αποκλίνουσας σκέψης οφείλεται ακριβώς στην ταύτιση της με την δημιουργική σκέψη

4. Ιδιότυπες ανθρώπινες φιγούρες και γραφιστική απεικόνιση

- Η επιλογή ιδιότυπων φιγούρων δεν επηρεάζει την δημιουργικότητα γιατί είναι μάλλον συνδεδεμένες με την ψυχοσύνθεση του παιδιού
- Στερεότυπη η όποια σύνδεση με δημιουργικότητα
- Εξαρτάται από το πως ένα παιδί εκφράζεται
- Εξαρτάται από την ψυχοσύνθεση κάθε παιδιού
- Η εξέλιξη και όχι η ύπαρξη της δημιουργικότητας επηρεάζεται από τέτοιες επιλογές
- Στην παιδική ηλικία δεν επηρεάζουν την δημιουργικότητα αλλά στην ενηλικίωση ναι

- Το βάθος και η διάσταση είναι σημαντικά για την δημιουργικότητα όμως η επιλογή ανθρώπινων φιγούρων σχετίζεται με την συναισθηματική έκφραση και όχι την δημιουργικότητα
- Υπάρχει συνέχεια και συνοχή στον τρόπο με τον οποίο ένα παιδί-μελλοντικός γραφίστας χρησιμοποιεί ανθρώπινες φιγούρες
- Τα καλλιτεχνικά έργα χαρακτηρίζονται απο συνέχεια και αυτή η συνέχεια επηρεάζει την δημιουργικότητα
- Εμβάθυνση και συνέχεια
- Οι ιδιότυπες ανθρώπινες φιγούρες συνδέονται με την εξέλιξη της συναισθηματικής νοημοσύνης και άρα με την δημιουργικότητα
- Ο τροπος απεικόνισης μιας ανθρώπινης φιγούρας εξελίσσεται μαζί με την δημιουργικότητα
- Μεγαλώνοντας τα οπτικά ερεθίσματα εμπλουτίζονται επίσης
- Οι ιδιάζουσες ανθρώπινες φιγούρες παίρνουν σάρκα και οστά απο την παιδική ηλικία και εξελίσσονται κάπως αλλά δύσκολα αλλάζουν (π.χ. πολυ ψηλά σώματα και μικρό κεφάλι και πόδια).
- Ικανότητα να ξεφεύγει ένα παιδί απο τα στερεότυπα
- Η κουλτούρα και οι κοινωνικές νόρμες αποφασίζουν τα πρότυπα στην ενηλικίωση αλλά ένα παιδί δεν τα γνωρίζει αυτά

5. Φαντασία

- Καινοτομία άρα δημιουργικότητα
- Μη τετριμμένα έργα
- Εργαλείο έκφρασης

- Η φαντασία καθοδηγεί την αυθόρμητη έκφραση
- Απαραίτητη συνθήκη για δημιουργικότητα αλλά όχι και για δημιουργία
- Πρωτοτυπία
- Η εκπαίδευση και η εξειδίκευση μπορεί να περιορίσει την φαντασία (κεν ροβινσον)
- Η εξέλιξη της φαντασίας εξαρτάται απο το περιβάλλον
- Ελευθερία σκέψης
- Υπέρβαση των καθιερωμένων
- Η φαντασία καθορίζει την εξέλιξη της δημιουργικότητας
- Πρωταρχικός παράγοντας της δημιουργικότητας
- Υπάρχει ένας συνεχής κύκλος αλυσιδωτών επιδράσεων δηλ. η φαντασία εντείνει την δημιουργικότητα και η εξέλιξη της δημιουργικότητας επηρεάζει εκ νέου την καλλιέργεια της φαντασίας κ.ο.κ
- Πρωτότυπες ιδέες, φαντασία, δημιουργικότητα
- Η φαντασία εξελίσσεται με την ενηλικίωση αλλά συνήθως επηρεάζεται αρνητικά απο κοινωνικές νόρμες
- Ακόμη και η ορθολογιστική σκέψη είναι κατανοητή μόνο όταν υπάρχει φαντασία
- Η φαντασία είναι απαραίτητη για το επικοινωνιακό κομμάτι της γραφιστικής τέχνης
- Η φαντασία είναι απαραίτητη για δημιουργικότητα αλλά δεν σημαίνει ότι κάθε παιδί που έχει φαντασία θα είναι δημιουργικό (απαραίτητη αλλά όχι ικανή συνθήκη)
- Η πηγή της δημιουργικότητας δεν μπορεί να είναι η φαντασία αλλά η υποκειμενική αντίληψη

- Ένα εργαλείο/μέσο επίτευξης της δημιουργικότητας είναι σίγουρα η φαντασία

6. Δημιουργικό περιβάλλον

- Εμπειρική αντίληψη
- Άμεση επίδραση απο οικογένεια αλλά όχι καθοριστικής σημασίας
- Προσλαμβάνουσες απο κοινωνικό περιβάλλον
- Η δομή του σχολείου επηρεάζει μάλλον αρνητικά την δημιουργικότητα
- Το κοινωνικό status οικογένειας επηρεάζει θετικά μόνο τον τρόπο που εκφράζεται η δημιουργικότητα αλλά όχι αυτή καθ'αυτήν
- Μικρά παιδιά που δεν έχουν ζήσει την οικογενειακή θालπωρή μπορεί να καθυστερήσουν στην έκφραση δημιουργικότητας αλλά δεν επηρεάζεται η δημιουργικότητάς τους και η μετέπειτα εξέλιξη της
- Γονείς με αυτοπεποίθηση για τις ικανότητες τους μπορεί να επηρεάσουν την γρήγορη έκφραση δημιουργικότητας στα παιδιά
- Δεν υπάρχει πολύ στενό συναισθηματικό δέσιμο μεταξύ παιδιών με δημιουργικότητα και των γονέων τους
- Η δημιουργικότητα ενισχύει την αυτοπεποίθηση, εμπνέει σεβασμό, ενισχύει ανεξαρτησία και ελευθερία στην καλλιτεχνική έκφραση απο την παιδική ηλικία μεχρι ενηλικίωση

7. Ο ρόλος του χρώματος

- Επικοινωνία συναισθημάτων
- Ψυχοσύνθεση
- Το χρώμα χρησιμοποιείται σαν μέσο για έκφραση συναισθημάτων σε γραφιστική απεικόνιση (απαλές ή έντονες αποχρώσεις, συμολισμός συναισθημάτων)
- Μέσα απο τις αποχρώσεις η δημιουργικότητα εξελίσσεται
- Αρμονία στον τρόπο με τον οποίο η φαντασία καλλιεργείται
- Όταν είσαι παιδί χρησιμοποιείς χρώματα που εκφράζουν έσένα. Ως επαγγελματίας χρησιμοποιείς χρώματα που θα αρέσουν στο κοινό
- Η επιλογή χρωμάτων στη παιδική ηλικία είναι αυθόρμητη
- Κοινωνικές αντιλήψεις αποτυπώνονται μέσα απο τα χρώματα στην γραφιστική τέχνη
- Απρόβλεπτους συνδυασμούς χρωμάτων προσδιορίζουν δημιουργικότητα
- Στα παιδιά αρέσουν χρώματα περιβάλλοντος, πιο φυσικά, γήινες αποχρώσεις
- Στους επαγγελματίες γραφίστες η επιλογή χρωμάτων γίνεται πιο μελετημένα και τεχνικά. Οι αποχρώσεις είναι τεχνητές δηλ. κυρίως απαλές και αποτελεσμα συνδυασμών
- Συμπληρωματικά χρώματα στην παιδική ζωγραφική
- Η δημιουργικότητα επηρεάζεται άμεσα απο τα χρώματα
- Το χρώμα επηρεάζει την διάθεση γιατί είναι συνδεδεμένο με συναισθήματα (ευαισθησία, φόβο, αυτοπεποίθηση, αισιοδοξία, κτλ.)
- Το χρώμα είναι εργαλείο έκφρασης φαντασίας και άρα και της δημιουργικότητας

- Μέσα απο το χρώμα η δημιουργικότητα μπορεί να ενδυναμωθεί και καμιά φορά να ενεργοποιηθεί
- Συναισθηματική νοημοσύνη και χρώμα

8. Συνδυασμός εικόνας-κειμένου

- Συνδυασμός εικόνας-κειμένου μπορεί να εντείνει ή να περιορίσει την φαντασία και δημιουργικότητα
- Το κείμενο βοηθάει να ενισχυθεί η φαντασία
- Ο σωστός συνδυασμός μπορεί να ενισχύσει την συναισθηματική νοημοσύνη
- Μπορεί ένα παιδί να αρχίζει με εικόνες αλλά το κείμενο ενισχύει την ικανότητα για να φτιάχνει πιο περίπλοκες εικόνες
- Ένας τίτλος σε εικόνα την αλλάζει σημαντικά στην γραφιστική τέχνη
- Αν το κείμενο αναδικνύει την εικόνα με ισορροπημένο και αρμονικό τρόπο τότε η δημιουργικότητα ενισχύεται
- Η αρμονική ισορροπία εικόνας-κειμένου δεν είναι εύκολο να επιτευχθεί
- Ο σωστός συνδυασμός ενισχύει την δημιουργικότητα αλλά ένας ανεπιτυχής συνδυασμός την περιορίζει
- Το κείμενο είναι ικανό να αναδείξει μια άλλη διάσταση της εικόνας ή να στρέψει ενδιαφέρον θεατή σε κάτι πιο συγκεκριμένο
- Οι γραφίστες προτιμούν συνήθως λιγότερο κείμενο αλλά εύστοχο
- Ένα παιδί με φαντασία αρέσκεται στην εικόνα αλλά το κείμενο μπορεί να του δώσει τρόπους καλλιέργειας της φαντασίας
- Το κείμενο μπορεί να δώσει μια εναλλακτική μορφή αναπαράστασης της εικόνας
- Το κείμενο βοηθάει στην έκφραση της δημιουργικότητας

- Το σημαντικό είναι το κείμενο να μην περιορίζει τις δυνατότητες της εικόνας ουτε να την υπετονίζει/υποτονίζει και η εικόνα να αναδικνύεται σωστά μέσα απο το κείμενο (ισορροπημένος συνδυασμός)
- Το κείμενο πρέπει να είναι απλό και πλήρως κατανοητό
- Ένας ισορροπημένος συνδυασμός εικόνας-κειμένου μπορεί να βοηθήσει τον επαγγελματία γραφίστα να δεί τις διασυνδέσεις ιδεών και τεχνικών εργαλείων όπως είναι το χρώμα, η σύνθεση κτλ., άρα βοηθάει την εξέλιξη της δημιουργικότητας.

Παράρτημα 7.8

Πίνακας 7.8 Αρχικοί κωδικοί: Μηχανισμοί εξέλιξης της δημιουργικότητας στην γραφιστική τέχνη

- Δημιουργικό παιχνίδι
- Ευφάνταστες κατασκευές
- Ενστικτώδης προτίμηση σε καλλιτεχνικά θέματα
- Ζωγραφική ως συναισθηματική διέξοδος
- Ασυναίσθητη προδιάθεση για ζωγραφική
- Ασυναίσθητη προτίμηση σε κάθετι πρωτότυπο
- Παδική εικονογράφηση ως προπομπός δημιουργικότητας στην ενηλικίωση
- Δημιουργική ανάγκη
- Εξέλιξη τεχνικής ικανότητας
- Καλλιέργεια φαντασίας
- Ικανότητα εναλλακτικής οπτικής
- Διορατικότητα
- Παραγωγή πρωτότυπων ιδεών
- Εναλλακτική προσέγγιση της πραγματικότητας

- Ανοιχτομυαλοσύνη
- Δημιουργική δυνατότητα
- Αυτοπεποίθηση στην ικανότητα να “χτίζεις” πάνω σε σημαντικές ιδέες
- Γνώση ότι το “ταξίδι” της δημιουργίας γεννάει το ίδιο τρόπους νέας αντίληψης
- Ελευθερία στο να είναι κανεις διαφορετικός (απαλλαγή απο ταμπού)
- Χρόνος για αφηρημένη, γενική και αόριστη σκέψη
- Εξέλιξη περιέργειας και δίψας για ανεύρεση του καινούργιου
- Διεπιστημονική προσέγγιση
- Κοινωνικοποίηση με άτομα άλλης κουλτούρας, εκπαίδευσης και άλλων επαγγελμάτων
- Ελεύθερος πειραματισμός
- Εξέλιξη κριτικής σκέψης
- Συγκριτική αξιολόγηση ιδεών
- Πρωτότυπος συνδυασμός ιδεών και μεθόδων
- Αλλαγή περιβάλλοντος που προκαλεί στρές ή περιορίζει
- Brainstorming με άλλα άτομα παρόμοιας ιδιοσυγκρασίας
- Εγκυκλοπαιδική εκπαίδευση
- Στοχευμένη εξειδίκευση
- Απομάκρυνση απο κοινότυπους τρόπους σκέψης
- Εκτίμηση της δυνατότητας χάραξης νέων τρόπων εικονογράφησης και ζωγραφικής

- Αίσθηση ικανοποίησης όχι μέσα απο χρηστική αξία αλλά μέσα απο την πρωτοτυπία και την καλλιτεχνική αξία
- Συλλογή θεμάτων ικανών για πρόκληση εμπνευσης
- Στιγμές περιέργειας και έκπληξης στην καθημερινότητα καλλιεργεί φαντασία
- Ευέλικτος, απλός και αντιπροσωπευτικός της προσωπικότητας χώρος
- Συνδυασμός ιδεών και στοιχείων με σκοπό την παραγωγή κάποιου χρήσιμου και πρωτότυπου έργου
(το άθροισμα των επιμέρους στοιχείων είναι πολύ περισσότερο απο το σύνολο - Επιπρόσθετη αξία)

Παράρτημα 7.9

Πίνακας 7.9 Εστιασμένοι Κωδικοί: Ορισμός της δημιουργικότητας στην γραφιστική τέχνη

- Ελευθερία στον τρόπο σκέψης και φαντασίας
- Τρόπος αντίληψης και ζωής
- Καινοτόμος τρόπος προσέγγισης ιδεών
- Ικανότητα επηρεασμού συνειδήσεων
- Εναλλακτικός τρόπος έκφρασης συναισθημάτων
- Καινοτομία στην ανεύρεση λύσεων σε προβλήματα γραφιστικής πρακτικής
- Εξέλιξη πρωτότυπης οπτικής αντίληψης
- Καινοτόμος και πρωτότυπος τρόπος προσέγγισης θεμάτων
- Πρωτότυπος και ιδιαίτερος τρόπος να προσδίδει κανείς ζωή σε γνωστά και κοινότυπα υλικά
- Επικοινωνία του πιο αυθεντικού και ιδιαίτερου μέρους του εαυτού μας
- Καινοτόμες και αποτελεσματικές προσεγγίσεις στην γραφιστική απεικόνιση
- Έκφραση συναισθηματικής νοημοσύνης
- Εφευρετικότητα
- Πνευματική πολυπλοκότητα και αυθεντικότητα
- Συνθετική προσέγγιση εφαρμογής θεωρίας σε πράξη

Παράρτημα 7.10

Πίνακας 7.10 Εστιασμένοι κωδικοί: Παράγοντες επηρεασμού της δημιουργικότητας στην γραφιστική τέχνη

Παράγοντας επηρεασμού της δημιουργικότητας	Εστιασμένοι κωδικοί
Χρήση συμβόλων (συμβολισμός)	<ul style="list-style-type: none"> - Καλλιέργεια φαντασίας - Καινοτόμες προσεγγίσεις και πειραματισμό - Οπτικά ερεθίσματα για δημιουργία - Εκφραστικότητα στην γραφιστική τέχνη - Καλλιέργεια φιλοσοφημένης οπτικής αντίληψης (τριδιάστατη προσέγγιση, σύνθεση, αφαίρεση, κτλ.) - Αυθόρμητος και αποτελεσματικός τρόπος επικοινωνίας με θεατή - Διεύρυνση πνευματικού ορίζοντα - Μεταφορά αυθεντικών μηνυμάτων με εκλυστικό τρόπο
Σύνθεση και θεματολογία	<ul style="list-style-type: none"> - Υπονομεύει την φαντασία, την αυθόρμητη συναισθηματική έκφραση και την ενεργοποίηση της δημιουργικής σκέψης - Ενίσχυση δημιουργικότητας αν υπάρχει πρωτότυπη προσέγγιση - Ενδυνάμωση συναισθηματικής νοημοσύνης και ικανότητας επικοινωνίας - Επίδραση επιλογών για σύνθεση (χρώμα, σχήμα, διαστάσεις φιγούρων, κτλ.) στην δημιουργικότητα.

<p>Δημιουργική σκέψη: συγκλίνουσα σκέψη και αποκλίνουσα σκέψη</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Η πρωτοτυπία και η φαντασία που απαιτούνται στην δημιουργικότητα συνδυάζεται με την αποκλίνουσα σκέψη - Η ελεύθερη βούληση ταυτίζεται με την αποκλίνουσα σκέψη - Η υποκειμενική αυθεντικότητα της δημιουργικότητας ταυτίζεται με την αποκλίνουσα σκέψη - Μεγαλώνοντας η συγκλίνουσα σκέψη επωφελείται λόγω ορθολογισμού - Η συγκλίνουσα σκέψη μόνο αν η δημιουργικότητα αφορά σε ρεαλιστικές προσεγγίσεις - Η συναισθηματική αξία της αποκλίνουσας σκέψης οφείλεται στην ταύτιση της με την δημιουργική σκέψη - Το περιβάλλον (σπίτι, σχολείο, κτλ.) επηρεάζει αρνητικά την αποκλίνουσα σκέψη
<p>Ιδιότυπες ανθρώπινες φιγούρες</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Επηρεάζει την ψυχοσύνθεση αλλά όχι αναγκαστικά την δημιουργικότητα - Επηρεάζουν την συναισθηματική έκφραση και πιθανόν την εξέλιξη της δημιουργικότητας αλλά όχι την πρόκληση δημιουργικότητας - Εμβάθυνση και συνέχεια στην αποτύπωση ανθρώπινων φιγούρων - Ικανότητα να ξεφεύγει ένα παιδί από τα στερεότυπα - Μεγαλώνοντας τα οπτικά ερεθίσματα για ιδιαίτσους ανθρώπινες φιγούρες εμπλουτίζονται αλλά όχι αναγκαστικά και η δημιουργικότητα

<p style="text-align: center;">Φαντασία</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Καινοτομία, πρωτοτυπία και άρα δημιουργικότητα - Η πηγή της δημιουργικότητας δεν μπορεί να είναι η φαντασία αλλά η υποκειμενική αντίληψη όμως η φαντασία την εξελίσσει - Καθοδήγηση αυθόρμητης έκφρασης - Απαραίτητη αλλά όχι ικανή συνθήκη για την εξέλιξη, και όχι την πρόκληση, της δημιουργικότητας - Επικοινωνιακή τακτική - Ελευθερία σκέψης - Κύκλος επηρεασμού φαντασία; και δημιουργικότητας - Το περιβάλλον μάλλον επηρεάζει αρνητικά την εξέλιξη της φαντασίας - Επηρεασμός και της ορθολογιστικής και της συναισθηματικής σκέψης
<p style="text-align: center;">Δημιουργικό περιβάλλον</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Εμπειρική αντίληψη - Προσλαμβάνουσες απο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον - Το οικογενειακό περιβάλλον δεν επηρεάζει άμεσα την εξέλιξη της δημιουργικότητας - Η δημιουργικότητα γονέων δεν επηρεάζει την δημιουργικότητα παιδιών αλλά μπορεί να επηρεάσει την ταχύτητα έκφρασης της - Η δομή της σχολικής εκπαίδευσης επηρεάζει μάλλον αρνητικά την δημιουργικότητα - Η δημιουργικότητα ενισχύει την αυτοπεποίθηση, εμπνέει σεβασμό, ενισχύει ανεξαρτησία και ελευθερία στην καλλιτεχνική έκφραση απο την παιδική ηλικία μεχρι ενηλικίωση

<p style="text-align: center;">Χρώμα</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Επικοινωνία ψυχosύνθεσης - Καλλιέργεια φαντασίας και εργαλείο έκφρασης δημιουργικότητας - Αλλαγές στις χρωματικές επιλογές απο την παιδική ηλικία μέχρι την ενηλικίωση (περιορισμός αυθορμητισμού και έμφαση στην τεχνική απεικόνιση) - Αποτύπωση κοινωνικών και πολιτικών πεποιθήσεων - Μπορεί να ενεργοποιήσει αλλά, κυρίως, να εξελίξει την δημιουργικότητα (συμπληρωματικά χρώματα, κτλ.) - Συναισθηματική έκφραση, συναισθηματική νοημοσύνη
<p style="text-align: center;">Κατάλληλος συνδυασμός εικόνας-κειμένου</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Ο σωστός συνδυασμός εικόνας-κειμένου μπορεί να εντείνει ή περιορίσει την φαντασία, την συναισθηματική νοημοσύνη και άρα την δημιουργικότητα - Το κείμενο μπορεί να δώσει μια εναλλακτική μορφή αναπαράστασης της εικόνας - Το κείμενο ενισχύει σκέψη και άρα ικανότητα για καλύτερες εικόνες - Το κείμενο δεν πρέπει να υπερτονίζει ή υποτονίζει το περιοεχόμενο της εικόνας (αρμονικός, ισορροπημένος συνδυασμός) - Το εύστοχο κείμενο μπορεί να αναδείξει μια άλλη διάσταση εικόνας - Το απλό και αντιπροσωπευτικό κείμενο βοηθάει στην έκφραση δημιουργικότητας - Ένας ισορροπημένος συνδυασμός εικόνας-κειμένου μπορεί να βοηθήσει τον επαγγελματία γραφίστα να δει τις διασυνδέσεις ιδεών και τεχνικών εργαλείων όπως είναι το χρώμα, η σύνθεση κτλ., άρα βοηθάει την εξέλιξη της δημιουργικότητας

	- Ένας αποτυχημένος συνδυασμός εικόνας-κειμένου λειτουργεί εναντίον της δημιουργικότητας

Παράρτημα 7.11

Πίνακας 7.11 Εστιασμένοι κωδικοί: Μηχανισμοί εξέλιξης της δημιουργικότητας στην γραφιστική τέχνη

- Κατασκευές και παιχνίδι με ευφάνταστο τρόπο και ελεύθερο πειραματισμό σε καλλιτεχνικά θέματα
- Μη συνειδητή προτίμηση στην πρωτοτυπία
- Συναισθηματική έκφραση μέσα από την ζωγραφική
- Αίσθηση ικανοποίησης από αναγνώριση καλλιτεχνικής αξίας
- Καλλιέργεια φαντασίας και ανοιχτομυαλότητας στην πρωτοτυπη προσέγγιση της καθημερινότητας, την διαφορετικότητα, την καινοτομία και την εναλλακτική οπτική
- Αυτοπεποίθηση στην ικανότητα να “χτίζεις” πάνω σε σημαντικές ιδέες
- Γνώση ότι το “ταξίδι” της δημιουργίας γεννάει το ίδιο τρόπους νέας αντίληψης
- Συλλογή θεμάτων ικανών για πρόκληση εμπνευσης
- Δημιουργία αντιπροσωπευτικού και εύελικτου προσωπικού χώρου για υποβοήθηση της ελεύθερης, αφηρημένης και ευφάνταστης σκέψης
- Αλλαγή περιβάλλοντος που προκαλεί στρέψ ή περιορίζει
- Συγκριτική αξιολόγηση ιδεών
- Πρωτότυπος και κριτικός συνδυασμός ιδεών και μεθόδων
- Συνδυασμός ιδεών και στοιχείων με σκοπό την παραγωγή κάποιου χρήσιμου και πρωτότυπου έργου (το άθροισμα των επιμέρους στοιχείων είναι πολύ περισσότερο από το σύνολο, δηλ. επιπρόσθετη αξία)

- Εγκυκλοπαιδική εκπαίδευση και στοχευμένη τεχνική εξειδίκευση
- Brainstorming με άλλα άτομα παρόμοιας ιδιοσυγκρασίας
- Κοινωνικοποίηση με άτομα άλλης κουλτούρας, εκπαίδευσης και άλλων επαγγελμάτων
- Διεπιστημονική προσέγγιση

Παράρτημα 7.12

- Ελευθερία στον τρόπο σκέψης, καλλιέργειας φαντασίας και επηρεασμού συνειδήσεων
- Καινοτόμος τρόπος σκέψης, αντίληψης και επεξεργασίας ιδεών
- Καινοτόμος τρόπος επικοινωνίας συναισθημάτων και επίλυσης προβλημάτων
- Εξέλιξη πρωτότυπης οπτικής αντίληψης
- Αυθεντική επικοινωνία συναισθημάτων
- Εφευρετικότητα, πολυπλοκότητα και αυθεντικότητα
- Συνθετική, καινοτόμα και αποτελεσματική επίλυση προβλημάτων γραφιστικού σχεδιασμού
- Ευφάνταστη χρήση υφιστάμενων ιδεών και ευφάνταστη μετατροπή κοινότυπων υλικών σε πρωτότυπο αποτέλεσμα

Πίνακας 7.12 Έννοιες: Ορισμός της δημιουργικότητας στην γραφιστική τέχνη

Παράρτημα 7.13

Πίνακας 7.13 Έννοιες: Παράγοντες επηρεασμού της δημιουργικότητας στην γραφιστική τέχνη

Παράγοντας επηρεασμού της δημιουργικότητας	Έννοιες
Χρήση συμβόλων (συμβολισμός)	<ul style="list-style-type: none"> - Καλλιέργεια φαντασία και καινοτομίας - Ανάπτυξη φιλοσοφημένης οπτικής αντίληψης και εκφραστικότητας στην δημιουργία (τρισδιάστατη προσέγγιση, σύνθεση, αφαίρεση, κτλ.) - Διεύρυνση πνευματικού ορίζοντα - Αυθόρμητη και αποτελεσματική μεταφορά μηνυμάτων προς τον θεατή
Σύνθεση και θεματολογία	<ul style="list-style-type: none"> - Υπονομεύει την φαντασία, την αυθόρμητη συναισθηματική έκφραση και την ενεργοποίηση της δημιουργικής σκέψης - Ενίσχυση δημιουργικότητας αν υπάρχει πρωτότυπη προσέγγιση στις επιλογές σχετικές με την σύνθεση (χρώμα, σχήμα, διαστάσεις φιγούρων, κτλ.) - Ενδυνάμωση συναισθηματικής νοημοσύνης και ικανότητας επικοινωνίας

<p>Δημιουργική σκέψη: συγκλίνουσα σκέψη και αποκλίνουσα σκέψη</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Η πρωτοτυπία, η φαντασία, η ελεύθερη βούληση και η υποκειμενική αυθεντικότητα ταυτίζονται με την αποκλίνουσα σκέψη - Η συγκλίνουσα σκέψη μόνο αν η δημιουργικότητα αφορά σε ρεαλιστικές προσεγγίσεις - Η συναισθηματική αξία της αποκλίνουσας σκέψης οφείλεται στην ταύτιση της με την δημιουργική σκέψη - Μεγαλώνοντας η συγκλίνουσα σκέψη επωφελείται εις βάρος της αποκλίνουσας λόγω ορθολογισμού και περιβάλλοντος (σπίτι, σχολείο, κτλ.)
<p>Ιδιότυπες ανθρώπινες φιγούρες</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Η συναισθηματική έκφραση και ψυχοσύνθεση επηρεάζεται από τον τρόπο με τον οποίο αποτυπώνονται οι ανθρώπινες φιγούρες - Οι ιδιάζουσες ανθρώπινες φιγούρες δεν επηρεάζουν την δημιουργικότητα αλλά μπορεί να επηρεάσουν την εξέλιξη της μέσα από την συνέχεια της αποτύπωσης αυτών από τη παιδική ηλικία μέχρι την ενηλικίωση - Εμβάθυνση και εμπλουτισμός οπτικών ερεθισμάτων στην γραφιστική πρακτική - Ικανότητα να ξεφεύγει ένα παιδί από τα στερεότυπα

<p style="text-align: center;">Φαντασία</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Καινοτομία, πρωτοτυπία, αυθόρμητη έκφραση, ελεύθερη υποκειμενική αντίληψη, επικοινωνιακή τακτική και άρα δημιουργικότητα - Απαραίτητη αλλά όχι ικανή συνθήκη για την εξέλιξη, και όχι την πρόκληση, της δημιουργικότητας - Συνεχής κύκλος επηρεασμού φαντασίας και δημιουργικότητας - Επηρεασμός της ορθολογιστικής και της συναισθηματικής σκέψης - Το περιβάλλον μάλλον επηρεάζει αρνητικά την εξέλιξη της φαντασίας
<p style="text-align: center;">Δημιουργικό περιβάλλον</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Προσλαμβάνουσες και εμπειρική αντίληψη απο το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον - Το οικογενειακό περιβάλλον δεν επηρεάζει άμεσα την εξέλιξη της δημιουργικότητας αλλά η δημιουργικότητα γονέων μπορεί να επηρεάσει την ταχύτητα έκφρασης της - Η δομή της σχολικής εκπαίδευσης επηρεάζει μάλλον αρνητικά την δημιουργικότητα - Η δημιουργικότητα ενισχύει την αυτοπεποίθηση, εμπνέει σεβασμό, ενισχύει ανεξαρτησία και ελευθερία στην καλλιτεχνική έκφραση απο την παιδική ηλικία μεχρι ενηλικίωση

<p style="text-align: center;">Χρώμα</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Αλλαγές στις χρωματικές επιλογές απο την παιδική ηλικία μέχρι την ενηλικίωση (περιορισμός αυθορμητισμού και έμφαση στην τεχνική απεικόνιση) - Αποτύπωση κοινωνικών και πολιτικών πεποιθήσεων - Μπορεί να ενεργοποιήσει αλλά, κυρίως, να εξελίξει την δημιουργικότητα (συμπληρωματικά χρώματα, κτλ.) μέσα απο συναισθηματική έκφραση, συναισθηματική νοημοσύνη, καλλιέργεια φαντασίας, επικοινωνία ψυχοσύνθεσης.
<p style="text-align: center;">Κατάλληλος συνδυασμός εικόνας-κειμένου</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Ο σωστός συνδυασμός εικόνας-κειμένου μπορεί να εντείνει την φαντασία, την συναισθηματική νοημοσύνη και άρα την δημιουργικότητα αλλά εάνς αποτυχημένος συνδυασμός λειτουργεί εναντίον της δημιουργικότητας γιατί περιορίζει την φαντασία - Το εύστοχο κείμενο δεν υπερτονίζει ή υποτονίζει το περιοεχόμενο της εικόνας και αναδεικνύει μια εναλλακτική μορφή αναπαράστασης και μια άλλη διάσταση της εικόνας - Το απλό και αντιπροσωπευτικό κείμενο ενισχύει την σκέψη και άρα την ικανότητα για καλύτερες εικόνες - Ένας αρμονικός και ισορροπημένος συνδυασμός εικόνας-κειμένου μπορεί να βοηθήσει τον επαγγελματία γραφίστα να δεί τις διασυνδέσεις ιδεών και τεχνικών εργαλείων όπως είναι το χρώμα, η σύνθεση κτλ., άρα βοηθάει την έκφραση και εξέλιξη της δημιουργικότητας.

Παράρτημα 7.14

Πίνακας 7.14 Έννοιες: Μηχανισμοί εξέλιξης της δημιουργικότητας στην γραφιστική τέχνη

- Κατασκευές και παιχνίδι με ευφάνταστο τρόπο και ελεύθερο πειραματισμό σε καλλιτεχνικά θέματα
- Συναισθηματική έκφραση μέσα από την ζωγραφική
- Αίσθηση ικανοποίησης από αναγνώριση πρωτότυπης καλλιτεχνικής αξίας
- Καλλιέργεια φαντασίας και ανοιχτομυαλοσύνης στην πρωτότυπη προσέγγιση της καθημερινότητας, την διαφορετικότητα, την καινοτομία και την εναλλακτική οπτική
- Αυτοπεποίθηση στην ικανότητα να “χτίζεις” πάνω σε σημαντικές ιδέες
- Συλλογή θεμάτων ικανών για πρόκληση έμπνευσης και εναλλακτικής αντίληψης
- Δημιουργία αντιπροσωπευτικού και εύελικτου προσωπικού χώρου για υποβολή της ελεύθερης, αφηρημένης και ευφάνταστης σκέψης
- Αλλαγή περιβάλλοντος που προκαλεί στρές ή περιορίζει
- Συγκριτική αξιολόγηση ιδεών
- Πρωτότυπος και κριτικός συνδυασμός ιδεών και μεθόδων με σκοπό την παραγωγή κάποιου χρήσιμου και πρωτότυπου έργου (το άθροισμα των επιμέρους στοιχείων είναι πολύ περισσότερο από το σύνολο - Επιπρόσθετη αξία)
- Εγκυκλοπαιδική εκπαίδευση και στοχευμένη τεχνική εξειδίκευση

- Κοινωνικοποίηση και brainstorming με άτομα παρόμοιας ιδιοσυγκρασίας, έστω κι αν είναι άλλης κουλτούρας, εκπαίδευσης ή άλλων επαγγελμάτων
- Διεπιστημονική προσέγγιση

Παράρτημα 7.15

Πίνακας 7.15 Τελικές κατηγορίες: Παράγοντες επηρεασμού της δημιουργικότητας στην γραφιστική τέχνη

Παράγοντας επηρεασμού της δημιουργικότητας	Τελικές κατηγορίες
Χρήση συμβόλων (συμβολισμός)	<ul style="list-style-type: none"> - Καλλιέργεια φαντασίας, καινοτομίας και πνευματικής αναζήτησης - Ανάπτυξη φιλοσοφημένης οπτικής αντίληψης και εκφραστικότητας στην δημιουργία (τριδιάστατη προσέγγιση, σύνθεση, αφαίρεση, κτλ.) - Αυθόρμητη και αποτελεσματική μεταφορά μηνυμάτων προς τον θεατή
Σύνθεση και θεματολογία	<ul style="list-style-type: none"> - Υπονομεύει την φαντασία, την αυθόρμητη συναισθηματική έκφραση και την ενεργοποίηση της δημιουργικής σκέψης - Ενδυνάμωση της συναισθηματικής νοημοσύνης, της ικανότητας επικοινωνίας και, ως εκ τούτου, της εξέλιξης της δημιουργικότητας

<p>Δημιουργική σκέψη: Συγκλίνουσα σκέψη και Αποκλίνουσα σκέψη</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Η πρωτοτυπία, η φαντασία, η ελεύθερη βούληση και η υποκειμενική αυθεντικότητα και η δημιουργικότητα ταυτίζονται με την αποκλίνουσα σκέψη - Η συγκλίνουσα σκέψη μόνο αν η δημιουργικότητα αφορά σε ρεαλιστικές προσεγγίσεις - Μεγαλώνοντας η συγκλίνουσα σκέψη επωφελείται εις βάρος της αποκλίνουσας λόγω ορθολογισμού και περιβάλλοντος (σπίτι, σχολείο, κτλ.)
<p>Ιδιότυπες ανθρώπινες φιγούρες</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Η συναισθηματική και ψυχολογική έκφραση, ικανότητα να ξεφεύγει ένα παιδί από τα τετριμμένα επηρεάζονται και από τον τρόπο με τον οποίο αποτυπώνονται οι ανθρώπινες φιγούρες στις ζωγραφιές τους - Οι ιδιάζουσες ανθρώπινες φιγούρες δεν επηρεάζουν την δημιουργικότητα αλλά μπορεί να επηρεάσουν την εξέλιξη της μέσα από την συνέχεια της αποτύπωσης αυτών από τη παιδική ηλικία μέχρι την ενηλικίωση - Εμβάθυνση και εμπλουτισμός οπτικών ερεθισμάτων στην γραφιστική πρακτική

<p style="text-align: center;">Φαντασία</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Καινοτομία, πρωτοτυπία, αυθόρμητη έκφραση, ελεύθερη υποκειμενική αντίληψη, επικοινωνιακή τακτική, ορθολογιστική αντίληψη, συναισθηματική νοημοσύνη και, άρα, δημιουργικότητα - Απαραίτητη αλλά όχι ικανή συνθήκη για την εξέλιξη, και όχι την πρόκληση, της δημιουργικότητας - Συνεχής κύκλος επηρεασμού φαντασίας και δημιουργικότητας
<p style="text-align: center;">Δημιουργικό περιβάλλον</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Οι προσλαμβάνουσες και η ανάπτυξη εμπειρικής αντίληψης απο το οικογενειακό και το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον δεν επηρεάζει άμεσα την εξέλιξη της δημιουργικότητας αλλά η δημιουργικότητα γονέων μπορεί να επηρεάσει την ταχύτητα έκφρασης της - Η δομή της σχολικής εκπαίδευσης επηρεάζει μάλλον αρνητικά την δημιουργικότητα - Η δημιουργικότητα ενισχύει την αυτοπεποίθηση, εμπνέει σεβασμό, ενισχύει ανεξαρτησία και ελευθερία στην καλλιτεχνική έκφραση απο την παιδική ηλικία μεχρι ενηλικίωση

<p style="text-align: center;">Χρώμα</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Αλλαγές στις χρωματικές επιλογές απο την παιδική ηλικία μέχρι την ενηλικίωση (περιορισμός αυθορμητισμού και έμφαση στην τεχνική απεικόνιση) - Μπορεί να ενεργοποιήσει αλλά, κυρίως, να εξελίξει την δημιουργικότητα (συμπληρωματικά χρώματα, κτλ.) μέσα απο συναισθηματική έκφραση, συναισθηματική νοημοσύνη, καλλιέργεια φαντασίας, επικοινωνία ψυχοσύνθεσης και έκφραση κοινωνικών και πολιτικών πεποιθήσεων.
<p style="text-align: center;">Κατάλληλος συνδυασμός εικόνας-κειμένου</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Ο σωστός συνδυασμός εικόνας-κειμένου μπορεί να εντείνει την φαντασία, την συναισθηματική νοημοσύνη και άρα την δημιουργικότητα αλλά εάνς αποτυχημένος συνδυασμός λειτουργεί εναντίον της δημιουργικότητας γιατί περιορίζει την φαντασία - Το εύστοχο κείμενο είναι απλό και αντιπροσωπευτικό και δεν υπερτονίζει ή υποτονίζει το περιοεχόμενο της εικόνας και αναδεικνύει μια εναλλακτική μορφή αναπαράστασης και μια άλλη διάσταση της εικόνας - Ένας αρμονικός και ισορροπημένος συνδυασμός εικόνας-κειμένου μπορεί να βοηθήσει τον επαγγελματία γραφίστα να ενισχύσει την σκέψη και να αναζητήσει νέες διασυνδέσεις παλιών ιδεών και τεχνικών εργαλείων όπως είναι το χρώμα, η σύνθεση κτλ. και, άρα, βοηθάει την έκφραση και εξέλιξη της δημιουργικότητας.

Παράρτημα 7.16

Πίνακας 7.16 Τελικές κατηγορίες: Μηχανισμοί εξέλιξης της δημιουργικότητας στην γραφιστική τέχνη

- Κατασκευές και παιχνίδια με ευφάνταστο τρόπο και ελεύθερο πειραματισμό σε καλλιτεχνικά θέματα
- Συναισθηματική έκφραση μέσα από την ζωγραφική
- Αίσθηση ικανοποίησης από αναγνώριση πρωτότυπης καλλιτεχνικής αξίας
- Καλλιέργεια φαντασίας και ανοιχτομυαλοσύνης στην πρωτοτυπή προσέγγιση της καθημερινότητας, την διαφορετικότητα, την καινοτομία και την εναλλακτική οπτική
- Αυτοπεποίθηση στην ικανότητα να “χτίζεις” πάνω σε σημαντικές ιδέες
- Συλλογή θεμάτων ικανών για πρόκληση έμπνευσης και εναλλακτικής αντίληψης
- Δημιουργία αντιπροσωπευτικού και εύελικτου προσωπικού χώρου για υποβοήθηση της ελεύθερης, αφηρημένης και ευφάνταστης σκέψης
- Αλλαγή περιβάλλοντος που προκαλεί στρές ή περιορίζει
- Συγκριτική αξιολόγηση ιδεών
- Πρωτότυπος και κριτικός συνδυασμός ιδεών και μεθόδων με σκοπό την παραγωγή κάποιου χρήσιμου και πρωτότυπου έργου (το άθροισμα των επιμέρους στοιχείων είναι πολύ περισσότερο από το σύνολο - Επιπρόσθετη αξία)
- Εγκυκλοπαιδική εκπαίδευση και στοχευμένη τεχνική εξειδίκευση
- Κοινωνικοποίηση και brainstorming με άτομα παρομοίας ιδιοσυγκρασίας εστω κι αν είναι άλλης κουλτούρας, εκπαίδευσης ή άλλων επαγγελμάτων
- Διεπιστημονική προσέγγιση

Παράρτημα 7.17

Πίνακας 7.17 Ποσοστά απαντήσεων στις ερωτήσεις διαβάθμισης για παράγοντες επηρεασμού δημιουργικότητας

Απάντηση (Παράγοντας επηρεασμού – πιθανός τρόπος επηρεασμού)	Συμφωνώ απόλυτα	Τείνω να συμφωνήσω	Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	Τείνω να διαφωνήσω	Διαφωνώ απόλυτα
Φαντασία-επίδραση στη δημιουργική σκέψη	80%	20%	-	-	-
Καινοτομία (πρωτοτυπία)	27%	33%	40%	-	-
Παραγωγικότητα ιδεών	80%	7%	14%	-	-
Πρακτική εφαρμογή γνώσης	40%	27%	20%	13%	-
Παραγωγή χρήσιμου έργου	40%	27%	20%	7%	6%
Δημιουργικό περιβάλλον -σχολείο	67%	13%	13%	-	7%
Δημιουργικό περιβάλλον- σπίτι	87%	7%	6%	-	-
Δημιουργικό περιβάλλον – παιχνίδι, κοινωνικότητα	67%	7%	14%	13%	-
Δημιουργικό περιβάλλον- οικογένεια και κοινωνικότητα	53%	20%	14%	7%	6%
Δημιουργικό περιβάλλον – ευρύτερο περιβάλλον	60%	13%	27%	-	-
Ενίσχυση παιδικής αντίληψης	80%	13%	7%	-	-
Φαντασία- παιδικές ιστορίες	67%	13%	20%	-	-

Φαντασία – παιδική ζωγραφική	93%	7%	-	-	-
Φαντασία -προσωπικός χώρος	67%	33%	-	-	-
Φαντασία-επαφή με τη φύση	67%	13%	20%	-	-
Φαντασία – Πρόσβαση σε τεχνολογία	13%	34%	27%	6%	20%
Φαντασία- πρόσβαση σε δημιουργικούς χώρους	40%	33%	20%	7%	-
Φαντασία -δημιουργική διάθεση	27%	33%	33%	7%	
Χρώμα – ψυχολογική διάθεση	53%	20%	20%	-	7%
Χρώμα – συναισθηματική έκφραση	46%	13%	34%	7%	-
Χρώμα- αυθορμητισμός	40%	27%	26%	7%	-
Χρώμα – εξέλιξη αισθητικής άποψης	53%	14%	26%	-	7%
Χρώμα- τεχνική κατάρτιση	14%	26%	40%	20%	-
Χρώμα- υλοποίηση ιδεών	34%	26%	20%	13%	7%
Χρώμα- εργαλείο γραφιστικής πρακτικής	87%	7%	6%	-	-
Χρώμα- συναισθηματική επικοινωνία με το κοινό	60%	14%	20%	6%	-

Συμβολισμός -επίδραση στον τρόπο εκδήλωσης δημιουργικότητας	20%	54%	26%	-	-
Συμβολισμός – επικοινωνία συναισθημάτων	33%	46%	14%	7%	-
Συμβολισμός- καλλιτεχνική έκφραση	27%	40%	33%	-	-
Συμβολισμός- σύνθεση	27%	40%	20%	7%	6%
Συμβολισμός -περιβάλλον	14%	6%	33%	27%	20%
Συμβολισμός- εργαλείο γραφιστικής τέχνης	47%	13%	27%	-	13%
Συμβολισμός-ερμηνευτική και ψυχολογική αξία	20%	34%	46%	-	-
Σύνθεση και θεματολογία - αυθορμητισμός	60%	20%	20%	-	-
Σύνθεση και θεματολογία- προσωπικότητα, δημιουργική σκέψη	27%	20%	40%	6%	7%
Σύνθεση και θεματολογία - περιβάλλον	60%	20%	20%	-	-
Σύνθεση και θεματολογία – Φαντασία στην γραφιστική πρακτική	7%	33%	40%	20%	-

Σύνθεση και θεματολογία – τεχνική λειτουργία, επίλυση προβλημάτων	54%	13%	26%	-	7%
Σύνθεση και θεματολογία - κοινωνική αντίδραση	40%	40%	7%	6%	7%
Ανθρώπινες φιγούρες – επιθυμίες και συναισθήματα	26%	60%	14%	-	-
Ανθρώπινες φιγούρες - περιβάλλον	27%	33%	34%	-	6%
Ανθρώπινες φιγούρες – ψυχολογική επίδραση, δημιουργικότητα	33%	60%	-	7%	-
Ανθρώπινες φιγούρες – επικοινωνία μηνυμάτων	27%	40%	20%	6%	7%
Ανθρώπινες φιγούρες – στόχοι γραφιστικού έργου	40%	20%	40%	-	-
Συνδυασμός εικόνας-κειμένου – ανάδειξη εικόνας	53%	20%	20%	-	7%
Συνδυασμός εικόνας-κειμένου – μεγαλύτερη επίδραση εικόνας	40%	33%	20%	7%	-
Συνδυασμός εικόνας-κειμένου – παιδικές ζωγραφιές με λέξεις	20%	13%	47%	13%	7%
Συνδυασμός εικόνας-κειμένου – κείμενο βοηθάει στην αντίληψη	53%	40%	7%	-	-

Συνδυασμός εικόνας-κειμένου – δεσπάζει η εικόνα για καλλιέργεια φαντασίας	27%	33%	40%	-	-
Συνδυασμός εικόνας-κειμένου – αποτελεσματική μεταφορά μηνυμάτων	53%	20%	27%	-	-
Συνδυασμός εικόνας-κειμένου – μη κατάλληλο κείμενο μπορεί να δυσκολέψει την αποτελεσματικότητα του γραφιστικού έργου	20%	40%	27%	13%	-
Συνδυασμός εικόνας-κειμένου – αποτελεσματική γραφιστική απεικόνιση	33%	27%	40%	-	-
Αποτελεσματικότητα γραφιστικού έργου – τεχνική κατάρτιση	67%	26%	7%	-	-
Αποτελεσματικότητα γραφιστικού έργου – χαρακτήρα γραφίστα	53%	27%	20%	-	-
Αποτελεσματικότητα γραφιστικού έργου – αισθητικές προτιμήσεις	47%	40%	13%	-	-

Αποτελεσματικότητα γραφιστικού έργου – ιδιαίτερες ευαισθησίες	47%	40%	13%	-	-
Αποτελεσματικότητα γραφιστικού έργου – χρόνια εμπειρία	27%	47%	13%	13%	-

Παράρτημα 7.18

Πίνακας 7.18 Θέματα υπο-ερωτημάτων στο ερωτηματολόγιο με πλειονότητα απαντήσεων άλλων απο την απάντηση “συμφωνώ απόλυτα”

Θέμα υπο-ερωτήματος	Απάντηση [δύο απαντήσεις = ισοβάθμιση]
<ol style="list-style-type: none"> 1. Καινοτομία (πρωτοτυπία) 2. Φαντασία – Πρόσβαση σε τεχνολογία 3. Φαντασία – Δημιουργική διάθεση 4. Χρώμα – Τεχνική κατάρτιση 5. Συμβολισμός -επίδραση στον τρόπο εκδήλωσης δημιουργικότητας 6. Συμβολισμός – επικοινωνία συναισθημάτων 7. Συμβολισμός- καλλιτεχνική έκφραση 8. Συμβολισμός – σύνθεση 9. Συμβολισμός – περιβάλλον 10. Συμβολισμός – Ερμηνευτική και ψυχολογική αξία 11. Σύνθεση και θεματολογία- προσωπικότητα, δημιουργική σκέψη 12. Σύνθεση και θεματολογία – Φαντασία στην γραφιστική πρακτική 13. Σύνθεση και θεματολογία -κοινωνική αντίδραση 14. Ανθρώπινες φιγούρες – επιθυμίες και συναισθήματα 15. Ανθρώπινες φιγούρες – περιβάλλον 16. Ανθρώπινες φιγούρες – ψυχολογική επίδραση, δημιουργικότητα 17. Ανθρώπινες φιγούρες – επικοινωνία μηνυμάτων 18. Ανθρώπινες φιγούρες – στόχοι γραφιστικού έργου 19. Συνδυασμός εικόνας-κειμένου – παιδικές ζωγραφιές με λέξεις 20. Συνδυασμός εικόνας-κειμένου – δεσπόζει η εικόνα για καλλιέργεια φαντασίας 	<ul style="list-style-type: none"> - Τείνω να συμφωνήσω - Τείνω να συμφωνήσω - Τείνω να συμφωνήσω, ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ - Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ - Τείνω να συμφωνήσω - Τείνω να συμφωνήσω - Τείνω να συμφωνήσω - Τείνω να συμφωνήσω - Τείνω να συμφωνήσω - Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ - Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ - Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ - Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ - Τείνω να συμφωνήσω, ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ - Τείνω να συμφωνήσω - Τείνω να συμφωνήσω, ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ - Τείνω να συμφωνήσω - Τείνω να συμφωνήσω, ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ - Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ - Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ

<p>21. Συνδυασμός εικόνας-κειμένου – μη κατάλληλο κείμενο μπορεί να δυσκολέψει την αποτελεσματικότητα του γραφιστικού έργου</p> <p>22. Συνδυασμός εικόνας-κειμένου – αποτελεσματική γραφιστική απεικόνιση</p> <p>23. Αποτελεσματικότητα γραφιστικού έργου – χρόνια εμπειρίας</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Τείνω να συμφωνήσω - Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ - Τείνω να συμφωνήσω
--	---

